

Niinistöä venäjäksi ja Putinia suomeksi

Mitä poliittiselle retoriikalle tapahtuu tulkkauksessa?

Anni Haikka

Tampereen yliopisto

Viestintätieteiden tiedekunta

Monikielisen viestinnän ja käännöstieteen maisteriopinnot

Venäjän kääntämisen ja tulkkauksen opintosuunta

Pro gradu -tutkielma

Marraskuu 2018

Tampereen yliopisto

Viestintätieteiden tiedekunta

Monikielisen viestinnän ja käännöstieteen maisteriopinnot

Venäjän kääntämisen ja tulkkauksen opintosuunta

HAIKKA, ANNI: Niinistöä venäjäksi ja Putinia suomeksi – Mitä poliittiselle retoriikalle tapahtuu tulkkauksessa?

Pro gradu -tutkielma, 63 sivua, 1 liitesivu, venäjänkielinen lyhennelmä 11 sivua

Marraskuu 2018

Nykypäivänä valtionjohtajien väliset tiedotustilaisuudet ovat maailmanlaajuisesti ja reaaliajassa seurattuja mediatapahtumia. Jos keskustelun osapuolet eivät jaa yhteistä kieltä, vakiintuneen käytännön mukaan tiedotustilaisuudessa käytetään tulkkeja. Koska näillä tärkeillä tapaamisilla on kauaskantoisia vaikutuksia kansainvälisiin suhteisiin, tiedotustilaisuuksissa käytetty kieli ja – siten myös tulkkaus – on avainasemassa. Kun ulkomainen media reagoi poliittisen hahmon puheeseen, se oikeastaan reagoi tulkin välittämään informaatioon eikä puhujan alkuperäisiin sanoihin. Tämän vuoksi on erittäin tärkeää, että puhujan viesti välittyy mahdollisimman tarkasti toiselle kielelle kaikkine vivahteineen.

Tämän tutkimuksen lähtökohtana on kiinnostus poliittisen retoriikan muutoksiin tulkkauksessa. Tutkimukseni aineistona ovat Venäjän presidentti Vladimir Putinin ja Suomen presidentti Sauli Niinistön kaksi eri tiedotustilaisuutta: ensimmäinen vuodelta 2016 ja toinen vuodelta 2017. Molemmat tiedotustilaisuudet järjestettiin presidentti Putinin valtiovierailujen yhteydessä Suomessa. Aineistoanalyysin kautta erityisesti yksi retorinen piirre, liittoutumisasteen vaihtelu, nousi esille presidenttien puheenvuoroja ja niiden tulkkauksia verrattaessa. Liittoutumisasteella tarkoitetaan sitä, missä määrin puhuja sitoutuu omaan väitteeseensä tai korostaa omaa toimijuuttaan. Tässä pro gradu -tutkielmassa selvitin sitä, minkälaisia liittoutumisasteen muutoksia tulkkauksessa tapahtuu ja miten nämä muutokset vaikuttavat puhujien retoriikkaan. Tutkimuksen hypoteesi on se, että tulkkauksessa tapahtuneet muutokset liittoutumisasteessa vaikuttavat alkuperäisen puheen sävyyn. Tässä laadullisessa tutkimuksessa käytän teoriapohjana retorista analyysiä, diskurssianalyysiä sekä apuvälineenäni myös korpustyökaluja.

Olen analysoinut aineistossa tapahtuneita liittoutumisasteen muutoksia kolmessa eri kategoriassa: sama liittoutumisaste, osittain muuttunut liittoutumisaste sekä täysin muuttunut liittoutumisaste. Aineisto osoittaa, että Niinistön tulkki vahvistaa usein passiivimuotoja me-retoriikalla, kun taas Putinin tulkki lieventää me-retoriikkaa häivyttämällä toimijan. Tutkimustulosten pohjalta voidaan todeta, että hypoteesi toteutuu osittain. Tutkimuksessa selviää, että tulkin tekemä me-retorinen korostus ei juuri muuta tulkattavan puheen sävyä, mutta korostettujen minä- tai me-muotoisten ilmaisujen täysin pois jättäminen tai niiden passiiviin muuttaminen voi vaikuttaa puheen sävyyn merkittävästi.

Tutkimus herätti kysymyksiä liittyen poliitikon imagon ja tulkkauksen suhteeseen: voiko tulkkaus osaltaan muokata kuulijan käsityksiä puhujasta joko positiivisella tai negatiivisella tavalla? Tämä tutkielma tarjoaa näkökulmia mahdolliseen jatkotutkimukseen erityisesti poliittisen viestinnän alalla.

Avainsanat: poliittinen retoriikka, liittoutumisaste, poliittinen tulkkaus, kieltenvälinen vertailu, diskurssianalyysi, venäjä-suomi-venäjä -tulkkaus

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 POLIITTINEN DISKURSSI, RETORIikka JA TULKKAUS	4
2.1 Diskurssianalyysi	4
2.2 Vakuuttava puhe.....	6
2.2.1 Argumentaatio ja retoriikka	7
2.2.2 Liittoutumisaste ja persoonapronominit retorisina keinoina.....	10
2.3 Tulkkaus poliittisen keskustelun mahdollistajana	12
2.3.1 Tulkkausviestintä	12
2.3.2 Tulkin rooli poliittisen puheen välittäjänä	15
2.4 Korpus diskurssianalyysin tukena.....	18
3 POLIITTISEN RETORIIKAN MUUTOKSET TULKKAUKSESSA	21
3.1 Aineiston esittely ja metodi.....	21
3.2 Kultarannan ja Savonlinnan tiedotustilaisuudet.....	23
3.3 Liittoutumisaste Niinistön ja Putinin puheessa.....	30
3.4 Liittoutumisasteen muutokset tulkkauksessa	32
3.4.1 Sama liittoutumisaste	34
3.4.2 Osittain muuttunut liittoutumisaste	37
3.4.3 Täysin muuttunut liittoutumisaste	46
3.5 Yhteenveto.....	51
4 PÄÄTELMÄ JA POHDINTAA.....	55
4.1 Aineistoanalyysin vaiheet ja tutkimustulokset.....	55
4.2 Muuttuneen liittoutumisasteen vaikutus retoriikkaan	57
4.3 Mahdollisuudet jatkotutkimukselle	58
LÄHTEET	61
Tutkimusaineisto	61

Tieteelliset lähteet.....	61
Elektroniset lähteet	63
Liite 1	64
РЕЗЮМЕ НА РУССКОМ ЯЗЫКЕ.....	I

1 JOHDANTO

Globalisaation sekä digitalisaation myötä valtionjohtajien tapaamiset ovat laajalti seurattuja mediatapahtumia, joilla on kauaskantoisia seurauksia kansainvälisiin suhteisiin. Vaikka englantia onkin maailmamme *lingua franca*, sitä ei suinkaan aina käytetä kommunikointikielenä kansainvälisissä tapaamisissa. Vaikka puhujilla olisikin yhteinen kieli, osanottajilla on tapana puhua omaa äidinkieltään, jotta jokaisella olisi tasavertainen mahdollisuus itsensä ilmaisemiseen. Jotta näitä tärkeitä kansainvälisiä keskusteluja voitaisiin käydä, kommunikoinnin avuksi tarvitaan tulkkeja.

Kansainvälisen keskustelun osanottajina on usein politiikan eri toimijoita, kuten kansanedustajia tai valtionjohtajia. Heille on erittäin tärkeää tuoda pääargumenttinsa ja linjansa esille selkeästi sekä ylläpitää omaa rooliaan uskottavana auktoriteettina. Saavuttaakseen mahdollisimman suuren kannatuksen mielipiteilleen poliitikot turvautuvat erilaisiin – ja usein tarkoin harkittuihin – retorisiin keinoihin. Kuten aikaisemmin totesin, monikielisissä tapahtumissa käytetään tulkkeja, joten puhujien sanoma kulkee tulkkien kautta. Koska tulkkauksen tavoitteena on välittää puheen sisältö toiselle kielelle mahdollisimman muuttumattomana ja sujuvana, tulkin harteilla on suuri vastuu välittää viesti juuri oikeanlaisilla painotuksilla.

Koska tulkilla on erityisen tärkeä rooli poliittisen puheen välittäjänä, aihealueen tutkimus on nähty erittäin hyödylliseksi. Tutkimusta aiheeseen liittyen ovat tehneet muun muassa Christina Schäffner (2004, 117–150; 2015, 205–230), Cecilia Wadensjö (2000, 233–252; 2008, 184–203) sekä Mona Baker (1997, 111–129). Schäffner on kirjoittanut siitä, kuinka tulkin läsnäolo vaikuttaa poliittisiin haastatteluihin ja tiedotustilaisuuksiin. Wadensjö taas on käsitellyt kirjoituksissaan tulkin näkymättömyyttä ja toisaalta tulkin vastuuta keskustelun kannattelusta haastattelutilanteessa. Baker on puolestaan tutkinut tulkin stressiä, rasitteita sekä tulkkaustrategioita poliittisissa haastatteluissa.

Itse poliittista puhetta ja retoriikan sekä argumentaation kuvioita ovat tutkineet diskurssianalyysin avulla muun muassa Arja Jokinen, Kirsi Juhila sekä Eero Suoninen (2016). Jokinen, Juhila ja Suoninen ovat tosin keskittyneet yksikieliseen tutkimukseen, mutta tulkkauksen näkökulmasta aiempaa tutkimusta ovat tehneet esimerkiksi Franz Pöchhacker (2012, 123–137) sekä Anna Romagnuolo (2009, 1–30). Pöchhacker on tutkinut Yhdysvaltain entisen presidentin Barack Obaman vuoden 2009 virkaanastujaispuhetta ja sen suoria simultaanitulkkauksia saksankielisillä televisiokanavilla. Romagnuolo on taas tehnyt korpustutkimusta Yhdysvaltain presidenttien virkaanastujaispuheiden kirjallisten versioiden ja niiden italiankielisten käännösten välillä. Tulkkauksenäkökulmaa ovat käsitelleet pro gradu -tutkielmissaan myös Maija Hirvonen (2007) ja Riikka Uljas (2012). Hirvonen on tutkinut poliittisen retoriikan haasteita simultaanisessa

mediatulkkauksessa käyttäen tutkimusaineistonaan silloisten presidenttiehdokkaiden, Tarja Halosen ja Sauli Niinistön, tiedotustilaisuutta vuodelta 2006. Työssä ei ole kieltenvälistä vertailua, sillä aineistona toimii pelkkä simultaanitulkkaus ilman alkuperäisiä puheenvuoroja. Kielen tutkimisen sijasta Uljas taas keskittyy tulkin rooliin ja selvittää haastattelututkimuksen kautta Euroopan unionille työskentelevien tulkkien suhtautumista näkymättömyyden normiin.

Tutkimukseni aineistona ovat Venäjän presidentti Vladimir Putinin ja Suomen presidentti Sauli Niinistön kaksi eri tiedotustilaisuutta: ensimmäinen vuodelta 2016 ja toinen vuodelta 2017. Molemmat tiedotustilaisuudet järjestettiin presidentti Putinin valtiovierailujen yhteydessä Suomessa ja ne seurasivat perinteistä tiedotustilaisuuden kaavaa. Molemmissa tiedotustilaisuuksissa käytettiin samoja tulkkeja ja tulkkaus tehtiin konsekutiivina. Tiedotustilaisuudet yhdessä muodostavat siis erinomaisen aineiston kieltenväliseen vertailuun. Tutkimusta varten tiedotustilaisuudet on litteroitu kokonaisuudessaan sekä ladattu korpukseen.

Lähdin aluksi analysoimaan aineistoa yleisellä tasolla kartoittaakseni sitä, minkälaisia retorisia piirteitä Niinistön ja Putinin puheista löytyy ja missä määrin nämä piirteet siirtyvät tulkkaukseen. Aineistoa analysoidessani huomasin, että retorisista piirteistä nousivat erityisesti esille liittoutumisasteen muutokset alkuperäisen puheen ja tulkkauksen välillä, joten analyysini pääpaino liittyy kyseiseen ilmiöön. Liittoutumisasteella tarkoitetaan sitä, missä määrin puhuja sitoutuu omaan väitteeseensä tai korostaa omaa toimijuuttaan. Pysin siis tässä pro gradu -tutkielmassa selvittämään sitä, minkälaisia liittoutumisasteen muutoksia tulkkauksessa tapahtuu ja miten nämä muutokset vaikuttavat puhujien retoriikkaan. Tutkimuksen hypoteesi on se, että tulkkauksessa tapahtuneet liittoutumisasteen muutokset vaikuttavat puheen sävyyn. Käytän työssäni apuna retorista analyysiä pääasiassa Jokisen (2016, 344–366) jaottelun pohjalta, diskurssianalyysin keinoja Jokisen, Juhilan & Suonisen (2016, 56–57) mukaan sekä korpustyökaluja kielellisten piirteiden tarkempaan tutkimiseen.

Aloitan työni teoriaosion esittelemällä diskurssianalyysin, argumentaation ja retoriikan teorioita, joiden avulla voidaan tutkia poliittista kielenkäyttöä. Tämän jälkeen siirryn käsittelemään tulkkausviestintää yleisesti, minkä jälkeen tarkastelen tulkkausviestintää nimenomaan poliittisen puheen kontekstissa. Teoriaosuuden lopuksi esittelen tutkimuksessa hyödyntämiäni korpustyökaluja sekä muutamia aihealueesta tehtyjä korpustutkimuksia.

Työn teoriapohjan esittelyn jälkeen siirryn aineistoanalyysiin, jonka alussa kartoitan tiedotustilaisuuksien teemat merkityssysteemien sekä sanafrekvenssien avulla. Tämän jälkeen siirryn analyysin pääosioon, eli tarkastelemaan liittoutumisasteen muutoksia. Tuon aineistoesimerkkien kautta esille muutoksia kolmessa eri kategoriassa: sama liittoutumisaste, osittain muuttunut

liittoutumisaste sekä täysin muuttunut liittoutumisaste. Vaikka tutkimuksen pääpaino onkin liittoutumisasteen muutoksissa, on myös aiheellista havainnoida sekä puhujien että tulkkien kielenkäyttöä ja konventioita yleisellä tasolla. Siksi nostan aineistoesimerkeistä esille myös muutamia muita huomionarvoisia retorisia piirteitä. Analyysin lopuksi teen yhteenvedon tapahtuneista muutoksista sekä muista kielellisistä havainnoistani. Loppupäätelmissä pohdin muutosten kielellisiä syitä, vaikutusta alkuperäisten puheenvuorojen retoriikkaan sekä mahdollisuuksia ja tarvetta jatkotutkimukselle.

2 POLIITTINEN DISKURSSI, RETORIikka JA TULKKAUS

Aristoteles määrittelee ihmisen poliittiseksi olennoksi, kun taas Descartes pitää ihmistä ensisijaisesti lingvistisenä olentona (Chilton & Schäffner 2011, 338). Molemmat määritelmät pitävät sikäli paikkansa, että kieltä ei voi olla olemassa ilman politiikkaa ja päinvastoin. Erilaisia retorisia keinoja hyödyntämällä poliitikko rakentaa omaa poliittista imagoaan ja identiteettiään. Usein kielelliset valinnat ja esiintymistyyli ovat tarkoin harkittuja siirtoja, joiden avulla poliitikko voi saavuttaa uskottavan ja vakavasti otettavan auktoriteetin aseman yleisön silmissä. Uskottavuuden rakentamisesta Schäffner (2015, 211–213) antaa esimerkin artikkelissaan, jossa käsitellään Larry Kingin haastattelua Vladimir Putinin kanssa vuodelta 2010. Haastattelussa King kysyy Putinilta kysymyksen liittyen tämän tuleviin Sveitsin vierailuihin, mutta Putinin vastaus jää hieman kesken mainostauon vuoksi. Tauon jälkeen King esittää seuraavan kysymyksen koskien Putinin suhtautumista Venäjän armeijassa palvelevia homoseksuaaleja kohtaan. Tähän Putin vastaa sanomalla haluavansa ensin viimeistellä vastauksensa liittyen Sveitsiin, ja siirtyä vasta tämän jälkeen vastaamaan jälkimmäiseen kysymykseen. Tällä valinnalla Putin haluaa selkeästi osoittaa asemansa auktoriteettina, jota ei sovi keskeyttää.

Kuten Jokinen (2016, 179) toteaa, ”samoin kuin kielenkäyttö on toimintaa, on poliitikkojen kielenkäyttö politiikan tekoa”. Poliitiikan kentällä käytetyllä kielellä on merkittävä vaikutus siihen, mitä kyseisessä yhteiskunnassa pidetään oikeutettuna tai vakiintuneena totuutena. Tämän vuoksi poliittinen diskurssi onkin erittäin mielenkiintoinen ja tarpeellinen tutkimuskohde. Koska kansallisten rajojen ylittävään poliittiseen kommunikointiin yhdistetään erittäin usein myös tulkkaus, on erittäin tärkeää keskittyä siihen, miten ja millaisilla painotuksilla viesti välittyy toiselle kielelle.

Tässä luvussa etenen diskurssin käsitteen kautta poliittisen diskurssin analyysiin, minkä jälkeen esittelen retorisia teorioita sekä erilaisia työkaluja, joiden avulla poliittista kielenkäyttöä voidaan tarkastella. Retorisista teorioista keskityn etenkin tutkimukseni pääaiheeseen, eli liittoutumisasteen vaihteluun sekä persoonapronominien käyttöön. Esittelen myös tulkkausviestintää yleisellä tasolla, minkä jälkeen keskityn tulkkaukseen nimenomaan poliittisessa kontekstissa. Lopuksi esittelen myös lyhyesti diskurssianalyysin tukena käytettäviä korpustyökaluja sekä aiheeseen liittyviä korpustutkimuksia.

2.1 Diskurssianalyysi

Diskurssin voi kenties kaikkein fundamentaalisimmin määritellä ihmisten välisen sosiaalisen kanssakäymisen muodoksi. Diskurssi määrittää sitä, minkälainen puhetapa on ominainen tietylle kontekstille. (van Dijk 2011, 21–23.) Esimerkiksi arkipäivän diskurssi eroaa paljon vaikkapa

tieteisartikkelin tai parlamentaarisen debatin diskurssista. On tärkeää ymmärtää, että kielenkäyttö rakentaa sosiaalista todellisuutta. Kun puhumme, emme siis ainoastaan kuvaile maailmaa, vaan myös merkityksellistämme ja rakennamme sitä todellisuutta, jossa elämme. Tämän vuoksi kykenemme ymmärtämään, mitä esimerkiksi sana *kenkä* tarkoittaa, kun taas jostain toisesta kulttuurista sama käsite saattaa puuttua. Voidaan siis todeta, että kieli ei ole rakennu tyhjiössä, vaan se on aina suhteessa ympäröivään yhteiskuntaan ja vallitseviin ajatustapoihin. Oman kulttuurimme ja ympäristömme luomuksina meidän on vaikea itse havaita kieleemme konstruktivisuutta. Monesti kuitenkin näennäisesti neutraaleihin ilmaisuihin kätkeytyy oletuksia siitä, mikä on normaalia ja hyväksyttyä. (Jokinen, Juhila & Suoninen 2016, 26–27.) Erilaisten diskurssien tutkimisen avulla voidaan siis oppia paljon ympäröivästä yhteiskunnasta ja ihmisten ajatusmaailmasta (van Dijk 2011, 21–23).

Täytyy myös muistaa, että diskurssianalyysi ei ole mikään selkeästi rajattava tutkimusmenetelmä, vaan väljä teoreettinen viitekehys (Jokinen, Juhila & Suoninen 2016, 25). Diskurssianalyysi määrittelee diskurssin monitasoiseksi ja monimutkaiseksi ilmiöksi, jossa yhdistyy kolme kielenkäytön pääominaisuutta: muoto (*form*), merkitys (*meaning*) ja toiminto (*action*). Näitä eri kielenkäytön tasoja voidaan tutkia tarkemmin keskittymällä esimerkiksi fonologisiin, semanttisiin, syntaktisiin tai leksikaalisiin piirteisiin. Diskurssia analysoitaessa on siis tärkeää tarkistella kaikkia osa-alueita samanaikaisesti eikä toisistaan erillisinä ilmiöinä. (van Dijk 2011, 23.) Tästä hyvä esimerkki on aikaisemmin mainitsemani totuus kielen ja politiikan suhteesta: ei voi olla toista ilman toista. Diskurssia tarkasteltaessa kieltä ei siis voi erottaa ympäröivästä yhteiskunnasta tai vallitsevasta globaalista tilanteesta.

Kieltä voidaan ajatella toistensa kanssa kilpailevien tai rinnakkaisten merkityssysteemien eli repertuaarien kirjona. Esimerkiksi ihminen voidaan merkityksellistää samanaikaisesti vaikkapa naiseksi, äidiksi, valkoihoiseksi, kokoomuslaiseksi, raittiiksi tai työttömäksi. Lisäksi yksi ja sama kielenkäyttäjä voi liikkua merkitysalueelta toiselle ja puhua näiden eri roolien edustajana. Diskurssianalyysiä tehtäessä tutkija on siis kiinnostunut siitä, mihin merkityssysteemeihin kielenkäyttäjä milloinkin tukeutuu ja minkälaisia funktioita kielenkäytöllä toteutetaan. Diskurssianalyysissä funktiolla tarkoitetaan niitä mahdollisia seurauksia, joita kielenkäytöllä voi olla, olivat ne sitten tarkoituksellista tai ei. Sen sijaan, että eriteltäisiin puheessa esiintyviä aiheita tai teemoja, kuten esimerkiksi harrastukset tai työelämä, eritelläänkin merkityssysteemejä, jotka voivat kattaa monta eri teemaa. (Jokinen, Juhila & Suoninen 2016, 32, 51, 53.) Edellä mainitussa teoksessa entisen rikollisen kertomasta tarinasta on eritelty rikollisuusrepertuaari, uhrirepertuaari sekä individualistinen repertuaari. Esimerkiksi individualistisen repertuaarin alle kuuluu puhujan lausuma ”Kun mä täältä pääsen, kukaan ei enää pääätä mun elämästäni, vaan mä päätän siitä täysin itse”. Eri

repertuaarien avulla puhuja siis tuottaa itseään haluamillaan tavoilla ja pyrkii kohti funktiotaan, joka kyseisessä esimerkissä on puolustautuminen tai kasvojen säilyttäminen. (mts. 56–57.) Tämän analyysitavan tukena voidaan käyttää eri retorisen analyysin keinoja, joista kerron lisää luvussa 2.2.

Poliittisen diskurssin tutkimisen yhteydessä puhutaan usein kriittisestä diskurssianalyysistä (*critical discourse analysis – CDA*). Kriittinen diskurssianalyysi keskittyy paljastamaan näkyviä tai näkymättömiä diskriminaation, valtasuhteiden ja voiman rakenteita kielenkäytössä. Analyysissä keskitytään siis siihen, minkälaisilla kielen keinoilla puheessa tuodaan esille voimaa ja kontrollia. Kriittinen diskurssianalyysikäytäntö katsoo, että kieli ei itsessään ole ”voimakasta”, vaan kieli saa voimansa ja vakuuttavuutensa siitä, kuka pääsee määrittelemään julkisen kielenkäytön normeja ja käyttötarkoituksia. (van Dijk 2008, 65–67.) Kriittistä diskurssianalyysiä on käytetty varsin paljon aikaisemmissa poliittisen diskurssin ja retoriikan tutkimuksissa. Sen avulla voidaan tarkastella strategisia poliittisia ilmaisuja ja avainsanoja, sekä sitä, minkä päämäärän puhuja pyrkii näillä kielellisillä ilmaisuilla saavuttamaan (Schäffner 2004, 121). Kriittinen diskurssianalyysi käyttää ja yhdistelee mitä tahansa lähestymistapoja, jotka ovat relevantteja kyseessä olevan tutkimuksen päämäärän saavuttamiseksi (van Dijk 2008, 2). Tässä tutkimuksessa käytän hyväkseni diskurssianalyysin keinojen rinnalla retoriikan analyysiä, jota esittelen tarkemmin seuraavassa luvussa.

2.2 Vakuuttava puhe

Verbaalisen suostuttelun taidon eli retoriikan oppi-isänä pidetty Aristoteles on jo antiikin aikaan tehnyt puheiden vaikutuskeinojen kolmijaon: *logos*, *ethos* ja *pathos*. Kaikki kolme vaikutuskeinoa pyrkivät yhteen ja samaan päämäärään, eli väitteen tai tekstin uskottavuuden lisäämiseen. *Logos* tarkoittaa itse argumentin asiasisältöä, *ethoksella* viitataan puhujan tapoihin ilmentää omaa luonnettaan tai uskottavuuttaan ja *pathos* taas tarkoittaa yleisön tunteita tai mielentilaa, jotka vaikuttavat siihen, kuinka sanoma vastaanotetaan. (Kaakkuri-Knuuttila 1998, 233.) Näitä eri vaikutuskeinoja käyttämällä puhuja pyrkii omia päämääriään kohti.

Retoriikasta puhuttaessa on hyvä muistaa, ettei termillä tarkoiteta pelkästään kaunopuheisuutta tai korulauseita, vaan kaikki kielenkäyttö on sinällään jo retoriikkaa. Vaikka poliittisissa puheissa retoriset keinot ovat usein helpommin tunnistettavissa, myös arkikielenkäyttö on oletuksineen ja ideologioineen täynnä retoriikkaa. (Suoninen 2016, 260.) Erilaisten retoriikan analyysin keinojen avulla voimme tunnistaa kielestä suostuttelun piirteitä.

2.2.1 Argumentaatio ja retoriikka

Aristoteleen mukaan argumentaatio on retoriikan perusta ja muut retoriset keinot rakentuvat argumentaation varaan (Kaakkuri-Knuuttila 1998, 233). Tämä pitää paikkansa; vaikka puhuja käyttäisi kuinka koristeellista kieltä tahansa, ilman pitävää argumenttipohjaa puhe olisi vain pelkkää sanahelinää. Argumenttia analysoitaessa ensiksi etsitään *väite* (V) ja sille esitetty *perustelut* (P). Jotta voitaisiin analysoida argumentin toimivuutta, täytyy tunnistaa argumentin kokonaisuus sekä *taustaoletukset* (T) eli se, mitä jätetään sanomatta. (Halonen & Kaakkuri-Knuuttila 1998, 60.) Argumentaation yksi tärkeimmistä ulottuvuuksista on puhuja-yleisösuhte. Puhujan täytyy siis jatkuvasti pitää mielessä se, minkälaiselle yleisölle hän puhuu. Sama argumentti voikin saada täysin eri vastaanoton yleisöstä riippuen. Voidaan siis sanoa, että argumentin vakuuttavuus määräytyy sen kautta, miten se vastaanotetaan. (Suoninen 2016, 340.)

Retoriikkaa tutkittaessa voidaan tehdä luokitteluja sillä perusteella, mitä kielen osa-aluetta halutaan tarkastella. Palosen ja Summan (1996) mukaan voidaan erotella toisistaan puheiden tai esitysten retoriikka, argumentoinnin retoriikka sekä trooppien tai kielikuvien retoriikka. Puheiden ja esitysten retoriikan tarkastelussa keskitytään esityksen taidokkuuteen kokonaisuutena, kun taas argumentoinnin tarkastelussa keskitytään niihin keinoihin, joilla pyritään muuttamaan tai vahvistamaan yleisön mielipiteitä. Argumentoinnin tutkimuksessa voidaan keskittyä joko retoriikkaan eli kielikuvien ja muiden retoristen keinojen merkitykseen, tai puheen formaaliseen puoleen eli argumenttien pätevyyden tutkimiseen. Trooppiretoriikka tavallaan sisältyy argumentoinnin retorisen puolen tutkimiseen, sillä siinä keskitytään tutkimaan trooppeja kuten esimerkiksi metaforia, metonymiaa, synekdokeeta tai ironiaa. (mts. 10–11.) Tässä tutkimuksessa keskityn suurimmaksi osaksi retoristen keinojen kaksikieliseen erittelyyn, enkä niinkään argumenttien rakentumisen tai pätevyyden analysointiin.

Kaakkuri-Knuuttilan (1998) mukaan retorinen analyysi täydentää argumentaation analyysiä. Jos argumentaatioanalyysissä halutaan pelkistää kielellinen ilmiö ja eritellä itse asiasisältöä, retoriikan analyysissä keskitytään juuri ilmiön tarkasteluun. Retorinen analyysi on siis kiinnostunut sekä asiasisällöstä että ilmiön käsittelystä. Kaakkuri-Knuuttila havainnollistaa tätä seuraavalla esimerkillä:

- (a) Isosisko pikkusiskolle: Kuule Matti, hyvä lapsi, käy nyt heti ostamassa ne karamellit vieraillesi, sinun tärkeät leikkikaverisi tulevat tuossa tuokiossa.
- (b) Leena: Juuso, etkö voisi viedä tuota peltilehmää muualle? Tuossa se on kaikkien pyöräilijöiden tukkona.

Argumenttien asiasisältö on seuraava:

- (a) P₁: Matti, sinun leikkikaverisi tulevat pian vierailulle.
P₂: Matti, leikkikaverisi ovat tärkeitä.
V: Matti, käy heti ostamassa karamellit leikkikavereillesi.
- (b) P: Juuso, autosi häiritsee polkupyöräliikennettä.
V: Juuso, vie autosi toiseen paikkaan.

Pelkistetty asiasisältö olisi pääasiassa tarkastelun kohteena argumentaation analyysissä, mutta retorinen analyysi on kiinnostunut myös ilmiön tunnelatauksista sekä puhujien suhteesta. Esimerkiksi kohdat ”Kuule Matti” tai ”hyvä lapsi” kertovat puhujan tuttavallisesta suhteesta Mattiin, mutta ne paljastavat myös puhujan auktoriteettiaseman Mattia kohtaan. (mts. 234.)

Retoriikan analyysin voi aloittaa esimerkiksi puheen tai kirjoituksen kokonaisuuden tarkastelusta. Kokonaisuutta tarkasteltaessa voidaan kiinnittää huomio keskeisiin painotuksiin ja muun muassa siihen, kuinka laajalti tiettyä asiaa on käsitelty tai missä järjestyksessä. Myös kielenkäytön yleisen tyylin tunnistaminen on tärkeä tekijä. Kaakkuri-Knuuttila (1998, 237) on jaotellut eri tyyllisiä keinoja ja piirteitä kohteen ja yleisön suhteen:

Tyylin piirteitä kohteen suhteen:

- 1 tekninen – havainnollistava,
- 2 suora – epäsuora,
- 3 yksitasoinen – ironinen / metaforinen / yms.,
- 4 pienentävä – liioitteleva.

Tyylin piirteitä yleisön suhteen:

- 1 kohtelias – epäkohtelias,
- 2 arvostava – vähättelevä / halventava,
- 3 virallinen – epävirallinen,
- 4 vakuuttava – suostutteleva,
- 5 asiallinen – humoristinen.

Jokinen (2016, 344–366) on jaotellut retorisia keinoja *väitteen esittäjään* liittyviin sekä *esitettyyn argumenttiin* liittyviin keinoihin. Väitteen esittäjään liittyvät keinot pyrkivät lisäämään luottamusta puhujaa kohtaan, kun taas esitettyyn argumenttiin liittyvät keinot korostavat ajettavan asian kannatettavuutta tai todenmukaisuutta. Väitteen esittäjään liittyviä keinoja ovat liittoutumisasteen säätely, etäännyttäminen omista intresseistä, puhujakategorioilla oikeuttaminen ja konsensuksella tai asiantuntijan lausunnolla vahvistaminen. Esitettyyn argumenttiin liittyviä keinoja ovat tosiasiapuhe,

kategorisointi, yksityiskohdilla ja kertomuksilla vakuuttaminen, numeerinen ja ei-numeerinen määrällistäminen, ääri-ilmaisujen käyttö sekä metaforien käyttö. Esittelen seuraavaksi lyhyesti niitä keinoja, joita tulen sivuamaan työni analyysivaiheessa. Paneudun tälle tutkimukselle olennaisiin keinoihin, liittoutumisasteeseen ja persoonapronomineihin liittyviin konsensus- ja tosiasiapuheeseen, tarkemmin seuraavassa luvussa 2.2.2.

Kategorisointi on hyvin yleinen representaation keino retoriikassa. Puhuja voi kehystää eri asioita omia intressejään palveleviksi kokonaisuuksiksi. Esimerkiksi eläinaktivistien toimintaa oikeuttavassa diskurssissa käytetään nimitystä *eläinten suojelija*, kun taas kritisoivissa yhteyksissä nimeä *ekoterroristi*. (mts. 353–354.) Puhuja voi siis yksittäisillä sanavalinnoilla vaikuttaa puheensa sävyyn ja näkökulmaan erittäin paljon.

Numeerisella ja ei-numeerisella määrällistämällä puhuja taas voi vahvistaa argumenttiaan esimerkiksi toteamalla kuinka suuri onnistumisprosentti kirurgisella toimenpiteellä on. Tässä puhuja voi taktisesti valita juuri omaa argumenttiaan parhaiten tukevia lukuja. Tarkkojen lukujen esittäminen myös luo mielikuvan luotettavasta ja ristiriidattomasta tiedosta, vaikka todellisuudessa luvut ovat aina suhteellisia. Ei-numeerisella määrällistämällä tarkoitetaan laatusanojen, kuten vaikka *marginaalinen* tai *valtava*, käyttöä. Erittäin tehokas määrällistämisen keino on myös ääri-ilmaisujen, kuten esimerkiksi *ei todellakaan*, *ikuisesti* tai *koko päivän*, käyttö. (mts. 358–359, 362.)

Metafora on retorinen keino, jonka usein ajatellaan olevan pelkkä kielenkäytön koristeellinen piirre. Lakoffin ja Johnsonin (1980, 3) mukaan metaforat ovat kuitenkin jokapäiväisen ajattelumme perusta. Jokapäiväinen toimintamme ja ajatuksenkulkumme on siis läpikotaisin metaforista, mutta koska arkiset toimintatapamme ovat niin vakiintuneita, ajatusmaailmamme metaforisuutta ei päällepäin usein edes huomaa. Ymmärtääksemme vallitsevaa konseptijärjestelmää paremmin on tarkasteltava kieltä. Yksi klassisimmista esimerkeistä kielen ja ajattelun metaforisuudesta on konseptuaalinen metafora ”*argument is war*”, eli väittely on sodankäyntiä. Väittelyn voi *voittaa*, väittelyssä toinen voi *hyökätä* toisen argumenttia vastaan tai *tuhota* vastapuolen edustajan. Väittelyn tematiikkaan siis on sisäänrakennettu ajatus taistelusta ja toisen kukistamisesta. Toinen selkeä esimerkki on ”*time is money*”, eli aika on rahaa. Ihminen voi *tuhlata* toisen aikaa tai *säästää* monta tuntia. Ajasta puhutaan siis arvokkaana ja rajallisena resurssina, aivan kuten rahastakin. (mts. 4, 7–8.) Yleisiä metaforan muotoja ovat esimerkiksi *personifikaatio* ja *metonymia*. Personifikaation kautta elottomasta objektista tehdään elollinen, ikään kuin elävä ja toimiva henkilö. Jos sanotaan esimerkiksi *Inflaatio on vienyt säästöni*, inflaatiosta puhutaan ihmisenä. Metonymialla taas viitataan osaan kokonaisuudesta, esimerkiksi lauseissa *Rakastan lukea Austenia* tai *Keskustelut kävivät kuumana*

Brysselissä. Ensimmäisessä esimerkissä viitataan siis yleisesti Jane Austenin teoksiin, ja toisessa esimerkissä Brysselillä viitataan Euroopan unioniin. (mts. 33–35.)

2.2.2 Liittoutumisaste ja persoonapronominit retorisisina keinoina

Torkin (2014, 192) mukaan Suomi on maailman ainoita maita, joissa on mahdollista pitää pitkä puhe käyttämättä yhtäkään persoonapronominia. Hän nostaa esimerkiksi Tarja Halosen pitämän uudenvuodenpuheen, joka alkoi seuraavasti: ”Uuden vuoden alku antaa ihmisille toiveen paremmasta.” Kuulijalla saattaa herätä kysymys, keille ihmisille Halonen kohdistaa puheensa. Meillekö? Puheen sävyyn ja vastaanottoon vaikuttaa siis suuresti se, päättääkö puhuja puhua täyttä asiaa ilman henkilökohtaisuuksia, vai sitouttaako hän itsensä osaksi jotakin ryhmää tuoden itsensä toimijana enemmän esille. Tämän vuoksi liittoutumisaste sekä persoonapronominien käyttö retorisisina keinoina ovat erittäin tärkeitä tarkkailun kohteita kielen tutkimuksessa.

Liittoutumisasteella tarkoitetaan sitä, missä määrin puhuja sitouttaa itsensä omaan sanomaansa (Jokinen 2016, 348). Liittoutumisasteen alkuperäinen termi *footing* on peräisin Erving Goffmanilta (1981). Goffmanin mukaan liittoutumisastetta voi säädellä valitsemalla kolmesta puhujaroolista kulloinkin itselleen sopivan: *animator*, *author* tai *principal*. Ensimmäinen rooli, *animator*, tarkoittaa puhtaasti henkilöä, joka tuottaa puhetta, eli välittää jonkun toisen sanomaa. *Author* taas viittaa henkilöön, joka muotoilee puheen sanoiksi, eli käsikirjoittaa sanoman. *Principal* -roolissa toimiva puhuja taas puhuu täysin omasta puolestaan ja seisoo sanojensa takana. (mts. 226.)

Liittoutumisastetta säätelemällä puhuja voi siis valita, minkä roolin hän haluaa kussakin tilanteessa ottaa. Puhuja voi esimerkiksi etäännyttää itsensä väitteestään ja toimia vain sanansaattajana. Toisaalta taas puhuja voi haluta korostaa omia intressejään lausumalla väitteen suoraan omissa nimissään. Seuraavat esimerkit havainnollistavat liittoutumisasteen säätelyä:

1) ”Päihteiden käyttö on tutkittavan mukaan tällä hetkellä hallinnassa.”

2) ”Tutkittavan päihteiden käyttö on tällä hetkellä hallinnassa.”

Ensimmäisessä esimerkissä puhuja ei liitä itseään väitteeseen, vaan vastuu on tutkittavalla. Toisessa esimerkissä puhuja taas esittää väitteen omissa nimissään ja samalla myös ottaa vastuun väitteen todenmukaisuudesta. (Jokinen 2016, 349.)

Persoonapronominien käyttö vaikuttaa liittoutumisasteeseen vahvasti: puhujan on mahdollista valita, tuoko hän tekijän esille vai häivyttävätkö hän tekijän. Edellisessä luvussa mainitsemani tosiasiapuhe pyrki häivyttämään tekijän. Tosiasiapuhe on poliittiselle diskurssille tyypillistä, sillä politiikoilla on tapana esittää erityisesti negatiiviset asiat tosiasioina, jotka pitää vain hyväksyä: sen sijaan, että

sanottaisiin *kuka* tekee, kerrotaan vain mitä *tehdään*, ikään kuin asia vain tapahtuisi itsestään. Seuraavat esimerkit havainnollistavat asiaa:

1) ”Finnair nostaa lentolippujensa hintoja”

2) ”Finnairin lentolippujen hinnat nousevat”

(mts. 351–353.)

Persoonapronominien käyttö tuo puheeseen vuorovaikutuksen elementin ja tekee puhujasta näkyvän. Torkki (2014, 192) vertaa aiemmin mainittua Halosen uudenvuodenpuhetta Niinistön ensimmäiseen uudenvuodenpuheeseen presidenttinä. Hänen mukaansa Niinistö onnistui huomattavasti paremmin kuin Halonen, ja syy on persoonapronominien käytössä. Niinistön uudenvuodenpuhe alkaa näin: ”Kun minut oli valittu tähän tehtävään, toistin virkaanastujaisissa, mitä olen pitänyt ja pidän tärkeänä tälle kansakunnalle. Sitä kuvaa kaksi sanaa: oikeudentunto ja eheys.” Minä-muotoa käyttämällä Niinistö siis henkilökohtaisesti liittää itsensä ja omat kokemuksensa puheeseensa. Oman toimijuutensa korostaminen voi olla erittäin tärkeää tietyissä tilanteissa: jos esimerkiksi Putin sanoo *я уже об этом сказал* (”minä sanoin tästä jo aikaisemmin”¹), hän haluaa ilmaista sen, että nimenomaan *hän* on sanonut näin. Liittoutumisaste kuitenkin muuttuu täysin, jos tulkin versio onkin passiivissa *niin kuin oli jo mainittu*. Tämänkaltaisia esimerkkejä nostan esille tutkimuksen analyysiosiossa.

Torkki myös toteaa, että *sinä* ja *te* ovat vielä minä-pronominiakin parempia puheessa, sillä kuulijalle on aina mieluisaa kuulla puhuttavan itsestään. Kuitenkin kaikkein paras sijamuoto on *me*, sillä se pitää sisällään sekä puhujan että kuulijan tehden heistä osan yhtenäistä joukkoa. Tästä yhtenäisyyden tunteen korostamisesta Torkki antaa jälleen esimerkin Niinistön puheesta: ”Olemme viimeisen parin vuosikymmenen aikana kokeneet paljon, sekä kovia että hyviä...”. Me-muotoa on myös järkevää käyttää silloin, kun kuulijoita halutaan velvoittaa johonkin. Sen sijaan että sanoisi ”Teidän on maksettava enemmän veroja”, kannattaakin sanoa ”Meidän on oltava valmiit laskemaan elintasoamme”. Näin kuulijoista tuntuu siltä, että heiltä yksin ei vaadita toimenpiteitä, vaan vaikutusvaltainen puhuja aikoo myös tehdä oman osuutensa asian eteen. (mts. 192.)

Yhtenäisyyden tunteen luomisen lisäksi sijamuotoja voidaan puheessa valjastaa suostuttelevaan ja argumentoivaan rooliin. Asiantuntijan lausunnolla tai konsensuksella vahvistamisella voidaan lisätä

¹ Tässä työssä lainausmerkkeihin sijoitetut suomennokset ovat omia suomennoksia. Suomennokset ovat mahdollisimman sanatarkkoja, jotta alkuperäisen puheenvuoron asiasisältö tulisi kaikkein selvimmin esille. Käyttöesimerkit puhujien ja tulkkien puheenvuoroista on kirjoitettu kursiivilla.

argumentin uskottavuutta, sillä silloin väite ei ole enää pelkästään puhujan henkilökohtainen mielipide. Erityisen tehokasta on viitata sellaisen henkilön lausumaan, jota pidetään vaikutusvaltaisena. Konsensuksella vahvistamista on jonkun suuremman joukon mielipiteen ilmaiseminen: asian voi esimerkiksi esittää itsestäänselvyytenä sanomalla ”Kaikkihan sen tietävät”. Konsensuksella vahvistamista on myös me-retoriikka, jonka avulla luodaan kuva siitä, että puhuja ei ole yksin väitteensä kanssa, vaan esiintyy yhtenäisen joukon nimissä (”Me olemme sitä mieltä, että...”). Erityisesti suostuttelevassa poliittisessä puheessa me-retoriikkaa käytetään paljon. (Jokinen 2016, 350–351.)

Olen käynyt edellä läpi lukuisia retorisia keinoja, joita käyttämällä puhuja voi edistää omia tarkoitusperiään ja saada uskottavuutta puheelleen. Retoriikkaa tutkittaessa on kuitenkin tärkeää oivaltaa aikaisemmin mainitsemani *ethoksen* olennainen merkitys: puheessa ei siis välttämättä ole tärkeintä se mitä sanotaan tai miten sanotaan, vaan se, *kuka* puhuu. Torkki (2014, 182–186) havainnollistaa tätä miettimällä syitä Barack Obaman valtavaan suosioon. Obaman ilmiömainen nousu ei pelkästään amerikkalaisten vaan myös eurooppalaisten suosioon perustuu pitkälti hänen erinomaisiin puhelahjoihinsa. Obama-huuma oli ja on edelleen varsin vahvoilla myös Suomessa, missä yleensä ollaan varsin kriittisiä amerikkalaisten siirappista retoriikkaa kohtaan. Torkki toteaa, että Obamassa ihmisiä viehättävät myös ulkoiset piirteet, luonne ja ylipäänsä hänen olemuksensa. Ethoksen syntyyn vaikuttaa siis sanoja enemmän kaikki se, mitä entuudestaan tiedämme puhujasta. Verbaaliset retoriset keinot voivat vaikuttaa puheen vastaanottoon vain tietyssä määrin, sillä ihmisten ennalta luomat kuvitelmat ja mielipiteet vaikuttavat siihen, minkälaisen soinnin lausutut sanat saavat.

2.3 Tulkkaus poliittisen keskustelun mahdollistajana

Tässä luvussa esittelen aluksi tulkkausviestintää yleisesti, minkä jälkeen esittelen tulkkauskäytäntöjä tiedotustilaisuudessa. Tämän jälkeen siirryn käsittelemään tarkemmin tulkkiin kohdistuvia vaatimuksia ja roolirasitusta nimenomaan poliittisen puheen tulkkauksessa. Kuten jo johdannossa totesin, tämä tutkimus keskittyy poliittisen diskurssin ja retoriikan siirtymiseen kieleltä toiselle. Kuitenkin, jotta voisimme ymmärtää ja analysoida tulkin käyttämiä sanavalintoja, on syytä aloittaa tulkkausviestinnästä yleisellä tasolla sekä pohtia tulkin rooliin liittyviä erityispiirteitä nimenomaan poliittisen puheen välittäjänä.

2.3.1 Tulkkausviestintä

Tulkkaus toimintana juontaa juurensa kauemmas historiassa kuin kirjoittaminen ja kirjallinen kääntäminen. Tulkkauksen englanninkielinen termi *interpreting* tulee latinan sanasta *interpret* (”ilmaisija; ihminen joka selittää mikä on hämärää”). Merkittävin tekijä, joka erottaa tulkkauksen

kääntämisestä, on välittömyys: tulkkaus tapahtuu ”tässä ja nyt” ja sen tarkoituksena on palvella ihmisiä, jotka haluavat viestiä kielellisten ja kulttuuristen rajojen yli. Tulkkaus on kääntämiseen verrattuna nopeaa ja kertaluontoista toimintaa, sillä lähtökielinen sanoma kuullaan vain kerran, ja sen pohjalta sanoma pitäisi tulkata lopullisessa muodossaan tulokielelle. Koska tulkkaukselle (*interpreting*) ja kääntämiselle (*translating*) on olemassa eri sanat, tämä voi vaikuttaa myös siihen, miten näiden kahden toiminnan eroavaisuudet koetaan. Esimerkki tästä on se, kuinka lakimiehellä on oikeus tulkita lakia (*interpret the law*), kun taas oikeustulkin odotetaan kääntävän (*translate the language*). (Pöchhacker 2003, 9–11.) Kuvaavaa on myös se, että espanjaksi tulkkaa tarkoittava sana (*intérprete*) tarkoittaa myös esiintyjää (SpanishDict 2018). Tulkkaukseen siis saatetaan liittää mahdollisuus laajemmasta tulkinnasta, mutta kääntäminen nähdään sanatarkempana toimintana.

On myös tärkeää ymmärtää, että tulkkaustaito ei ole sama asia kuin kielitaito. Vaikka henkilön kielitaito olisi erittäin vankka, se ei tarkoita sitä, että tämä kykenisi tuottamaan laadukasta ja tilanteeseen sopivaa tulkkausta. Tämän vuoksi onkin erittäin tärkeää, että tulkin ammattitaitoa ja erityisterminologiaa vaativat tilanteet, kuten esimerkiksi neuvottelut ja tiedotustilaisuudet, uskotaan alan ammattilaisille. (Saresvuo & Ojanen 1988, 139.)

On olemassa monia eri tapoja tulkata, mutta pääasiassa tulkkauksen jakautuu kahteen eri tulkkauksenmenetelmään: simultaanitulkkaukseen ja konsekutiivitulkkaukseen. Nimensä mukaisesti simultaanitulkkauksessa tapahtuu samanaikaisesti kun puhuja puhuu, kun taas konsekutiivitulkkauksessa tulkkauks toiselle kielelle seuraa jokaista puhejaksoa. (Pöchhacker 2003, 18.) Konsekutiivitulkkauksessa tulkattavan puhejakson pituus voi vaihdella kokonaisesta puheesta yhteen virkkeeseen, mutta yleensä puhuja pyrkii jaksottamaan ajatuksensa tulkille sopiviin kokonaisuuksiin (Saresvuo & Ojanen 1988, 21). Konsekutiivitulkin avulla käytävä keskustelu toimii vuorottelusysteemin kautta. Tulkattavina olevien henkilöiden täytyy siis pystyä ymmärtämään toisiaan ja keskustelemaan toistensa kanssa siitä huolimatta, että puhe ei etene kuten normaaleissa kahdenvälisissä keskustelutilanteissa. (Wadensjö 2008, 186.) Kahdenvälisen vuorovaikutuksen sijasta puhutaankin triadisesta vuorovaikutuksesta. Triadisen vuorovaikutuksen osapuolet voivat olla esimerkiksi haastattelija, tulkki sekä haastateltava. Tässä tilanteessa haastattelija esittää kysymyksen kielellä A, jonka tulkki tulkkaa kielelle B. Tämän jälkeen haastateltava vastaa kielellä B, jonka jälkeen tulkki tulkkaa vastauksen kielelle A. Teknisesti ajateltuna tulkki on siis keskustelussa se, jonka sanoihin kaksi muuta osapuolta reagoivat. Tämä osoittaa sen, kuinka tulkki on triadisessa vuorovaikutuksessa aktiivinen osanottaja, eikä pelkästään puhuva suu. (Schäffner 2015, 207.)

Tulkkausta tarvitaan monissa eri tilanteissa. Kaikkein lähimpänä tavallisen ihmisen arkisia tarpeita on asioimistulkkauks. Asioimistulkkauks on asiakkaan ja viranomaisen välisen vuorovaikutuksen

tulkkausta esimerkiksi lääkärin vastaanotolla tai turvapaikan hakemiseen liittyvissä puhutteluissa. Asioimistulkkaus mahdollistaa paikallista kieltä osaamattoman ihmisen oikeuksien ja tasa-arvon toteutumisen. Tästä syystä myös oikeustulkkaus lasketaan usein asioimistulkkauksen alalajiksi. (Koskinen, Vuori & Leminen 2018, 7–8.) Suurempaa yleisöä tulkki taas palvelee esimerkiksi konferenssitulkkina EU:n täysistunnossa tai mediatulkkina suorassa lähetyksessä (Pöckhacker 2003, 15–16).

Koska on olemassa monenlaisia eri tulkkaustilanteita, joihin jokaiseen liittyy omat konventionsa sekä erityispiirteensä, on perusteltua tutkia kutakin tulkkaustilannetta omana kokonaisuutenaan. Täten myös kansainvälisiä tiedotustilaisuuksia sopii tarkastella omana tulkkauskategorianaan. Kansainväliset tiedotustilaisuudet ovat rituaalinomaisia diskursiivisia tapahtumia, joissa seurataan yleensä samaa kaavaa. Aluksi tapaamista isännöivä osapuoli esittää puheenvuoronsa, jonka jälkeen vuoro siirtyy vierailevalle osapuolelle. Tämän jälkeen paikallaolevilla median edustajilla on mahdollisuus esittää kysymyksiä puhujille. Kysymysten määrä on etukäteen määritelty ja kummankin maan median edustajille annetaan tasavertaisesti kysymysvuoroja. (Schäffner 2015, 214.) Riippumatta siitä, käytetäänkö tiedotustilaisuudessa tulkkia vai ei, tilanteen kulku pysyy käytännössä samana. Poliitikot ovat erittäin tottuneita tulkkien kanssa työskentelyyn, joten yleensä yhteistyö on jouhevaa. Tulkkaamistavalla voi kuitenkin olla suuriakin vaikutuksia puheenvuorojen asiasisältöön: jos käytössä on simultaanitulkkaus, puhujan täytyy reagoida esitettyyn kysymykseen välittömästi, kun taas konsekutiivitulkkaus antaa puhujalle enemmän aikaa miettiä ja muodostaa vastauksensa. (mts. 226.)

Schäffnerin (2015, 207) mukaan myös tulkin fyysinen sijainti tulkkaustilanteessa vaikuttaa viestinnän välittämiseen sekä mielikuvien luomiseen tilanteesta. Yleensä esimerkiksi Euroopan Unionin kokouksissa simultaanitulkkaus tapahtuu kopissa, jolloin kuuliija ei näe tulkkia, vaan kuulee pelkän puheen kuulokkeiden kautta. Tällöin tulkki on viestintätilanteen näkymätön osapuoli eikä hän varsinaisesti ota kontaktia tulkkaamiinsa henkilöihin. Tiedotustilaisuuksissa taas tulkit on yleensä asemoitu melko lähelle puhujia, joten tulkkausvuoronsa aikana he ovat erittäin näkyvillä suhteessa yleisöön. Kun yksi puhuja kerrallaan ikään kuin ottaa lavan haltuun, tulkin tunnistaminen keskustelun kolmanneksi osapuoleksi on helpompaa. Tiedotustilaisuudessa tapahtuvassa konsekutiivitulkkauksessa tulee näin ollen esille aikaisemmin mainitsemani triadinen vuorovaikutusmalli.

Keskustelutilanteen kolmannesta osapuolesta sekä kielimuurista huolimatta puhujat voivat kuitenkin tunnustaa toisensa ”tavallisiksi” keskustelukumppaneiksi jaettujen katseiden ja kehonkielen avulla (Wadensjö 2008, 198). Esimerkiksi, kun vierailua isännöivä osapuoli aloittaa puheenvuoronsa

lehdistötilaisuudessa, on erittäin todennäköistä, että puheenvuoro alkaa kiittämällä toista osapuolta läsnäolosta. Vaikka vieras ei ymmärtäisikään kieltä, hän voi tunnistaa puheenvuorosta nimensä sekä esimerkiksi puhujan elehtimän kiitos-nyökkäyksen.

2.3.2 Tulkin rooli poliittisen puheen välittäjänä

Maallikko määritteli tulkin henkilöksi, joka välittää viestin kieleltä toiselle ja ”vain tulkkaa” (Wadensjö 2008, 185). Tulkki tietysti tekee enemmän kuin vain tulkkaa, mutta käsitys ei kuitenkaan ole kovin virheellinen, sillä hyvän tulkin rooliin liitetäänkin nimenomaan vaatimattomuus, tarkkuus ja näkymättömyys. Goffman (1990)² puhuu siitä, kuinka tietyt henkilöt ottavat rooliksi näkymättömän toimijan, niin kutsutun *non-person* -roolin. Tällainen henkilö on läsnä kanssakäymisessä, mutta hänen ei toisaalta oleteta ottavan esiintyjän eikä yleisön roolia. Tyypillisiä esimerkkejä tällaisista henkilöistä olisi vaikka palvelija, valokuvaaja ja tietysti tulkki. (Wadensjön 2008, 186 mukaan.) Tulkin toivottu näkymättömyysaste riippuu paljolti myös tulkkauksen muodosta sekä kyseessä olevasta tulkkaustilanteesta, mutta poliittisen puheen välittäjänä tulkilta vaaditaan erityisen neutraalia roolia.

Kuten jo johdannossa totesin, valtionjohtajien keskustellessa tärkeistä ja globaalilta painoarvoltaan merkittävistä asioista tulkki nousee erittäin keskeiseen asemaan yhtenä kommunikaation osapuolena. Bakerin (1997, 112) mukaan näin merkittäviä ja mahdollisesti historian kulkuun vaikuttavia tilaisuuksia pitäisi tutkia tarkemmin ja nimenomaan korostaa viestin välittäjää eli tulkkia. Schäffner (2004, 120) myös huomauttaa, että juuri tulkkien ansiosta tiedonvälitys on mahdollista kansallisten rajojen yli. Toisin sanoen, kun ulkomainen media reagoi poliittisen hahmon puheeseen, se oikeastaan reagoi tulkin välittämään informaatioon eikä puhujan alkuperäisiin sanoihin. Kopczyński (1994, 195) onkin todennut, että itse poliittiset puhujat, kuten diplomaatit, toivovat tulkeiltaan mahdollisimman neutraalia ja muuttumatonta tulkkausta, sillä erityisesti poliittisessa keskustelussa alkuperäisen puheenvuoron vivahteet täytyisi pyrkiä pitämään mahdollisimman samanlaisina myös tulkkauksessa. Tulkin esiintyminen ja puhetapa voivat siis osaltaan vaikuttaa puhujan sanoman vastaanottoon ja jopa imagon muokkaamiseen. Wadensjö (2000, 236) käsittelee artikkelissaan radiohaastattelua Boris Jeltsinin kanssa, joka esitettiin suorana Ruotsin radiossa vuonna 1990. Tilanteessa oli mukana toimittaja, tulkki sekä Jeltsin. Radiolähetys alkoi lyhyellä esittelyllä Jeltsinistä, ja tämän esittelyn kautta hänestä maalattiin autoritäärinen, tympeä ja holhoava kuva. Wadensjö kuitenkin toteaa, että tulkattuna Jeltsinistä syntyi paljon lempeämpi kuva sen vuoksi, että tulkki tulkkasi ruotsiin päin

² Goffman, Erving 1990. *The Presentation of Self in Everyday Life*. Harmondsworth: Penguin.

pehmeämmällä tyyllillä kuin tulkatessaan kysymyksiä venäjään päin. Wadensjön mukaan tulkki siis näytti muokkaavan puhetapaansa sen mukaan, *kenelle* hän puhui, eikä sen mukaan, kenen *puolesta* hän puhui.

Koska tulkin täytyy jatkuvasti tasapainotella eri roolien välillä, luvussa 2.2.2 mainitsemani Goffmanin (1981, 226) puhujaroolit liittyvät olennaisesti myös tulkkaukseen. Wadensjö (2008) on soveltanut näitä kolmea puhujaroolia tulkin roolin tarkasteluun. Koska tulkki välittää tulkattavansa puhetta, hän toimii animaattorina. Vaikka tulkki välittääkin toisen ihmisen puhetta, hänen täytyy uudelleen muotoilla sanoma toiselle kielelle, joten tulkki toimii myös ideoijan (*author*) roolissa. Tulkki ei kuitenkaan yleensä omaksu pääosan esittäjän (*principal*) roolia, sillä tulkin oma mielipide ja näkökulma eivät tule tulkkeessa esiin. Tulkki saattaa olla hyvinkin eri mieltä puhujan esittämien mielipiteiden kanssa, mutta tällä ei ole merkitystä, sillä tulkki välittää puhujan mielipiteen eikä omaansa. Joissain tilanteissa tulkki saattaa kuitenkin joutua ottamaan pääroolin. Esimerkki tällaisesta tilanteesta olisi esimerkiksi tarkentavan kysymyksen tekeminen asioimistulkkauksilanteessa. Tulkki joutuu siis hetkeksi astumaan pois näkymättömän puheenvälittäjän roolistaan, jotta voisi esittää informaationkulun kannalta oleellisen tarkentavan kysymyksen. (mts. 189.)

Puhujarooleja käsitellään mielenkiintoisesti myös Dirikerin (2004) tutkimuksessa poliittisen konferenssin simultaanitulkkauksista. Tavanomaisestihan tulkki välittää tulkattavansa puheen ensimmäisessä persoonassa ikään kuin omina sanoinaan. Dirikerin aineistosta kuitenkin ilmenee, että joillakin konferenssitulkeilla on tapana siirtyä käyttämään tulkattavasta yksikön kolmatta persoonaa, jos tämä tekee virheen. Jos tulkattava on siis puheensa lomassa tehnyt virheen, pyytänyt anteeksi, korjannut itseään ja jatkanut puhumista, tulkki on tulkannut kohdan seuraavasti: ”puhuja pyytää anteeksi ja aloittaa uudestaan”. (mts. 89.) Tulkki siis omaksuu pääesittäjän (*principal*) roolin tuomalla itsensä näkyväksi, ja myöskin selkeästi osoittaa, että virheen on tehnyt puhuja eikä hän. Samanlaisia tutkimustuloksia on saanut myös Uljas (2012, 55) pro-gradussaan, jossa hän tutkii suomalaisten EU-tulkkien käsityksiä näkymättömyyden normista: myös osa hänen haastattelemistaan Euroopan parlamentissa ja Euroopan komissiossa työskentelevistä suomalaista tulkeista kertoo, että he toisinaan siirtyvät käyttämään kolmatta persoonaa (”puhuja sanoo”), jos tulkattava tekee virheen.

Tulkin roolikonfliktia sekä roolirasitusta poliittisissa neuvottelutilanteissa on tutkinut myös Anderson (1976). Tulkin kielellisiin valintoihin saattaa vaikuttaa esimerkiksi se, kumman kielen tai kulttuurin puolelle hän kokee kuuluvansa vahvemmin. Tämän väittämän perusteella tulkki, jolle toinen käytetyistä kielistä on selkeästi äidinkieli, tulkkaisi ikään kuin oman äidinkielensä edustajien hyväksi. Vastaavasti voitaisiin ajatella, että kaksikielinen tulkki, joka kokee tasapuolista yhteyttä molempia kieliä ja kulttuureja kohtaan, pystyisi ylläpitämään puolueettomuutta paremmin. (mts. 212–213.)

Nykyään on kuitenkin yleistä, että kummallakin taholla on oma tulkkinsa, joten tämä myös osaltaan laskee tulkin roolirasitusta: tulkki on tulkatessaan vastuussa ainoastaan yhdelle osapuolelle ja asiakkaalle. Kuten myös tämän tutkimuksen tiedotustilaisuuksissa, valtiollisissa tapaamisissa on yleensä tapana, että tulkki tulkkaa omasta äidinkielestään vieraaseen kieleen. Näin tehdään sen vuoksi, että tulkki varmasti ymmärtäisi kaikki lähtökielen vivahteet ja voisi myös tuoda paremmin esille lähtökulttuurin näkökulman.

Roolin tuoman vastuun lisäksi kulttuurisesti ja poliittisesti arkaluontoiset aiheet tai vahvat ilmaisut saattavat myös osaltaan vaikuttaa tulkin sanavalintoihin. Bakerin (1997, 114) mukaan poliittisia haastatteluja järjestetään usein erityisesti silloin, kun on havaittavissa jännitteitä kansainvälisissä suhteissa. Riskialttiiden aiheiden jatkuva esilläolo keskustelussa luonnollisesti tuo tulkille lisää stressiä. Munday (2012) on myös todennut, että tulkkauksessa lievennetään vahvoja tai riskialttiita ilmaisuja enemmän kuin käännöksissä. Eräässä hänen tutkimuksistaan vertailtiin Barack Obaman virkaanastujaispuheen tulkkauksia ja käännöksiä. Vertailun kautta todettiin, että esimerkiksi verbi *teurastaa* tulkattiin lievemmin *tappaa*-verbillä, kun taas kirjallisessa käännöksessä verbi säilyi saman vahvuisena. (mts. 47.) Tietysti tulkin kognitiivisen kapasiteetin rasitus ja rajallinen aika ovat voineet olla syitä siihen, että tulkki on valinnut yleisluontoisen *tappaa*-verbin sen sijaan että olisi jäänyt etsimään painokkaampaa sanaa. Lieventämiselle saattaa kuitenkin olla toinenkin syy: erittäin painokasta ja syyttelevää puhetta tulkatessa tulkki saattaa huolestua siitä, että kuulijat ymmärtäisivätkin tulkin puheen tämän omaksi henkilökohtaiseksi mielipiteeksi. (mts. 5.) Tässä näkyy hieman sama efekti kuin aikaisemmin mainitsemaani konferenssitulkkien kolmannen persoonan käytössä. Vaikka tulkki itse – sekä oletettavasti myös kuulijat – ymmärtävät, että tulkki on paikalla yksinkertaisesti välittämässä puhujan sanomaa, joskus roolikonflikti voi olla myös alitajuista. Tosin – palatakseeni vielä Uljaan (2012, 57–58) pro-gradu -tutkielman tuloksiin – poliittisessa kontekstissa työskentelevät tulkit ovat yleisellä tasolla sitä mieltä, että tulkin ei pitäisi lieventää alkuperäistä puheenvuoroa. Vahvat ja jopa äärimmäiset mielipiteet täytyisi pyrkiä tulkkamaan saman vahvuisina, ja niiden merkityksen arvioiminen tulisi jättää kuulijalle.

Edellä läpikäytyjen esimerkkien myötä voidaan nähdä, kuinka tulkin näkymättömyyden ihanne sekä toisaalta tulkin rooli keskustelun aktiivisena osapuolena joutuvat usein ristiriitaan poliittisessa tulkkauksitilanteessa. Kieltenväliseen analyysiin lähtiessä on siis hyvä tiedostaa tulkkiin kohdistuvat monenlaiset vaatimukset ja odotukset, jotta osattaisiin myös tulkita tulkkauksivalintoja ja mahdollisia syitä niiden takana.

2.4 Korpus diskurssianalyysin tukena

Luvussa 2.1 avasin jo hieman diskurssianalyysin maailmaa. Tässä luvussa esittelen erityisesti korpusta, diskurssianalyysin rinnalla usein käytettyä työkalua. Laadullista tutkimusta tehdessä korpuksen tarjoamat apuvälineet auttavat hahmottamaan aineistoa paremmin ja nostamaan esille koottua tietoa kielestä. Tämän luvun loppupuolella kerron hieman lisää muutamista jo johdannossa mainitsemistani tutkimuksista, joissa on yhdistetty diskurssianalyttisiä sekä korpuslingvistisiä keinoja.

Korpus on kokoelma puhuttua tai kirjoitettua kieltä, jota halutaan tutkia erilaisten kriteerien valossa. Varhaisimmat korpuksat ovat olleet paperimuodossa, mutta nykyään korpuksat ovat lähes poikkeuksetta elektronisessa muodossa. Käytännössä mikä tahansa systemaattisesti koottu tekstikokoelma, pieni tai suuri, voidaan määritellä korpukseksi. (Weisser 2016, 23.) Korpuksen koko, eli sanamäärä, sekä korpustekstien aihealue vaikuttavat paljon siihen, minkälaisia kielellisiä ilmiöitä voidaan tutkia ja millä tavalla. Jos halutaan esimerkiksi tutkia laajasti kielen yleisiä piirteitä, käytetään referenssikorpuksaa (*reference corpus*), joka pitää sisällään runsaasti kyseisen yhteiskunnan kielen lajeja: kirjoitettua, puhuttua, informatiivista, fiktiivistä ja niin edelleen. Jos taas halutaan tutkia jonkin rajatun genren tyypillisiä piirteitä, käytetään erikoiskorpuksaa (*special corpus*). Erikoiskorpus voisi koostua esimerkiksi pelkästään Shakespearen julkaisuista. (Sinclair & Tognini-Bonelli 2006³, Heikkisen & Lounelan, 122 mukaan.)

Tässä tutkimuksessa kyseessä on erittäin rajattu erikoiskorpus. Olen kerännyt datan korpukseseen kahdesta yksittäisestä tapahtumasta, jotka edustavat tiettyä puhegenreä. Koska korpukseni koko on melko pieni (13 370 sanaa), tutkimusmahdollisuudet korpustyökaluilla ovat myös rajatut. Tästä huolimatta korpusta voi käyttää laadullisen analyysin apuvälineenä. Seuraavaksi esittelen korpustyökaluja, joita käytän myös omassa tutkimuksessani.

Korpustutkimuksen voi aloittaa esimerkiksi frekvenssilistojen tarkastelulla. Sanafrekvenssien avulla voidaan tutkia, minkälaisia sanoja korpuksessa esiintyy ja kuinka monta kertaa. Frekvenssilistan avulla saadaan ensisilmäys siihen, minkälaisia sanoja tekstissä esiintyy usein tai mitä teemoja tekstissä käsitellään. Kun puhutaan sanafrekvensseistä, sana jaetaan saneeseen (*token*) ja sananmuotoon (*type*). (Weisser 2016, 163.) Esimerkiksi sanonnassa ”Oma koti paras koti” on neljä sanetta mutta vain kolme sananmuotoa, sillä sana *koti* toistuu. Sanoja voidaan tarkastella joko

³ Sinclair, John & Tognini-Bonelli, Elena 2006. Corpora. Teoksessa Brown, Keith (toim.), *Encyclopedia of language and linguistics*. Elsevier.

perusmuotona (*lemma*) tai yksittäisinä sananmuutoina (*juokseva sana; running word*). (Jantunen 2012, 361.) Esimerkiksi jos lemmatisoidussa frekvenssilistassa näkyy, että sana *syödä* esiintyy tekstissä 60 kertaa, tämä luku pitää sisällään kaikki esiintyneet muodot sanasta *syödä* (*syön, söimme, syödään* ja niin edelleen). Juoksevien sanojen lista taas näyttää yksittäisten sananmuotojen frekvenssit, esimerkiksi *syötte* (15 kertaa).

Konkordanssihaun avulla taas voidaan selvittää yksittäisen sanan tai sananmuodon käyttöyhteys (Weisser 2016, 80). Koska oma korpukseni on kaksikielinen ja keskityn tutkimuksessani kieltenväliseen vertailuun, teen kaksikielisiä konkordanssihakuja (*parallel concordances*). Jos haluan esimerkiksi tietää, missä yhteyksissä sana *hyvä* esiintyy aineistossani, teen konkordanssihaun, jonka jälkeen korpus antaa vertailtavaksi alkuperäisen puheenvuoron ja tulkkeen rinnakkain. Näin voin helposti vertailla sanojen käyttöyhteyksiä molemmissa kielissä.

Aiemmin mainitsemistani tutkijoista Bhatia (2006) on yhdistänyt työssään kriittisen diskurssianalyysin ja korpustutkimuksen. Hän on tarkastellut Yhdysvaltain entisen presidentin George W. Bushin ja Kiinan tasavallan entisen presidentin Jiang Zeminin yhteisiä lehdistötilaisuuksia. Tutkimuksessa käytetty korpus pitää sisällään 20 tiedotustilaisuutta eri valtionjohtajien välillä aikana 2001–2003. Analyysin tukena on käytetty myös vertailukorpusta, joka koostuu kyseisiin tilaisuuksiin liittyvästä uutisoinnista esimerkiksi media-artikkelien, kommenttien sekä analyysien muodossa. Bhatian tutkimuskorpuksesta nousee esille kansainvälisten tiedotustilaisuuksien kolme retorista pääteemaa: positiivisuus, vaikutusvalta sekä välttely (mts. 178, 180). Nämä piirteet ovat poliittiselle diskurssille erittäin ominaisia, sillä politiikon täytyy jatkuvasti pyrkiä diplomaattiseen ratkaisuun kohteliaalla mutta jämäkällä tavalla ja samaan aikaan myös vältellä kaikkein tulenarimpia keskustelunaiheita. Bhatia on analyysissään eritellyt näihin kolmeen pääteemaan liittyviä retorisia keinoja. Enimmäkseen tutkimus koostuu siis laadullisesta analyysistä, mutta retoristen pääteemojen kartoittamisessa on käytetty apuna korpusta.

Daniel Weiss (2018) puolestaan on tutkinut Ukrainan kriisiin liittyvää legitimaation diskurssia korpuksen avulla. Tutkimusaineistoon kuuluu muun muassa haastatteluja, tiedotustilaisuuksia, television keskusteluohjelmia sekä printtimedian artikkeleita neljästä eri maasta: Venäjältä, Ukrainasta, Puolasta ja Tsekeistä. Tutkimuksessa on avainsanoja etsimällä pyritty kartoittamaan neljän eri maan eroavaisuuksia diskurssissa kansainvälisellä sekä maan sisäisellä tasolla. (mts. 322, 323, 341.)

Pöchhackerin (2012) tutkimus käyttää myös hyväkseen korpusta. Hänen tutkimusaineistonsa koostuu korpuksesta, joka pitää sisällään kuuden eri tulkin simultaanitulkkaukset englannista saksaan päin.

Tutkimuksessa Pöchhacker on eritellyt Obaman alkuperäisestä puheesta retorisia piirteitä ja tarkastellut sitä, kuinka ne ovat siirtyneet tulkkauksiin. Erityisesti hän on keskittynyt parallelismeihin eli toistoon retorisena keinona. Tarkasteluun on valittu yhteensä 44 aineistossa esiintyvää parallelismia. Niiden kielellisiä vastaavuuksia on eritelty erilaisten kvantitatiivisten taulukoiden sekä kvalitatiivisen analyysin avulla. (mts. 123–137.)

Kuten johdannossa jo mainitsin, Romagnuolo (2009) on tutkinut Yhdysvaltojen presidenttien virkaanastujaispuheiden käännöksiä eri italiankielisissä medioissa. Hän on käyttänyt tutkimuksessaan kaksikielistä korpusta, joka pitää sisällään kaikki Yhdysvaltojen presidenttien virkaanastujaispuheet vuodesta 1789 vuoteen 2005 (129 790 sanaa) sekä italiankielisiä käännöksiä puheista (40 173 sanaa). Kuten sanamääristä voidaan helposti todeta, korpusten osat eivät ole tasapainossa keskenään. Tämä johtuu esimerkiksi siitä, että italiankieliset käännökset eri medialähteistä ovat usein vain tiivistelmiä tai katkelmia alkuperäisistä puheista. Myös Romagnuolo on yhdistänyt tutkimuksessaan kriittisen diskurssianalyysin sekä korpuslingvistiikan. Hän on etsinyt korpuksesta ideologisesti latautuneita ja usein esiintyviä sanoja, jonka jälkeen hän on vertaillut niiden vastaavuutta toisen tutkittavan kielen kanssa. (mts. 1–30.)

3 POLIITTISEN RETORIIKAN MUUTOKSET TULKKAUKSESSA

Käsiteltyämme tulkkaukseen liittyviä haasteita, voidaan todeta, että on mahdotonta tulkata niin, että alkuperäinen puheenvuoro siirtyisi toiselle kielelle täysin muuttumattomana. Tämä ei ole myöskään tavoite, sillä täysin sanatarkka tulkkaus toiselle kielelle tuskin miellyttäisi kuulijan korvaa. Kuten teoriaosiossa todettiin, poliittisen puheen tulkkauksessa on kuitenkin erittäin tärkeää säilyttää puhujan vivahteet ja vahvuusasteet mahdollisimman hyvin, sillä pienetkin muutokset voivat vaikuttaa viestin vastaanottoon. Tutkimusaineiston analyysissä pyrin selvittämään, minkälaisia muutoksia nimenomaan liittoutumisasteen vaihtelussa tapahtuu ja missä määrin nämä muutokset vaikuttavat alkuperäisen puheenvuoron elementteihin.

3.1 Aineiston esittely ja metodi

Tämän tutkimuksen aineistona on kaksi tiedotustilaisuutta, jotka järjestettiin Venäjän presidentti Vladimir Putinin ja tasavallan presidentti Sauli Niinistön tapaamisissa Suomessa. Ensimmäinen tiedotustilaisuus järjestettiin Kultarannassa 1.7.2016 (ks. Ortamo 2016, de Fresnes 2016) ja jälkimmäinen Savonlinnassa 27.7.2017 (ks. Ortamo 2017, Tasavallan presidentin kanslia 2017). Kummassakin tapauksessa presidentti Putin oli Suomessa valtiovierailulla. Tiedotustilaisuudet järjestettiin, jotta media voisi informoida molempien maiden kansalaisia vierailuilla läpikäydyistä teemoista. Tilaisuudet noudattavat teoriaosiossa esittelemääni vakiintunutta lehdistötilaisuuden kaavaa. Ensin tilaisuutta isännöivä osapuoli, tässä tapauksessa presidentti Niinistö, aloittaa alkupuheenvuorollaan, joka kestää noin kymmenen minuuttia. Tämän jälkeen puheenvuoro annetaan vieraalle, presidentti Putinille, joka vuorostaan puhuu noin kymmenen minuuttia. Tämän jälkeen siirrytään lehdistön kysymyksiin, joihin käytetään loput tiedotustilaisuuden ajasta. Molemmissa tiedotustilaisuuksissa on käytetty konsekutiivitulkkausta ja molemmissa tilaisuuksissa tulkkina toimivat samat ammattilaiset: Niinistön tulkkina Maarit Paun ja Putinin tulkkina Sergei Beljajev.

Vuoden 2016 tilaisuus on pituudeltaan 56:20 ja vuoden 2017 tilaisuus 1:05:27. Kummastakin tiedotustilaisuudesta on olemassa videotallenteet, jotka sisältävät sekä puhujien että tulkkien osuudet. Näissä videotallenteissa kamera on suurimmaksi osaksi kohdistunut joko Putiniin tai Niinistöön, ja tulkit näkyvät kuvissa vain ohimennen kauempaa kuvattuna. Koska kaikkia kommunikaation osapuolia ei näytetä kuvissa koko ajan, en keskity tässä tutkimuksessa kehon kieleen tai eleisiin retoriikan keinoina.

Litteroin molemmat tiedotustilaisuudet käyttäen apunani Dictanote-ohjelmaa. Litteroin vuoden 2017 tiedotustilaisuuden kokonaan. Vuoden 2016 tiedotustilaisuuden litterointiin sain avuksi jo olemassa

olevaa materiaalia Miila Leisiöltä, joka litteroi kandidaatintutkielmaansa⁴ varten tilaisuuden alkupuheenvuorot. Käytin hänen tekemäänsä alkupuheenvuorojen litteraattia myös omassa työssäni pohjana ja litteroin itse tiedotustilaisuuden loppuun saakka. Tutkimuksessa käyttämäni litterointitapa (liite 1) on enimmäkseen peräisin teoksesta *Haastattelun analyysi* (Hyvärinen, Nikander & Ruusuvuori 2010). Olen jonkin verran karsinut merkkejä Hyvärisen, Nikanderin ja Ruusuvuoren litterointimallista, sillä perinpohjainen prosodisten piirteiden analyysi ei ole tässä tutkimuksessa tarpeen. Koko tutkimusaineiston yhteenlaskettu sanamäärä on 13 370 sanaa, joista 6287 sanaa on suomea, 6993 venäjää ja 90 englantia. Englanninkieliset sanat tulevat muutamista median edustajien kysymyksistä sekä Niinistön englanninkielisestä välikommentista, mutta näitä ei huomioida tutkimuksessa.

Seuraavaksi perustelen hieman tekemiäni litterointivalintoja koskien prosodiaa. Ensinnäkin, prosodialla tarkoitetaan puhutun kielen ominaisuuksia, kuten esimerkiksi sanapainoa, sävelkorkeutta, intonaatiota, äänen voimakkuutta, rytmiä ja niin edelleen (Yli-Luukko, 2018). Koska tutkimuskohteena on retoriikka ja poliittinen diskurssi, jokaisen sisäänhengityksen tai mikrotauon merkitseminen ei ole tarpeellista. Kuitenkin tietyt prosodiset piirteet – ja varsinkin toistuvat sellaiset – vaikuttavat retoriikkaan huomattavasti. Sanapainot tai intonaation nousut olen merkinnyt silloin, kun muuhun puheeseen verrattuna sanaa selkeästi painotetaan esimerkiksi lausumalla se erittäin artikuloitusti. Väliäännet kuten *öö* tai *ää* olen myös litteroinut, sillä ne ovat olennainen osa puhujan tyyliä ja vaikuttavat puheen tai tulkkeen sujuvuuteen. Lehdistön edustajien esittämät kysymykset on myös litteroitu, mutta niiden litteroinnissa prosodiaa ei ole merkitty, sillä median edustajien puheiden ominaispiirteet eivät ole tutkimuksen kannalta olennaisia. Litteraatissa ja käyttöesimerkeissä Niinistöön viitataan lyhenteellä *N*, Niinistön tulkkiin lyhenteellä *T1*, Putiniin lyhenteellä *P*, Putinin tulkkiin lyhenteellä *T2* ja median edustajiin lyhenteellä *M*.

Sulkeita olen käyttänyt litteroinnissa muutamiiin eri tarkoituksiin. Jos sana on katkennut väliäänen vuoksi, olen laittanut sanan kokonaisuena sulkeisiin, esimerkiksi *yhdys öö vallat (yhdysvallat)*. Muutamaan otteeseen Putinin tulkki on käyttänyt sellaisia sanoja, joita ei suomen kielestä löydy. Näissä tapauksissa olen laittanut oikean sanamuodon sulkeisiin, esimerkiksi *sovineet (sopineet)*. Kielioppivirheitä, kuten sijamuotovirheitä, en ole korjannut, jos kyseinen sanamuoto on kuitenkin olemassa. Tästä esimerkkinä seuraava: tulkki on sanonut *”tämä on erittäin valitettava”* kun oikea

⁴ *Analiz usnogo diplomatičeskogo perevoda - Na materiale press-konferencii prezidentov Finlândii i Rossijskoj Federacii 1.7.2016.* 2017, Tampereen yliopisto, venäjän kääntäminen ja tulkkaus.

muoto olisi *valitettavaa*. *Valitettava* on kuitenkin olemassa oleva sanamuoto, joskaan ei tässä tilanteessa oikea. Jos puhuja on itse heti korjannut väärin sanomansa sanan, en ole erikseen lisännyt oikeaa sanaa sulkuihin. Myös puhekielisten ilmaisujen jälkeen olen laittanut sulkuihin yleiskielisen version sanasta, esimerkiksi *tehtykki (tehtykin)*. Litteroinnin jälkeen aineisto on ladattu korpukseen Tampereen yliopiston Mustikka-palvelimelle (mustikka.uta.fi/texthammer).

Teoriaosiossa esittelemieni tutkimusten tapaan etenen analyysissäni kokonaisuuden tasolta yksityiskohtaisempiin kielen piirteisiin. Aivan ensiksi jaottelen tiedotustilaisuudet temaattisella tasolla, jotta saataisiin käsitys siitä, minkälaisista asioista aineistossa puhutaan. Tämän jälkeen siirryn tarkastelemaan sekä puhujilla että tulkeilla eniten esiintyviä sanoja frekvenssilistojen avulla. Seuraavaksi erittelen aineistosta merkityssysteemit eli repertuaarit Jokisen (2016, 53, 56) mallin mukaan. Tämän jälkeen etenen analyysini pääosioon, liittoutumisasteen vaihteluihin. Käsittelen ja kommentoin samanaikaisesti sekä lähtö- että tulokieltä ja analysoin liittoutumisasteen vastaavuutta niiden välillä. Samalla nostan esille myös muita mielenkiintoisia retorisia piirteitä teoriaosiossa esittelemieni jaottelujen avulla.

3.2 Kultarannan ja Savonlinnan tiedotustilaisuudet

Tutkimuksen molemmat tiedotustilaisuudet seuraavat teoriaosuudessa esittelemääni tavanomaista järjestystä: ensiksi kuullaan Niinistön ja Putinin alkupuheenvuorot, jonka jälkeen siirrytään lehdistökysymyksiin. Alla olevasta taulukosta voidaan nähdä tiedotustilaisuuksien pääteemat niiden esittelyjärjestyksessä.

Taulukko 1. Tiedotustilaisuuksien temaattinen järjestys

Kultaranta 1.7.16	Savonlinna 27.7.17
Ukrainan kriisi	Suomi 100
transponderien käyttö lentokoneissa	kahdenväliset suhteet
jätevedenpuhdistamo Venäjällä	taloudelliset suhteet
kahdenväliset suhteet	jätevedenpuhdistamo(t) Venäjällä
taloudelliset suhteet	Itämeren turvallisuustilanne
pakotteet	transponderien käyttö lentokoneissa
Itämeren turvallisuustilanne	Nato
Nato	arktisen neuvoston puheenjohtajuus
Venäjän doping-epäilyt	ympäristöpolitiikka
	Ukrainan kriisi
	Syyrian tilanne
	sotaharjoitukset
	Yhdysvaltain presidentinvaalit
	pakotteet

Taulukossa näkyvät lihavoituina teemat, jotka esiintyvät molemmissa tiedotustilaisuuksissa. Kahdenväliset suhteet, taloudelliset suhteet sekä ympäristöpolitiikka ovat varmasti lähes jokaisessa kansainvälisessä tapaamisessa käsiteltäviä asioita. Myös sotilaallisen valmiuden teemat, eli Nato sekä sotaharjoitukset, voidaan asettaa erittäin yleisten teemojen kategoriaan. Teemoja, jotka liittyvät enemmän nimenomaan Suomen ja Venäjän välisiin suhteisiin ovat transponderien käyttö lentokoneissa, jätevedenpuhdistamot Venäjällä, pakotteet sekä Itämeren turvallisuustilanne. Kansainvälisiin ja tiedotustilaisuuteen nähden ajankohtaisiin teemoihin taas lukeutuvat Suomen itsenäisyyden 100-vuotisjuhlat, arktisen neuvoston puheenjohtajuus, Ukrainan kriisi, Syyrian tilanne, Yhdysvaltain presidentinvaalit sekä Venäjän doping-epäilyt. Voimme huomata, että Savonlinnan tiedotustilaisuudessa käsitellään huomattavasti enemmän teemoja verrattuna Kultarannan tilaisuuteen. Tämä selittyy osaksi sillä, että Savonlinnan tilaisuus on kestoltaan noin yhdeksän minuuttia pidempi. Kaikki Kultarannan teemat toistuvat myös Savonlinnan tiedotustilaisuudessa lukuun ottamatta Venäjän doping-epäilyjä. Teemat, jotka esiintyvät molemmissa tilaisuuksissa ovat tyypillisiä kahdenvälisiä teemoja ja pidempikestoisia ilmiöitä, kun taas vain jommassakummassa tilaisuudessa esiintyvät teemat ovat enemmänkin ajankohtaisia aiheita.

Seuraavaksi siirryn analyysissäni sanafrekvenssien kautta merkityssysteemeihin. Nyt kun aineiston pääteemat ovat selvillä, sanafrekvenssien kautta voidaan tarkastella sitä, kuinka teemat näkyvät sanastossa. Tämän jälkeen voidaan alkaa jaotella puhujien puheenvuoroja merkityssysteemeihin eli repertuaareihin.

Taulukko 2. N ja T1 lemmatisoidut sanafrekvenssit

N lemmatisoitu			
Word	Pos	Freq	RelFreq
olla	VERB	74	19,02
ja	CONJ	65	16,71
öö	NOUN	58	14,91
se	PRON	45	11,57
ö	NOUN	32	8,23
että	SCONJ	31	7,97
olla	AUX	30	7,71
minä	PRON	27	6,94
tämä	PRON	25	6,43
joka	PRON	20	5,14
myöskin	ADV	19	4,88
ei	VERB	16	4,11
nyt	ADV	14	3,60
suomi	NOUN	14	3,60
asia	NOUN	12	3,08
itämeri	NOUN	11	2,83

T1 lemmatisoitu			
Word	Pos	Freq	RelFreq
и	C	154	44,86
в	S	116	33,79
ээ	I	87	25,34
мы	P	66	19,23
такой	P	63	18,35
вот	Q	52	15,15
это	P	48	13,98
этот	P	43	12,53
а	I	42	12,23
быть	V	40	11,65
что	C	40	11,65
о	S	39	11,36
который	P	38	11,07
бы	Q	26	7,57
вопрос	N	26	7,57
тот	P	26	7,57

niin	ADV	10	2,57
hyvä	ADJ	9	2,31
venäjä	NOUN	9	2,31
keskustelu	NOUN	8	2,06
kuin	SCONJ	8	2,06
tai	CONJ	8	2,06
kaikki	PRON	7	1,80
keskustella	VERB	7	1,80
presidentti	NOUN	7	1,80
sellainen	ADJ	7	1,80
vielä	ADV	7	1,80
yhteistyö	NOUN	7	1,80
kansainvälinen	ADJ	6	1,54
kiitos	NOUN	6	1,54
mutta	CONJ	6	1,54
ottaa	VERB	6	1,54
sitten	ADV	6	1,54
suhde	NOUN	6	1,54
tietysti	ADV	6	1,54
ymmärtää	VERB	6	1,54
alue	NOUN	5	1,29
haluta	VERB	5	1,29
kanssa	ADP	5	1,29

там	P	25	7,28
финляндия	N	25	7,28
я	P	25	7,28
не	Q	24	6,99
с	S	23	6,70
также	Q	22	6,41
наш	P	21	6,12
то	P	21	6,12
на	S	20	5,83
россия	N	20	5,83
очень	R	18	5,24
у	S	18	5,24
здесь	P	17	4,95
страна	N	17	4,95
балтийский	A	15	4,37
да	C	15	4,37
по	S	15	4,37
президент	N	15	4,37
за	S	14	4,08
как	C	14	4,08
море	N	14	4,08
регион	N	14	4,08
для	S	13	3,79

Aloitan tarkastelemalla Niinistön ja hänen tulkkinsa lemmatisoituja sanafrekvenssilistoja. Teorian korpusta käsittelevään lukuun viitaten: lemmatisoinnilla tarkoitetaan sitä, että sanaa tarkastellaan sen perusmuodossa. *Pos*-sarakkeessa näkyy mihin sanaluokkaan kukin sana kuuluu (ks. lyhenteet <http://universaldependencies.org/u/pos/all.html>). *Freq*-sarakkeessa näkyy, kuinka monta kertaa kukin sana on esiintynyt, kun taas *RelFreq*-sarake näyttää frekvenssin tuhatta sanaa kohden.

Taulukossa 2 näkyy 40 Niinistön ja hänen tulkkinsa eniten käyttämää sanaa perusmuodossaan. Ensiksi täytyy todeta, että Niinistön sanafrekvenssit ovat huomattavasti pienemmät kuin hänen tulkkinsa. Esimerkiksi seuraavien sanojen esiintymismäärässä Niinistön ja tulkin välillä on huomattava ero: *alue* (5) ja *регион* (14), *presidentti* (7) ja *президент* (15) sekä *suomi* (14) ja *финляндия* (25). Sanamäärien eroille voi olla useita syitä, joihin paneudun tarkemmin myöhemmässä vaiheessa analyysia. Kaikkein suurimman frekvenssin Niinistön puheessa saavat pikkusanat: pronominit, adverbis ja mietesana *öö*. Näin yleensä käy frekvenssilistoja tehtäessä, sillä puheessa useimmiten toistuvat sanat ovat juuri pikkusanoja, kuten esimerkiksi *ja*, *että*, *joka* ja niin edelleen. Tämän tyyppiset sanat eivät kerro paljonkaan puheiden teemoista, mutta voimme tarkastella muita asioita niiden kautta. Myös Niinistön tulkin puheessa kaikkein korkeimmat frekvenssit saavat prepositiot ja pikkusanat, joita ylipäänsä venäjän kielessä esiintyy paljon. Mieteeäniä (ээ) näyttää

esiintyvän tulkin puheessa hieman enemmän kuin Niinistöllä. Myös sanojen *вом* (52 kertaa) ja *макоï* (63 kertaa) suhteellisen korkea esiintyvyys viittaisi siihen, että niitä on käytetty täytesanoina. Persoonapronomineista nousevat esille Niinistöllä *minä* (27 kertaa) ja tulkilla vastaavasti *я* (25 kertaa). Tämän lisäksi tulkki on käyttänyt me-pronominia *мы* (66 kertaa) eli huomattavan paljon, kun taas Niinistön listasta sitä ei löydy. Niinistön puheessa *me* tulee kuitenkin esille esimerkiksi verbin persoonamuotona: juoksevia sanoja tarkasteltaessa hänellä esiintyy muoto *olemme* 13 kertaa, joten tämä näkyy verbinä *olla* lemmatisoidussa listassa. Lukumäärät eivät tästä huolimatta aivan täsmää, joten voidaan päätellä, että Niinistön ja tulkin puheissa esiintyy liittoutumisen eri asteita. Tarkastelen tätä tarkemmin seuraavassa luvussa 3.3.

Puheiden sisältöjä ja teemoja parhaiten kuvaavia substantiiveja Niinistön puheissa ovat muun muassa *suomi, itämeri, venäjä, keskustelu, presidentti, yhteistyö, suhde* sekä *alue*. Näiden sanojen perusteella Niinistön puheet voidaan pääpiirteiltään tulkita sovitteleviksi ja yhteistyökeskeisiksi. Tulkin eniten käyttämät substantiivit ovat vastaavanlaisia: *вопрос, финляндия, россия, страна, президент, море* sekä *регион*. Adjektiiveista Niinistöllä esiintyy *hyvä* sekä *kansainvälinen*, kun taas tulkin vastaavaan listaan ei yllä adjektiiveista kuin *балтийский*, mutta tämäkin maantieteellisen nimen yhteydessä (*Балтийское море* – ”Itämeri”). Vahvuutta ilmaiseva adverbi *очень* esiintyy tulkilla 18 kertaa, mutta vastaavaa sanaa Niinistön listasta ei löydy. Konkordanssihaun kautta voidaan todeta, että kohdissa, joissa tulkki käyttää sanaa *очень*, Niinistö käyttää ilmaisuja kuten *varsin, kovin* ja *hyvin*, mutta useassa tapauksessa vahvistussana on tullut täysin tulkin lisäämänä. Voidaan siis olettaa, että tulkilla on tapana käyttää vahvuussanoja tehokeinona, mutta ilmiön toteamiseksi tarkempi laadullinen analyysi on tarpeen.

Taulukko 3. P ja T2 lemmatisoidut sanafrekvenssit

P lemmatisoitu			
Word	Pos	Freq	RelFreq
в	S	134	51,15
и	C	93	35,50
мы	P	65	24,81
на	S	56	21,37
это	P	47	17,94
с	S	43	16,41
что	C	39	14,89
а	I	38	14,50
быть	V	38	14,50
не	Q	38	14,50
наш	P	37	14,12
ээ	I	27	10,31
который	P	22	8,40

T2 lemmatisoitu			
Word	Pos	Freq	RelFreq
öö	NOUN	901	785,53
olla	VERB	133	115,95
minä	PRON	129	112,47
se	PRON	122	106,36
ja	CONJ	106	92,41
ö	NOUN	87	75,85
että	SCONJ	70	61,03
olla	AUX	62	54,05
joka	PRON	57	49,69
venäjä	NOUN	46	40,10
ei	VERB	37	32,26
tämä	PRON	37	32,26
mikä	PRON	27	23,54

этот	P	21	8,02
я	P	20	7,63
но	C	19	7,25
россия	N	19	7,25
финский	A	19	7,25
то	P	16	6,11
финляндия	N	15	5,73
господин	N	14	5,34
о	S	14	5,34
по	S	14	5,34
российский	A	14	5,34
тот	P	14	5,34
а	C	13	4,96
год	N	13	4,96
мочь	V	13	4,96
нато	R	13	4,96
два	M	12	4,58
к	S	12	4,58
они	P	12	4,58
отношение	N	12	4,58
регион	N	12	4,58
сказать	V	12	4,58
так	P	12	4,58
вы	P	11	4,20
касаться	V	11	4,20
президент	N	11	4,20
страна	N	11	4,20

mutta	CONJ	24	20,92
suomi	NOUN	24	20,92
alue	NOUN	23	20,05
asia	NOUN	23	20,05
tulla	VERB	23	20,05
tehdä	VERB	22	19,18
maa	NOUN	21	18,31
aa	NOUN	20	17,44
koskea	VERB	20	17,44
presidentti	NOUN	20	17,44
voida	AUX	20	17,44
kun	SCONJ	19	16,56
myöskin	ADV	17	14,82
vuosi	NOUN	17	14,82
saada	VERB	15	13,08
sinä	PRON	15	13,08
haluta	VERB	14	12,21
suomalainen	ADJ	14	12,21
kanssa	ADP	13	11,33
yhteistyö	NOUN	13	11,33
hyvin	ADV	12	10,46
itämeri	NOUN	12	10,46
kansainvälinen	ADJ	12	10,46
suhde	NOUN	12	10,46
tapa	NOUN	12	10,46
tasavalta	NOUN	12	10,46
jo	ADV	11	9,59

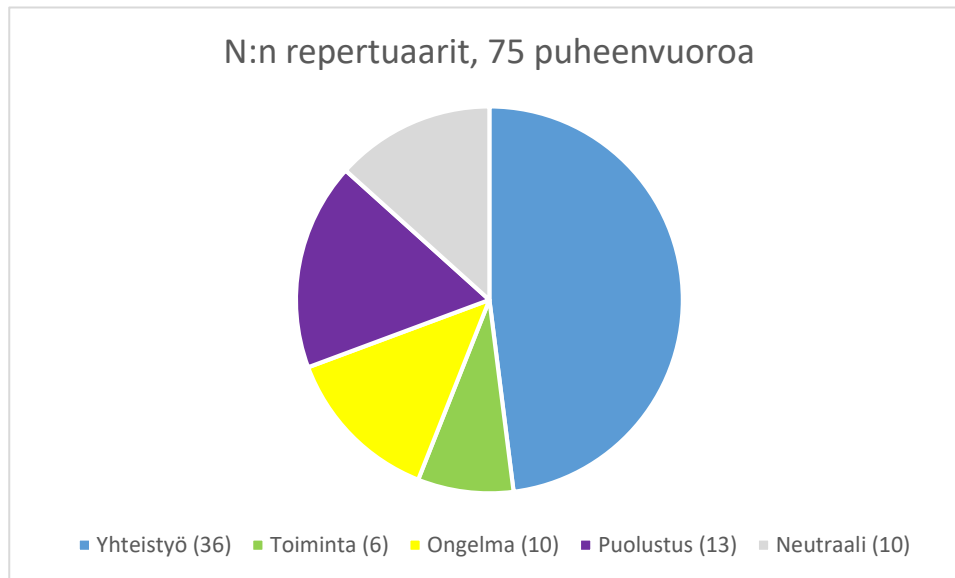
Tarkastelen seuraavaksi Putinin ja hänen tulkkinsa vastaavia frekvenssilistoja taulukon 3 avulla. Sisältöjä ja teemoja kuvaavat sanat ovat melko samoja kuin Niinistöllä ja hänen tulkillaan. Esimerkiksi Putinilla näitä ovat *россия*, *финский*, *российский*, *финляндия*, *нато*, *отношение*, *регион* ja *президент*. Kaikkein näkyvimmäksi piirteeksi sanafrekvenssejä tarkastellessa nousee Putinin tulkin väliäänä *öö* frekvenssi (901 kertaa). Vertailun vuoksi mainittakoon, että Putinin puheessa vastaavanlaista väliääntä *ээ* on esiintynyt 27 kertaa. Tästä voimme päätellä, että Putinin tulkin puhetavalle väliäänien käyttö on erittäin tyypillistä. Muita selkeästi erottuvia frekvenssejä saavat Putinilla *мы* (65 kertaa) ja tulkilla *minä* (129 kertaa). Kuten aikaisemmin Niinistön ja hänen tulkkinsa kohdalla, *minä*-sanana lemmatisoitu frekvenssi näyttäisi myös Putinilla ja hänen tulkillaan olevan korkea sen vuoksi, että se pitää sisällään myös sanan *me* eri muodot. Analyysini pääosiossa tutkin tarkemmin liittoutumisasteen vaihtelua tarkastelemalla persoonapronominin korostamista tai häivyttämistä.

Temaattisen jaottelun ja frekvenssilistojen tarkastelun kautta siirryn eri merkityssysteemien eli repertuaarien tunnistamiseen. Kuten teoriaosiossa mainitsin, eri repertuaarien kautta puhuja tuottaa itseään valitsemallaan tavalla ja pyrkii kohti funktioitaan. Jokaisesta puheenvuorosta voidaan siis tunnistaa, mitä funktiota puhuja haluaa kulloinkin tuoda esille. Olen jaotellut aineistoni viiteen eri pääasialliseen repertuaariin: yhteistyö-, toiminta-, ongelma-, puolustus- sekä myötätuntorepertuaari. Puolustuksella tarkoitetaan tässä yhteydessä vastapuolen esittämän käsityksen korjaamista tai oman mielipiteen puolustamista – ei siis maanpuolustusta. Repertuaarit eivät ole tarkasti rajattavissa ja yksi puheenvuoro voi kuulua samanaikaisesti useampaankin repertuaariin. Pääasiallisesti puheenvuorot ovat kuitenkin jaoteltavissa mainitsemini viiteen eri päärepertuaariin, ja olenkin tässä tutkimuksessa sijoittanut jokaisen puheenvuoron vain yhteen kategoriaan.

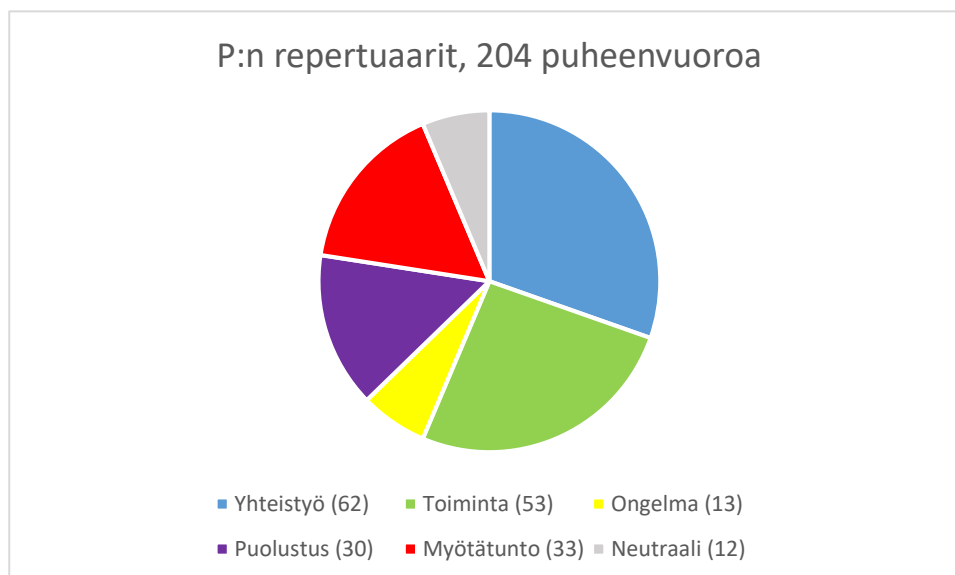
Annan seuraavaksi muutaman esimerkin eri repertuaareihin kuuluvista puheenvuoroista. Esimerkiksi Niinistö toteaa eräässä puheenvuorossaan, että *avainsanaksi muodostuu luottamus ja se, että kyetään tekemään edes pieniä askeleita luottamuksen palauttamisen suuntaan*. Tämän puheenvuoron pääfunktio on selkeästi yhteistyön ja keskinäisen luottamuksen korostaminen, joten puheenvuoro voidaan sijoittaa yhteistyörepertuaariin. Toimintarepertuaari taas tulee esille Putinin toteamuksessa *в январе-мае товарооборот увеличился почти на пятьдесят один процент* (”tammikuun ja toukokuun välillä liikevaihto on kasvanut viisikymmentäyksi prosenttia”). Kyseinen toteamus voitaisiin hyvin sijoittaa myös yhteistyörepertuaariin, mutta koska puheenvuoro ja sitä ympäröivät puheenvuorot keskittyvät konkreettisten lukujen ja tekojen korostamiseen, voidaan katsoa pääfunktion olevan toiminta. Putinin seuraava puheenvuoro taas kuuluu selkeästi myötätuntorepertuaariin: *все это создаёт для нас очевидную угрозу которой никто не хочет замечать* (”kaikki tämä muodostaa meille ilmeisen uhan jota kukaan ei halua huomata”). Putin haluaa selkeästi herättää puheenvuorollaan myötätuntoa Venäjää kohtaan, joten repertuaarivalinta on tässä tapauksessa ilmeinen.

Mihinkään repertuaariin kuulumattomiksi eli neutraaleiksi puheenvuoroiksi on merkitty lyhyet toteamukset, kuten esimerkiksi kiitokset. Kaaviot 4 ja 5 havainnollistavat sitä, kuinka monta puheenvuoroa kuuluu mihinkin repertuaariin.

Kaavio 4. Niinistön repertuaarit

Kaavio 5. Putinin repertuaarit

Kaavioita tarkasteltaessa huomio kiinnittyy siihen, kuinka paljon enemmän Putinilla on puheenvuoroja verrattuna Niinistöön. Täytyy tosin todeta, että Niinistön yksittäiset puheenvuorot ovat keskimäärin pidempiä kuin Putinilla, jolla taas on tapana puhua lyhemmissä osioissa ja antaa tulkin tulkata välissä. Tästä huolimatta aineistoa tarkasteltaessa voidaan yksiselitteisesti todeta, että Putin puhuu huomattavasti enemmän kuin Niinistö. Kaavioissa kummankin puhujan eri repertuaarien osuudet on suhteutettu hänen kaikkien puheenvuorojensa lukumäärään.

Noin puolet Niinistön puheenvuoroista voidaan sijoittaa yhteistyörepertuaariin, mikä osoittaa puheenvuorojen olevan pääluonteeltaan sovittavia. Kuitenkin seuraavaksi suurin osio eli puolustusrepertuaari osoittaa Niinistön myös tuovan vahvasti esille omia näkemyksiään tilaisuuden

tullen. Putinin puheista taas noin kolmasosa kuuluu yhteistyörepertuaariin ja noin neljäsosa toimintarepertuaariin. Tästä voidaan päätellä, että yhteistyön lisäksi Putin korostaa puheissaan myös paljon erilaisia aikaansaannoksia ja projekteja. Kolmanneksi suurin repertuaari on kuitenkin myötätuntorepertuaari, jota Niinistön puheenvuoroista ei ole tunnistettavissa ollenkaan. Yhdessä puolustusrepertuaarin kanssa myötätuntorepertuaari muodostaa noin kolmanneksen Putinin puheenvuoroista. Putin on siis puheissaan samanaikaisesti yhteistyökeskeinen, omia etujaan ajava sekä paikoin myös uhriutuva.

Tässä luvussa olen eritellyt Niinistön ja Putinin puheissa esiintyviä teemoja, sanafrekvenssejä ja repertuaareja. Tässä vaiheessa on siis olemassa yleiskäsitys siitä, minkälaisista teemoista aineisto koostuu ja minkälaisiin kielellisiin piirteisiin kunkin puhujan tai tulkin kohdalla tulisi kiinnittää huomiota. Seuraavaksi siirryn tämän työn keskeisimpään tutkittavaan ilmiöön eli liittoutumisasteeseen.

3.3 Liittoutumisaste Niinistön ja Putinin puheessa

Kuten teoriaosiossa aiemmin totesin, liittoutumisaste ja persoonapronominien käyttö ovat poliitikolle erittäin tärkeitä retorisia työkaluja puheen pitämisessä. Tekemiensä kielellisten valintojen kautta puhuja rakentaa itselleen tietynlaista imagoa: puhuja voi valita henkilökohtaisen paatoksen ja oman agendan korostuksen tai neutraalin ja sitoutumattoman tyylin. Vaikka tämän tutkimuksen pääpaino on nimenomaan tulkauksessa tapahtuneissa liittoutumisasteen muutoksissa, havainnollistan aluksi eri liittoutumisen asteita Niinistön ja Putinin puheista muutamien esimerkkien avulla. Kunkin esittelemäni aineistoesimerkin loppuun olen merkinnyt sulkuihin, kummasta tiedotustilaisuudesta esimerkki on ja mihin repertuaariin se kuuluu.

- (1) N: öö tänäpäivänä meillä on ö (1.0) niinkuin (0.5) naapurilla (1.0) ö ↑ pitääkin olla (0.5) runsaasti hyviä kahdenvälisiä suhteita, (Savonlinna 2017, yhteistyö)

Ensimmäisessä aineistoesimerkissä (1) näkyy molempien presidenttien puheissa tiuhaan esiintyvä me-retoriikka. Me-muotoa käyttämällä Niinistö liittää itsensä suomalaisten joukkoon ja samalla tekee Suomen ja Venäjän yhteistyöstä koko kansan asian. Myös käyttämällä sanaa *naapuri* Niinistö asettaa Venäjän arkipäiväiseksi ja läheiseksi tuttavaksi.

- (2) P: хочу ↑ ещё раз сказать о том что считаем финляндию приоритетным нашим партнёром. ("haluan vielä kerran sanoa sen että pidämme suomea meidän tärkeimpänä kumppaninamme") (Kultaranta 2016, yhteistyö)

Esimerkissä (2) Putin niin ikään sitouttaa Venäjän kansan yhtenäiseksi taustajoukokseen käyttämällä me-muotoa. Tämän lisäksi hänen vahva henkilökohtainen sitoutumisensa (*хочу ещё раз сказать* –

”haluan vielä kerran sanoa”) lisää lausuman painoarvoa entisestään. Alun painokkaalla huomautuksella Putin haluaa korostaa Suomen kumppanuuden ensisijaisuutta ja vakuuttaa kuulijat siitä, että kaikesta huolimatta Suomi on edelleen Venäjälle prioriteettiasemassa.

- (3) N: edelleen olisi tärkeätä saada aikaan ↑ aselepo (0.5) ensi vaiheessa (0.5) ja liikkua vaikka pienin askelin (0.5) öö (0.5) esimerkiksi (0.5) öö vankien (1.0) vapauttamisen kautta. (Savonlinna 2017, yhteistyö)

Esimerkissä (3) taas on näkyvissä diplomaattiselle puheelle tyypillinen etäännyttäminen ja toimijan häivyttäminen. Niinistö puhuu Krimin tilanteesta toteamalla, että aselevon aikaansaaminen olisi tärkeää. Sen sijaan, että Niinistö kohdistaisi puheensa suoraan Venäjälle sanomalla mitä *teidän* täytyy tehdä, hän toteaa neutraalisti mitä olisi hyvä saada aikaan. Diplomaattista ja rauhanomaista diskurssia on usein helpompi rakentaa häivyttämällä tekijä ja omaksumalla neutraali puhujapositio.

- (4) N: suomi (1.0) rakentaa tietysti suhteitaan (0.5) ↑ naapurimaahan (0.5) meillä on hyvä vakaa suhde myöskin eteenpäin (0.5) ja ↑ toisaalta (0.5) me rakennamme suhteita euroopan unioniin myös yhdysvaltoihin. ei siinä ole mistään ↑ tasapainoilusta kysymys vaan minusta sellaisesta (0.5) järjestyksestä joka olisi hyvä maailmanlaajuisesti kaikillekin. että ymmärretään toinen toisiamme. (Savonlinna 2017, puolustus)

Esimerkissä (4) Niinistö taas kommentoi venäjän median edustajan väittämää siitä, että Suomi ikään kuin tasapainoilisi idän ja lännen välillä poliittisissa päätöksissään. Niinistön kommentissa on nähtävissä puolustusrepertuaarin napakka ote ja henkilökohtainen sitoutuminen omaan lausumaan. Niinistö aloittaa puhumalla neutraalisti Suomesta, minkä jälkeen hän viittaa Suomeen me-muodolla. Niinistö toteaa, ettei kyse ole tasapainoilusta ja käyttämällä sanaa *mistään* hän viittaa suoraan median edustajan väittämään. Tämän jälkeen Niinistö henkilökohtaisesti korjaa väittämän toteamalla perustelunsa alkuun *vaan minusta*.

- (5) P: напомню что россия способствовала ↑ независимости (0.5) финляндии ↑ первой признала эту независимость. столетие этого события будем отмечать в следующем году. (”muistutan että venäjä mahdollisti suomen itsenäisyyden ensimmäisenä tunnusti tämän itsenäisyyden. vietämme tämän tapahtuman satavuotisjuhlaa ensi vuonna”) (Kultaranta 2016, toiminta)

Esimerkissä (5) Putinin puheenvuoro alkaa jälleen minä-muotoisella huomautuksella *напомню что* (”muistutan että”). Tällä huomautuksella Putin oletettavasti haluaa korostaa sitä, että Venäjä kunnioittaa Suomen itsenäisyyttä, sillä juuri Venäjä on itse mahdollistanut itsenäistymisen. Tähän toteamukseen täytyy liittää esimerkin (2) puheenvuoro ja maailmanpoliittinen konteksti. Tiedotustilaisuuden aikaan Krimin levottomuudet herättivät myös Suomessa uhkakuvia Venäjän sotilaallisesta läsnäolosta Suomen rajojen läheisyydessä. Tällä toteamuksella ja henkilökohtaisella muistutuksella Putin haluaa jälleen vakuuttaa suomalaiset siitä, että tapahtumista huolimatta Venäjä

arvostaa Suomen itsenäisyyttä. Me-retorinen korostus puheenvuoron lopussa sitouttaa jälleen kuvaannollisesti koko Venäjän kansan juhlistamaan Suomen itsenäisyyden satavuotista taivalta.

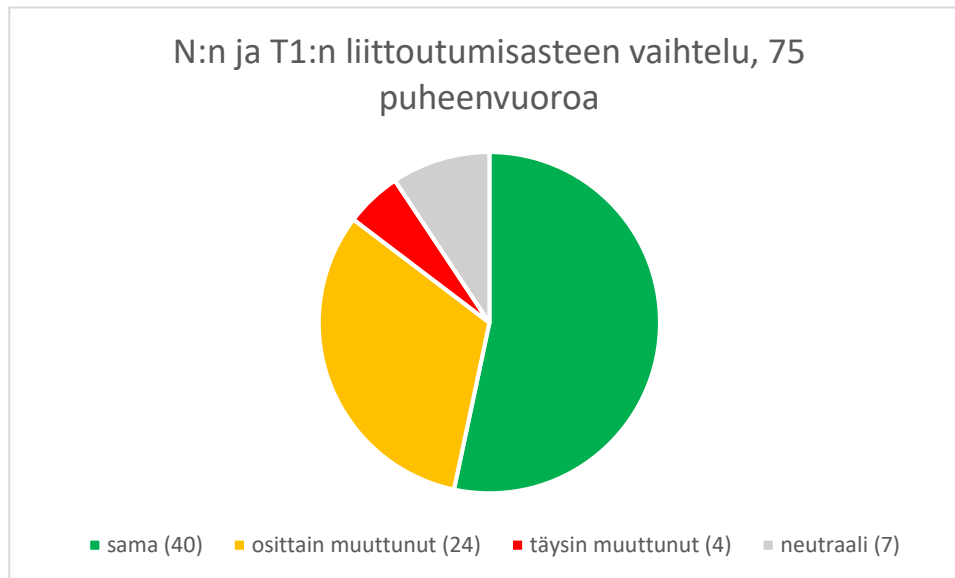
Edellä esiteltyjen esimerkkien pohjalta voidaan todeta, että puhujan sitoutuminen lausumaansa tai vastaavasti etäännyttäminen lausumastaan liittoutumisasteen vaihtelun avulla vaikuttaa sanotun painoarvoon merkittävästi. Kussakin tilanteessa puhuja valitsee puheensa funktiolle sopivimman liittoutumisasteen saadakseen painotettua juuri oikeita asioita. Seuraavaksi siirrymme tarkastelemaan Niinistön ja Putinin tulkkauksessa tapahtuneita liittoutumisasteen muutoksia ja niiden mahdollisia vaikutuksia puhujan retoriikkaan.

3.4 Liittoutumisasteen muutokset tulkkauksessa

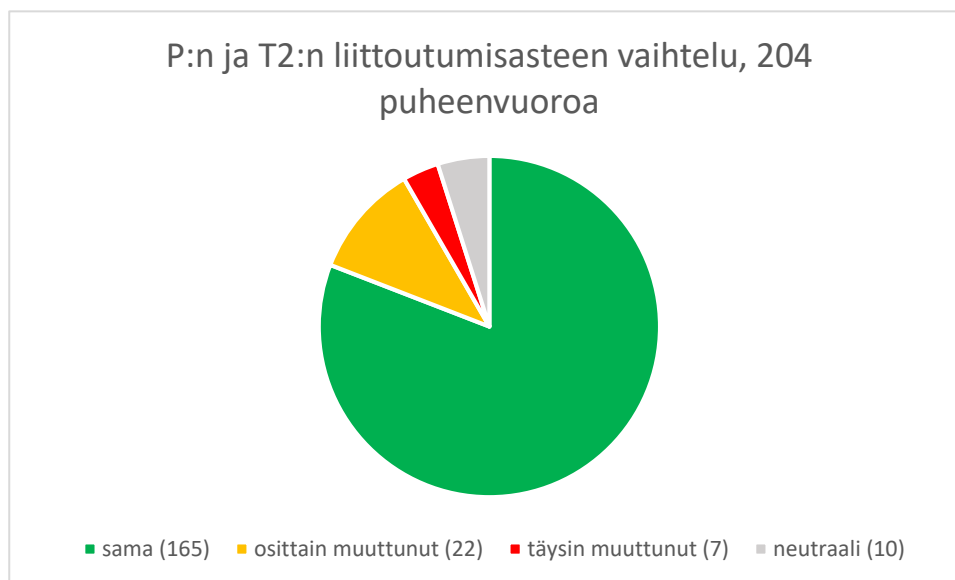
Tässä luvussa käsittelen puhujaan liittyvistä retorisisista keinoista erityisesti liittoutumisasteen muutoksia tulkkauksessa. Luvussa 3.2 esittelemieni sanafrekvenssien pohjalta voidaan huomata, että esimerkiksi puhujien käyttämien persoonapronominien määrät vaihtelevat huomattavasti. Tässä luvussa käsittelen tarkemmin näitä muutoksia ja pyrin selvittämään, kuinka paljon kyseiset muutokset tulkkauksessa voivat muokata puhujan alkuperäistä sanomaa. Samalla nostan esille myös muita mielenkiintoisia retorisia piirteitä teoriaosiossa esittelemieni jaottelujen avulla.

Käsitän tässä tutkimuksessa liittoutumisasteen vaihteluksi sekä muutokset puhujan etäännyttämisessä tai sitouttamisessa argumenttiin että muutokset persoonapronominien käytössä. Samalla tavalla kuin puherepertuaarien kanssa, olen aluksi kartoittanut tulkkauksessa tapahtuneita muutoksia ympyrädiagrammien avulla. Olen käynyt läpi kummankin tiedotustilaisuuden kaikki puheenvuorot ja niiden tulkkaukset, ja tarkkaillut, tapahtuuko liittoutumisasteessa muutoksia. Havaintojeni perusteella olen jakanut puheenvuorot ja niitä vastaavat tulkkaukset kolmeen eri kategoriaan: *sama liittoutumisaste*, *osittain muuttunut liittoutumisaste* sekä *täysin muuttunut liittoutumisaste*. Kaavio 6 havainnollistaa Niinistön tulkin tekemiä muutoksia ja kaavio 7 puolestaan Putinin tulkin tekemiä muutoksia. Neljäs kategoria, *neutraali*, sisältää puheenvuorot, jotka koostuvat lähinnä kesken jääneistä sanoista tai yksittäisistä kiitos-sanoista.

Kaavio 6. Niinistön ja tulkin liittoutumisasteen vaihtelu

Kaavio 7. Putinin ja tulkin liittoutumisasteen vaihtelu

Kaaviosta 6 on nähtävissä, että hieman yli puolessa Niinistön puheenvuorojen tulkkauksista liittoutumisaste on pysynyt käytännössä samana. Jopa kolmasosassa tulkkauksista liittoutumisaste on osittain muuttunut ja neljän puheenvuoron tulkkauksessa se on muuttunut kokonaan. Putinin tulkin kaavio näyttää varsin erilaiselta: yli kolme neljäsosaa tulkkauksista on pysynyt liittoutumisasteeltaan samana, ja vain alle viidesosassa on tapahtunut muutoksia. Näyttäisi siis siltä, että Niinistön tulkilla esiintyy paljon enemmän liittoutumisasteen vaihtelua kuin Putinin tulkilla. Tämän tilaston perusteella emme kuitenkaan vielä voi sanoa mitään tulkkauksen laadusta tai muista piirteistä, vaan tarkempi analyysi on tarpeen. Seuraavaksi etenenkin tarkastelemaan aineistossa esiintyviä liittoutumisasteen muutoksia kategoriakohtaisesti. Esittelen muutamia esimerkkejä kategoriasta, jossa ei ole tapahtunut

merkittäviä muutoksia. Ensisijaisesti keskityn kuitenkin kategorioihin, joissa on tapahtunut muutoksia liittoutumisasteessa joko osittain tai kokonaan. Muutokset tulkkauksessa ovat kaikkein mielenkiintoisimpia tarkastelun kohteita, sillä niiden avulla voidaan nähdä, kuinka paljon pienikin vaihtelu liittoutumisasteessa alkuperäisen puheen ja tulkkauksen välillä voi loppujen lopuksi vaikuttaa viestin sävyyn ja sanomaan. Esittelen liittoutumisasteen analyysin lomassa muutamia muitakin mielenkiintoisia retorisia piirteitä, jotka nousevat aineistosta esiin.

3.4.1 Sama liittoutumisaste

Suurin osa tutkimusaineiston tulkkeista kuuluu kategoriaan *sama liittoutumisaste*, eli tulkkauksessa ei ole tapahtunut merkittäviä muutoksia liittoutumisasteen suhteen. Tietenkin virkerakenteet ja sanojen muoto väistämättä muuttuvat jonkin verran, kun ne siirretään toiselle kielelle, mutta tutkittava ilmiö säilyy kuitenkin yleensä samana. Nostan lopuksi esille myös muutaman esimerkin, joissa liittoutumisaste ei ole muuttunut, mutta joissa pienetkin tulkkausvalinnat ovat vaikuttaneet sanomaan.

- (6) N: minä ↑ uskon dialogiin ja uskon että sitä kautta ratkaisujakin löydetään.
T1: я верю в ↑ диалог и я верю в то что через ↑ диалог можно найти решения.
(Savonlinna 2017, yhteistyö)

Kategorian ensimmäinen esimerkki (6) on priimaesimerkki siitä, kuinka alkuperäisen puheenvuoron elementit ovat siirtyneet tulkkeeseen. Niinistön minä-muoto on säilynyt ja ylipäänsä koko tulke on sisällöltään niin lähellä alkuperäistä kuin mahdollista.

- (7) P: мы ↑ регулярно в течение уже многих лет проводим аа военные учения аа участвуем в так называемых военных играх соревнованиях на протяжении многих лет во-вторых как на суше так и на море.
T2: öö ↑ monta vuotta me öö järjestämme yhteisiä öö sotaharjoituksia öö sotilaallisia öö pelejä ja niin edelleen öö sekä maassa että merellä. (Kultaranta 2016, puolustus)

Ylläolevassa esimerkissä (7) Putinin tulkki säilyttää liittoutumisasteen samana kuin alkuperäisessä puheenvuorossa, mutta tulkkeessa on kuitenkin muita kieliopillisia ongelmia. Tulkki on tulkannut erittäin sanatarkasti venäjistä suomeen, mikä aiheuttaa sen, että suomenkielisessä tulkkeessa on vahvasti näkyvissä venäjän kielen rakenne sekä sanajärjestyksessä että aikamuodoissa. Putinin puheenvuorossa verbi *проводим* (”järjestämme”) on preesensissä, mutta tässä yhteydessä sillä tarkoitetaan mennyttä aikaa. Suomen kielessä perfekti olisi tässä sopiva aikamuoto; kun tulkki sanoo *monta vuotta me järjestämme yhteisiä sotaharjoituksia*, tarkoitus olisi ilmaista, että osapuolet ovat toistuvasti jo useina vuosina järjestäneet sotaharjoituksia. Tulkkeen perusteella voisi ymmärtää, että yksittäiset sotaharjoitukset kestävät monta vuotta. Jos tulkki ei olisi jättänyt pois Putinin käyttämää sanaa *регулярно* (”toistuvasti”), tulke olisi voinut olla helpommin ymmärrettävissä.

- (8) P: мы продолжаем сохранять с нашим соседом ↑ политические контакты вести партнерский ↑ диалог активно сотрудничать в торгово-экономической сфере.
T2: öö me jatkamme öö yhteistyökumppanimme öö kanssa öö ↑ poliittista vuorokeskustelua öö ja öö aktiivisesti öö teemme yhteistyötä taloudellisella alalla. (Kultaranta 2016, yhteistyö)
- (9) P: но прошедший только что в петербурге международный экономический форум (1.0) подтвердил ↑ заинтересованность наших финских друзей в расширении взаимовыгодного экономического партнёрства.
T2: öö mutta ↑ äskettäin öö pietarissa pidetty kansainvälinen talous öö foorumi (talousfoorumi) on vahvistanut että meidän suomalaiset ö kumppanit ovat ö kiinnostuneita öö kehittämään öö taloudellista yhteistyötä. (Kultaranta 2016, yhteistyö)

Sekä Niinistö että Putin käyttävät puheenvuoroissaan me-retoriikkaa positiivisen yhteistyöhengen ja konsensuksen luomiseksi. Esimerkeissä (8) ja (9) liittoutumisaste on pysynyt samana, mutta tulkkeissa on tapahtunut pari muuta huomionarvoista muutosta. Putin puhuu *meistä*, jolla hän viittaa ensinnäkin valtionhallintoon, mutta laajemmin myös koko Venäjän kansaan. Erityisesti sanavalinnat *наш сосед* (”meidän naapurimme”) sekä *наши финские друзья* (”meidän suomalaiset ystävämme”) korostavat läheistä ja ystävällistä suhdetta. Tulkkauksessa tuttavallisuus on vaihtunut virallisempaan sävyyn, sillä *наш сосед* on tulkattu *yhteistyökumppaniksi* ja *финские друзья* taas *kumppaneiksi*. Putinin ylevä retoriikka siis muuttuu enemmän liike-elämän neuvotteluille tyypilliseksi suoraviivaisuudeksi.

- (10) P: мы не очень ↑ понимаем чем могут быть вызваны озабоченности ээ жителей финляндии * граждан. *
T2: me emme oikein ymmärrä öö mihin liittyvät öö suomalaisten huolet. (Kultaranta 2016, ongelma)

Puhuja saattaa käyttää me-retoriikkaa myös negatiivisissa ja ongelmallisissa tilanteissa häivyttääkseen itseään suuremman joukon osaksi. Esimerkissä (10) on esillä Venäjän suhtautuminen siihen, että Suomi mahdollisesti joskus liittyisi Natoon. Sen sijaan, että Putin puhuisi ensimmäisessä persoonassa, hän sitouttaa lausumaansa kollektiivisesti koko Venäjän kansan. Tämä vahvistaa kuvaa siitä, että hän ei ole yksin ajatustensa kanssa. Me-retorinen ilmaisu siirtyy samanlaisena myös tulkkaukseen.

- (11) N: öö me puhuimme myöskin ↑ ukrainan tilanteesta (0.5) joka (0.5) ↑ ei ole (1.0) parantunut,
T1: аа мы также говорили о ситуации ээ ↑ украины ээ в которой ↑ не наблюдается улучшения, (Savonlinna 2017, ongelma)

Ylläolevassa esimerkissä (11) tulee myös esille teoriaosiossa esittelemäni tosiasiapuhe: toimija häivytetään ja asiat tapahtuvat ikään kuin itsestään. Niinistö toteaa, että Ukrainan tilanne ei ole parantunut. Passiivimuotoa käyttämällä Niinistö valitsee diplomaattisen lähestymistavan ja samalla välttää sanomasta suoraan, että nimenomaan Venäjä ei ole saanut aikaan parannusta Ukrainan

tilanteessa. Tulkin versiossa toimija on myös häivytetty passiivilla ja lisäksi kuvaan on otettu mukaan jopa hypoteettinen havainnoitsija (*в которой не наблюдается улучшения* – ”jossa ei ole havaittavissa parannusta”). Pienestä vivahde-erosta huolimatta sekä alkuperäisessä versiossa että tulkauksessa toimija on häivytetty, joten liittoutumisasteen voidaan todeta säilyvän samana.

- (12) P: воссоединение крима с россияй произошло абсолютно ↑ бескровно без одного выстрела и без одной жертвы на основе ↑ волеизъявления людей проживающих на полуострове в полном соответствии с международным правом.
T2: öö venäjän ja krimin jälleen öö öö yhdistyminen on tapahtunut rauhallisesti ilman öö verta ilman laukauksia ja sen pohjana on öö ihmisten öö ↑ tahto (0.5) öö täydellisessä sopusoinnussa kansainvälisen oikeuden kanssa. (Kultaranta 2016, puolustus)

Esimerkissä (12) liittoutumisasteessa sinänsä ei ole tapahtunut muutoksia, mutta Putinin käyttämät ääri-ilmaisut retorisenä tehokeinona eivät ole siirtyneet yhtä vahvasti tulkkeeseen. Putin käyttää monia ääri-ilmaisuja kiistäessään Venäjän osallisuuden Krimin miehitykseen: *абсолютно бескровно* (”täysin verettömästi”), *без одного выстрела* (”ilman yhtäkään laukausta”), *без одной жертвы* (”ilman yhtäkään uhria”), *в полном соответствии с международным правом* (”täysin kansainvälisen oikeuden mukaisesti”). Putin selkeästi käyttää tässä tehokeinoina toistoa ja määrällistä ääri-ilmaisua *ei yhtäkään*. Sama tyyli ei ole välittynyt tulkkeeseen; tulkki on tiivistänyt puheenvuoroa jättämällä mainitsematta uhrit sekä poistamalla määrällisyyden *ei yhtäkään*. Sisällöllisesti tulke siis jotakuinkin vastaa alkuperäistä puheenvuoroa, mutta Putinin käyttämät retoriset tehokeinot eivät ole siirtyneet tulkkeeseen. Putinin puheenvuorossa olennaista on juuri rytmin ja toiston avulla luotu rauhanomaisen vallanvaihdon vaikutelma: yhtäkään laukausta ei ole ammuttu, yksikään ihminen ole kuollut.

- (13) P: что касается (0.5) ↑ глобального из- потепления.
T2: öö mitä öö koskee öö globaalista lämpenemistä. (Kultaranta 2016, ongelma)

Esimerkissä (13) näkyy kuinka väärin ymmärretty metafora voi johtaa ajatus- ja tulkkausvirheeseen. Ennen kyseistä puheenvuoroa Putinille on esitetty kysymys kansainvälisiin suhteisiin liittyen. Putinin vastaus ja sen tulkkaus kuitenkin viittaavat johonkin aivan toiseen aiheeseen, nimittäin ilmaston lämpenemiseen. Voimme litteraatista nähdä, kuinka Putin aloittaa puheenvuoronsa sanomalla *глобального из-*. Voidaan päätellä, että hän on aikeissa sanoa *глобального измерения* (”globaali ulottuvuus”), mutta päätyykin sanomaan *глобального потепления* (”ilmaston lämpeneminen” tai kirjaimellisesti ”globaali lämpeneminen”). Tässä kontekstissa Putin on varmasti käyttänyt globaalia lämpenemistä metaforisessa mielessä tarkoittaen kansainvälisten suhteiden lämpenemistä. Vaikka median edustajan kysymys ei ole liittynyt ilmaston lämpenemiseen, tulkki on kuitenkin tunnollisesti tulkannut termin sen tavanomaisessa merkityksessä. Todennäköisesti tulkki ei tässä vaiheessa

puheenvuoroa ole ollut täysin varma, puhuuko Putin lämpenemisestä metaforisessa vai konkreettisessa mielessä.

3.4.2 Osittain muuttunut liittoutumisaste

Seuraavien esimerkkien myötä siirryn kategoriaan, jossa liittoutumisaste on osittain muuttunut tulkkauksessa. Totean heti aluksi, että kaikki tämän kategorian muutoksista eivät välttämättä ole retoriikan ja puheen sävyn kannalta tärkeitä; vaikka tulkki olisi käyttänyt eri liittoutumisastetta kuin puhuja, se ei välttämättä muuta sanomaa kovin paljon. Tämä näkyy jo kategorian ensimmäisessä esimerkissä (14).

- (14) P: продолжается сотрудничество в судостроительной сфере.
T2: jatketaan yhteistyötä laivan öö rakentamisessa.
(Kultaranta 2016, toiminta)

Putinin käyttämä muoto *продолжается* häivyttää tekijän; hän toteaa, että yhteistyö jatkuu. Vaikka tulkin käyttämä sana *jatketaan* on passiivimuoto, kuitenkin siinä tekijä (me) on enemmän näkyvissä. Tässä esimerkissä siis näkyy, että pieni muutos on tapahtunut, joskaan ei retorisesti kovin merkittävä. Tämän esimerkin kieliopista mainittakoon, että suomenkielisessä tulkkeessa näkyy venäjän kielen rakenne: suomen kielen konventioiden mukaan *jatketaan* pitäisi sijoittaa lauseen loppuun. Myös tulkin käyttämä yksikkömuoto sanasta *лаива* luo mielikuvan siitä, että kyseessä olisi vain yhden laivan rakentaminen, kun Putin selkeästi tarkoittaa yleisesti laivanrakennusalan yhteistyötä.

- (15) N: turisteja liikkuu enemmän nyt öh (0.5) öö kumpaankin ↑ suuntaan ja kauppavaihto on ↑ selkeästi (0.5) kasvanut.
T1: аа туристов в общем-то аа пере-передвигается больше и в обеих в обоих направлениях и товарооборот ээ заметно вырос между нашими странами.
N: on myöskin yhteisiä tavoitteita ja otan tässä esille (0.5) krasnoi borin (0.5) tuola (tuolla) pietarin läheisyydessä olevan suuren jätevuoriongelman.
T1: у нас есть и совместные аа ↑ цели аа которых мы добиваемся аа хочу при этом упомянуть полигон красный ↑ бор недалеко от Санкт-Петербурга.
N: siitä puhuimme jo viime vuonna ja nyt öö on tapahtunut ↑ edistystä (0.5) on otettu näytteitä ja toivottavasti (0.5) päästään eteenpäin konkreettisiin toimiin.
T1: мы об этом говорили об этом вопросе говорили ещё в прошлом ↑ году ээ в настоящее время у нас есть определенный ↑ прогресс и были взяты аа пробы на этом полигоне и действительно наша цель и продвигаться продвигаться дальше. (Savonlinna 2017, yhteistyö)

Esimerkin (15) peräkkäisissä puheenvuoroissa ja tulkkeissa näkyy liittoutumisasteen muutos passiivista me-muotoon. Ensiksi Niinistö puhuu yleisellä tasolla turistien liikkumisesta kumpaankin suuntaan, kun tulkki taas tuo *me*-muodon mukaan kohdassa *между нашими странами* (”maidemme välillä”). Seuraavan puheenvuoron alussa Niinistö toteaa jälleen passiivissa, että *on myöskin yhteisiä tavoitteita*. Tulkki vahvistaa sanomaa *me*-rakenteella: *у нас есть и совместные цели которых мы добиваемся* (”meillä on myös yhteisiä tavoitteita joihin pyrimme”). Viimeisessä puheenvuorossaan Niinistö toteaa jälleen passiivissa, että *он otettu näytteitä...ja toivottavasti päästään eteenpäin*

konkreettisiin toimiin, kun taas tulkin versio kuuluu *у нас есть определенный прогресс...и действительно наша цель продвигаться дальше* ("olemme saaneet aikaan tiettyä edistystä...ja tavoitteemme on todella päästä eteenpäin"). Niinistön toivoma toimenpiteiden konkretia on myös jäänyt tulkkeesta pois.

Esittelemieni esimerkkien kohdalla liittoutumisasteen muuttuminen ei juurikaan muuta sanomaa, sillä kyse on toki yhteisestä projektista, johon molemmat maat ottavat osaa. Voidaan kuitenkin todeta, että Niinistön tulkkaukseen on tullut lisää me-retorista vahvistusta.

- (16) N: öö keskustelimme myöskin itämeren turvallisuustilanteesta (0.5) öö nythän on edessä kaksi suurta ↑ harjoitusta aurora ja zapad (0.5) ja olemme muutenkin nähneet ö sotilaallisen liikenteen ↑ kasvavan itämeren alueella.
T1: и мы также говорили о более общем таком плане о ситуации ээ безопасности в регионе аа балтийского моря у нас сейчас ээ будут планируются большие военные ↑ учения ээ это учения запад два тысяча семнадцать и учения ↑ аврора и также мы наблюдаем за определенным оживлением активизацией и э движением ээ военных там самолетов кораблей вот это такого военного (0.5) перемещения. (Savonlinna 2017, ongelma)

Esimerkissä (16) tulkki siirtää Niinistölle hieman enemmän vastuuta me-retorisella sanavalinnallaan. Niinistö toteaa sotaharjoituksista, että *nythän on edessä kaksi suurta harjoitusta*, kun taas tulkki sanoo *у нас сейчас будут планируются большие военные учения* ("nyt meillä tulee suunnitellaan suuria sotaharjoituksia"). Niinistön puheenvuoro kuulostaa enemmänkin siltä, että sotaharjoitukset ovat väistämättä edessä, kun taas tulke antaa ymmärtää, että Suomella on osuutta sotaharjoitusten suunnittelussa. Me-retoriikka on kyseenalainen valinta Suomessa järjestetyssä tiedotustilaisuudessa siinäkin mielessä, että toinen kyseessä olevista harjoituksista on Ruotsin, toinen taas Venäjän. Herää kysymys, kuka tässä kontekstissa on *me*. Tulkkeessa kiinnittää huomiota myös sen pituus alkuperäiseen puheenvuoroon verrattuna, mikä johtuu toistosta, haparoinnista sekä monien puhekielisten täytesanojen käytöstä (*такой, там, вот это*). Esimerkiksi Niinistön mainitsemaa sotilaallisen liikenteen kasvua Itämerellä tulkki muotoilee kolmeen eri otteeseen lisäten lentokoneet ja sota-alukset (*и также мы наблюдаем за определенным оживлением активизацией и движением военных там самолетов кораблей вот это такого военного перемещения* – "me olemme myös havainneet vilkastumista aktivoitumista ja sotilaslentokoneiden ja aluksien liikettä siellä sellaista sotilaallista liikehdintää").

- (17) N: olemme pääosin keskustelleet kansainvälisistä kysymyksistä (0.5) ja halusin (0.5) tuoda (0.5) öö sellaisen ongelman esiin että me elämme tavallaan (0.5) ↑ kierteessä josta ulospääsy on aika vaikeaa sekä ehkä unkarissa että myöskin keskinäisen luottamuksen puitteissa itämeren ympäristössä.
T1: да и (0.5) ↑ я поднимал на во время нашей ↑ беседы вот такую проблему что мы живём в таком ↑ мире где наблюдается своего рода такой порочный круг вот из которого достаточно сложно выйти. это касается и ситуаций там на ↑ украине так и ээ тех вопросов которые у нас наблюдаются здесь в регионе балтийского моря, (Kultaranta 2016, ongelma)

Esimerkistä (17) on nostettava esiin tulkin tekemä tärkeä korjaus. Liittoutumisasteen suhteen tulkkeessa on tapahtunut pieni muutos tulkin lisäämän me-muodon myötä: Niinistö puhuu yleisluontoisesti Itämeren ympäristöstä, kun tulkki lisää *у нас...здесь в регионе балтийского моря* ("meillä...täällä Itämeren alueella"). Kuitenkin kyseisessä esimerkissä eniten huomiota kiinnittävä seikka on Niinistön tekemä lipsahdus: hän sanoo puheenvuorossaan vahingossa Unkari, kun hänen pitäisi sanoa Ukraina. Tulkki huomaa ajatusvirheen ja korjaa maan oikein Ukrainaksi tulkkeessaan. Tässä tilanteessa tulkki on ottanut aikaisemmin mainitsemani *principal*-roolin puuttuessaan tulkattavan puheen sisältöön. Mielenkiintoista on kuitenkin se, miksi tulkki ei ole tilanteessa esittänyt Niinistölle tarkentavaa kysymystä, vaan päättänyt korjata maan nimen omin oikeuksin. Tämä voi liittyä siihen, että tulkki ei ole halunnut saattaa Niinistöä mahdollisesti noloon tilanteeseen, sillä lisäkysymyksen esittäminen olisi kohdistanut lipsahdukseen enemmän huomiota. Erityistä huomiota olisi herättänyt myös se, jos tulkki olisi käyttänyt yksikön kolmatta persoonaa, kuten teoriaosiossani mainitsemani konferenssitulkit. Jos tulkki on ollut varma siitä, että kyseessä on juuri Ukraina, hän on tehnyt päätöksen korjata virhe mahdollisimman huomaamattomasti. Tämä on erinomainen esimerkki siitä, kuinka tärkeässä roolissa tulkki on informaation välittäjänä, ja kuinka tulkin nopea äly pelasti Niinistön mahdolliselta kiusalliselta tilanteelta.

Samaisessa esimerkissä (17) on näkyvissä eräs Niinistön puheen tyypillinen tyyliseikka: hän pyrkii luomaan me-henkeä myös muilla keinoilla kuin suoranaisella me-retoriikalla. Esimerkkinä tästä on hänen ilmauksensa *keskinäisen luottamuksen puitteissa*, joka jää kokonaan välittymättä tulkkeessa.

- (18) P: ну что касается (0.5) трансграничности ээ американского ↑ законодательства то я (1.0) ↑ давно об этом говорю ещё начиная с две тысячи седьмого года в мюнхене по-моему говорил об этом. именно ↑ именно так и говорил. аа вот это практика она неприемлема она разрушает международные отношения международное право, (0.5) аа мы никогда с этим не соглашались и соглашаться не будем а как на это реагируют ↑ другие государства мира это зависит от (0.5) от их аа (0.5) степени их суверенитета и готовности защищать свои собственные национальные интересы. аа в ↑ данном случае мы так проект конечно ↑ видели * тогда (0.5) да *
- T2: öö mitä koskee sitä että yhdysvallat öö pyrkii öö antamaan omalle lainsäädännölle rajoja öö yllättävän öö luonteen ↑ se pitää paikkaansa minä öö olen puhunut öö siitä jo monta vuotta öö lähtien muistaakseni vuodesta kaksituhattaseitsemän kun olen kiinnittänyt tähän huomiota minskin öö konferenssissa (0.5) ja öö öö kun ↑ kyseessä on se että öö kansallista lainsäädäntöä yritetään öö soveltaa öö maailmanlaajuisesti öö se ↑ ei öö ole hyväksyttävä öö se öö rikkoo ja raunioittaa kansainvälisiä suhteita kansainvälistä oikeutta (0.5) öö ja öö me öö emme voi sitä hyväksyä. öö mitä koskee ↑ muiden maiden suhtautumista asiaan öö se riippuu tietysti siitä miten itsenäisiä öö kyseessä olevat öö maat ovat öö omissa päätöksissä ja taistelussa omien öö etujen puolesta. (Savonlinna 2017, myötätunto)

Esimerkissä (18) Putinin tulkki vuorostaan sekoittaa kaupunkien nimet: Putin puhuu Münchenin konferenssista, kun taas tulkki puhuu Minskin konferenssista. Putinin puheenvuorosta ja

tulkkauksesta löytyy myös muutama muu huomionarvoinen kohta. Liittoutumisasteessa tapahtuu osittainen muutos tulkin jättäessä Putinin me-retorisen tehokeinon tulkkaamatta: Putinin *мы никогда с этим не соглашались и соглашаться не будем* ("emme koskaan hyväksyneet tätä emmekä aio tulla hyväksymään") on tulkattuna *emme voi sitä hyväksyä*. Persoonapronomini siis pysyy samana, mutta tulkin versiosta jää puuttumaan toisto tehokeinona, ääri-ilmaisu *никогда* ("ei koskaan") sekä menneen ja tulevan ajan korostus ("emme koskaan hyväksyneet...emmekä aio"). Tulkkauksessa kiinnittää huomiota myös tulkin pariin otteeseen käyttämä fraasi *mitä koskee*, joka on suora suomenos venäjänkielisestä fraasista *что касается*, kun oikea suomenkielinen versio olisi "mitä tulee". Konkordanssihaun mukaan tulkki käyttää virheellistä fraasia tutkimusaineistossa yhteensä yhdeksän kertaa, joten tässäkin yhteydessä venäjän kielen rakenne näkyy vahvasti. Putinin puheenvuoro on myös huomattavasti pidempi kuin hänen muut puheenvuoronsa keskimäärin. Litteroinnista voidaan nähdä, kuinka hänen puheenvuoronsa päättyy hiljemmalla äänellä lausuttuihin sanoihin *тогда да* ("sitten niin"). Tässä kohtaa videotallenteelta nähdään, kuinka Putin tajuaa puhuneensa erittäin pitkään, ja viittaakin tulkille, että on tämän vuoro tulkata. Selkeästi aihealue on Putinille herkkä ja sanottavaa olisi paljon. Silloin puheenvuoro lähtee helposti rönstyilemään.

- (19) N: jotta välttyään sellaisilta mitä kukaan ei halua (0.5) on jatkuva dialogi varsin ↑ tarpeen ja (1.5) toivoisin että öö hhh että suomessakin kiinnitettäisiin huomiota siihen että (0.5) öö asiat eivät ole menneet pelkästään ↑ huonoon suuntaan (0.5) öö viittaa nyt ö naton pääsihteeri stoltenbergin (0.5) antamaan haastatteluun jossa hän toteaa että edellinen nato venäjä (0.5) neuvostokokous oli rakentava.
T1: мм-хм и (1.0) и для того чтобы могли избежать вот таких последствий таких ситуаций которые наверно никто не желает ээ ↑ видеть нам нужен такой постоянный ээ постоянный диалог и хотелось бы также здесь чтобы у нас в ↑ финляндии обратили внимание на то что не всё так ↑ плохо аа как может быть кажется или как представляется что были определённые аа подвижки тоже и при этом хочу упомянуть об ↑ интервью аа которое дал генеральный секретарь аа нато господин столтенберг он в общем-то охарактеризовал последнюю последнее совещание в рамках совета нато россия как конструктивное. (Savonlinna 2017, yhteistyö)
- (20) N: keskustelimme myöskin (0.5) alkaneesta suomen puheenjohtajakaudesta arktisessa neuvostossa.
T1: мы также обсудили об- обсудили вопросы связанные с председательством финляндии в арктическом совете в общем мы только что приступ- наша страна только что приступила к выполнению своих э ↑ функций в качестве председателя. (Savonlinna 2017, yhteistyö)

Esimerkeissä (19) ja (20) alkaa näkyä hieman huomattavampia eroja liittoutumisasteessa. Esimerkissä (19) Niinistö käyttää puheessaan sekä passiivimuotoa että minä-muotoa. Niinistön *on jatkuva dialogi varsin tarpeen* on tulkattuna *нам нужен постоянный диалог* ("tarvitsemme jatkuvaa dialogia"). Heti tämän jälkeen Niinistö esittää henkilökohtaisen toiveen minä-muodossa *toivoisin että*, mikä ei tulkkeeseen siirry (*хотелось бы...чтобы* – "olisi toivottavaa...että"). Tulkkeessa Niinistön henkilökohtainen sitoutuminen näyttää siirtyneen tulkin me-retoriikalla vahvistamaan

ilmaukseen (*у нас в Финляндии* – ”meillä Suomessa”). Tulkki siis sitouttaa Niinistön puhumaan Suomen kansan puolesta, kun taas Niinistön alkuperäisen puheenvuoron toive on esitetty yksikön ensimmäisessä persoonassa.

Tulkkeen pituutta lisää jälleen tulkille ominaiset puhemaneerit. Huomiota herättää alun *mmhm*-äännähdys, jonka tulkki toistaa myös monen muun tulkkausvuoronsa alussa. Malliesimerkki tulkin haparoivasta monisanaisuudesta liittyy Niinistön ytimekkääseen toteamukseen *asiat eivät ole menneet pelkästään huonoon suuntaan*, jonka tulkki pehmentää muotoon *не всё так плохо как может быть кажется или как представляется что были определённые подвижки тоже* (”kaikki ei ole niin huonosti kuin miltä vaikuttaa tai mitä voisi kuvitella ja on ollut myös tiettyjä edistysaskelia”).

Esimerkissä (20) tulkki lisää me-muotoja pariinkin otteeseen: ensin tulkki aikoo luultavasti sanoa *мы только что приступили* (”me juuri ryhdyimme”), mutta keskeyttää lauseensa ja tarkentaa *наша страна только что приступила...* (”meidän maamme juuri ryhtyi...”), kun Niinistö puhuu neutraalisti Suomesta. Tämä korjaus on mielenkiintoinen siinä suhteessa, että tulkki aloittaa puhumalla *meistä*, mutta kokee tarpeelliseksi tarkentaa tekijä *meidän maaksi*. Tässä voidaan siis pohtia, ketä *meillä* ylipäänsä tarkoitetaan. Voi olla, että tulkki on tajunnut me-retorisen vahvistuksensa ja päättänyt kesken lauseen etäännyttää Niinistön toimijuutta lisäämällä *maan*.

Myös esimerkeissä (21) ja (22) tulkki tekee samankaltaista me-retorista vahvistusta kuin edellisissä esimerkeissä. Tässä kontekstissa muutoksen vaikutus on kuitenkin huomattavasti suurempi.

- (21) N: suomi juhlii tänä vuonna satavuotista itsenäisyyttään (0.5) ja (1.0) me arvostamme sitä että (0.5) presidentti (0.5) ↑ putin (0.5) on tullut kunnioittamaan tätä juhluvuottamme.

T1: а финляндия в этом году отмечает столетие своей государственной ↑ независимости и мы очень высоко ценим что президент путин приехал сюда и будет вместе с нами отмечать это событие.

N: samalla vietämme kaksikymmentäviisivuotis (kaksikymmentäviisivuotis) (0.5) taipaltaivalta suomen ja venäjän suhteissa.

T1: и в тоже время мы отмечаем двадцатипятилетние аа ах отношений между нашими странами. (Savonlinna 2017, yhteistyö)

Kun Niinistö esimerkin (21) ensimmäisessä puheenvuorossaan sanoo *me arvostamme sitä, että presidentti Putin on tullut kunnioittamaan tätä juhluvuottamme*, tulkin versio kuuluu seuraavasti: *мы очень высоко ценим что президент Путин приехал сюда и будет вместе с нами отмечать это событие* (”arvostamme erittäin paljon sitä, että presidentti Putin on saapunut tänne ja juhlii yhdessä kanssamme tätä tapahtumaa”). Niinistön käyttämät persoonapronominit eivät siis ole muuttuneet tulkkauksissa, mutta tulkki vahvistaa me-retoriikkaa lisäämällä kohdan *вместе с нами* (”yhdessä kanssamme”), jota ei Niinistön puheenvuorossa ollut. Esimerkin toisessa puheenvuorossa

Niinistö taas puhuu neutraalisti Suomen ja Venäjän suhteista, kun tulkki jälleen vahvistaa tulketta me-muodolla *между нашими странами* ("meidän maidemme välillä").

Huomio kiinnittyy myös Niinistön ylevään fraasiin *kunnioittamaan tätä juhluvuottamme* ja toisaalta tulkin arkipäiväisempään ilmaukseen *отмечать это событие* ("juhlimaan tätä tapahtumaa"). Niinistön sanavalinta ei niinkään kutsu Putinia juhlistamaan itsenäisyyspäivää yhdessä muiden suomalaisten kanssa vaan kunnioittamaan juhlan syytä. Huomiota herättävät myös tulkin käyttämät vahvuusastetta lisäävät adverbit *очень* ("erittäin") ja *высоко* ("paljon, korkeasti"). Kuten sanafrekvenssejä ja konkordansseja tarkastellessani totesin, sana *очень* esiintyy Niinistön tulkilla 18 kertaa, kun taas Niinistöllä se esiintyy erilaisten synonyymisanojen muodossa ja paljon harvemmin. Sanafrekvenssit aiemmassa analyysissä osoittavat myös sen, että tulkilla esiintyy sana *me* huomattavasti enemmän kuin Niinistöllä. Käsiteltyjen esimerkkien perusteella voidaan todeta, että eroavaisuudet sanafrekvensseissä näyttäisivät johtuvan siitä, että Niinistön tulkilla on tapana vahvistaa tulkkeitaan vahvuussanoilla sekä me-retoriikalla.

- (22) N: meillä on myöskin (0.5) kahdenkeskisiä asioita (0.5) öö eräs niistä liittyy krasnoi borin (1.0) ö jäte (0.5) vara- varantoon (jätevarantoon) joka on myrkyllinen (0.5) se tietysti vaikuttaa ↑ kaikkiin itämeren asukkaisiin se riski.
T1: и потом у нас е- мы обсуждали также такие ↑ двусторонние отношения двусторонние вопросы один из таких вопросов связан с полигоном опасных отходов красный ↑ бор там действительно токсичные отходы аа хранятся и ээ существование вот такого рода объекта влияет на жизнь всех жителей нашего региона * региона балтийского моря. * (Kultaranta 2016, yhteistyö)

Esimerkissä (22) tulkkauksen alkupuoli on liittoutumisasteeltaan sama kuin Niinistön puheenvuoro, mutta tulkkauksen lopussa tulkki lisää jälleen me-muodon: Niinistön *vaikuttaa kaikkiin itämeren asukkaisiin* on tulkattuna *влияет на жизнь всех жителей нашего региона региона балтийского моря* ("vaikuttaa kaikkiin meidän alueemme asukkaisiin itämeren alueen asukkaisiin"). Mielenkiintoinen huomio esimerkissä on tulkin tekemä lopun lisäys (*региона балтийского моря – "itämeren alueen"*) hiljaisemmalla äänellä. Tulkki on varmasti huomannut jättäneensä Itämeren mainitsematta, joten hän tekee vielä nopean lisäyksen loppuun. Kuitenkin me-retorinen korostus on osittainen muutos Niinistön puheenvuoroon nähden.

- (23) P: под предлогом под надуманным предлогом (0.5) противодействия иранской ядерной ↑ угрозе ээ разворачивается система противоракетной обороны и несмотря на то что угроза уже ↑ миновала подписан договор с ираном тем не менее ↑ после этого в румынии размещены ээ (0.5) радары и антиракеты направленные на на нейтрализацию нашего ядерного потенциала.
T2: öö kun öö tekosyynä öö öö pidetään öö iranin öö ohjuksia ja ohjusjärjestelmää öö jopa sen jälkeen kun ää tämä öö ongelma on saatu pois päiväjärjestyksestä iranin kanssa on solmittu öö vastaavanlainen sopimus romanian on öö perustettu öö sekä tutka-asemat että öö vastaohjusten öö asema ja аа niiden öö tarkoitus öö on öö uhmata öö meidän öö venäjän öö ydinvoimia. (Kultaranta 2016, myötätunto)

Samankaltainen esimerkki (23) löytyy myös Putinin tulkilta, mutta vain toisinpäin, eli tulkki heikentää Putinin me-retoriikkaa. Toimittaja on esittänyt kysymyksen liittyen Venäjän sotilaalliseen läsnäoloon Itämeren alueella, joten Putin kertoo kuinka Romaniaan perustetut tutka- ja ydinasetat ovat uhka Venäjälle. Kohta *размещены радары и антиракеты направленные на нейтрализацию нашего ядерного потенциала* (”on sijoitettu tutkia ja torjuntaohjuksia neutraloimaan meidän ydinvoimiemme potentiaalia”) on tulkattu seuraavasti: *on perustettu sekä tutka-asemat että vastaohjusten asema ja niiden tarkoitus on uhmata meidän venäjän ydinvoimia*. Putinin alkuperäisen puheenvuoron me-muoto (”meidän ydinvoimiemme potentiaalia”) siis säilyy myös tulkkauksessa, mutta tulkki lisää heti perään sanan *venäjä*. On mielenkiintoista, että tulkki on kokenut tarpeelliseksi lisätä maan nimen, sillä kontekstissa on täysin selvää, että puhe on nimenomaan Venäjästä. Edellisessä esimerkissä (22) Itämeren lisäys oli erittäin välttämätön ja selventävä, kun taas tässä esimerkissä lisäys vaikuttaa pikemminkin siltä, että tulkki haluaisi poistaa itsensä me-retorisesta Venäjä-narratiivista ja korostaa neutraaliuuttaan. Voi myös olla, että lisäys on ollut tahaton virhe, mutta koska ilman lisäystä tulke olisi vastannut alkuperäistä puheenvuoroa enemmän, herää kysymys, miksi tulkki on kokenut tarkennuksen tarpeelliseksi.

- (24) P: аа компания фортум например и наша компания роснано (0.5) создают (1.0) фонд объемом свыше пятисот миллионов долларов для аа развития ветряной энергетики.
 T2: esimerkiksi fortum ja venäläinen аа rusnano yritys аа perustavat yhteisen öö säätiön öö jonka öö suuruus on öö noin viisi öö sataa miljoonaa (viisisataamiljoonaa) öö dollaria tarkoituksena kehittää öö ö tulivoiman (tuulivoiman) öö käyttöä. (Savonlinna 2017, toiminta)

Myös esimerkissä (24) toistuu sama ilmiö, tosin tulkki on korvannut me-muodon heti sanalla *venäjä*: Putinin *наша компания роснано* (”meidän yrityksemme rusnano”) on muuttunut tulkkauksessa muotoon *venäläinen rusnano yritys*. Tässäkin yhteydessä on selvää, että Putin viittaa venäläiseen yritykseen, mutta jostain syystä tulkki on silti kokenut tarpeelliseksi korostaa Venäjää eikä me-retoriikkaa.

- (25) P: я не считаю что это расследование потому что ↑ расследование предполагает выяснение ↑ полноты всех обстоятельств за изучением аа причин заслушивания различных сторон мы видим просто нарастание антироссийской ↑ истерии аа скорее всего это (0.5) ↑ использование русофобских инструментов во внутривнутриполитической борьбе в данном случае борьбы президента трампа и его политических противников а ↑ внутри * соединённых штатов. *
 T2: öö olen sitä mieltä että ne eivät ole rikostutkimusta koska rikostutkimus öö edellyttää öö hyvin perinpohjaista asioiden öö tutkimista öö kaikkien öö seikkojen ja osapuolien öö kuulemista öö ja selviytymistä öö ↑ se on öö öö ensisijaisesti öö se näyttää sellaiselta öö venäläisvastaiselta öö hysteriaa ja tarkoituksena on öö ihan öö selvä käyttö venäjän vastaisia mielialoja öö sisäpoliittisiin tarkoituksiin taistelussa öö herra trumpin ja heidän öö poliittisten opponenttien välillä.

P: очень ↑ жаль что (0.5) аа российско-американские отношения приносят в ↑ жертву (0.5) аа в ходе решения внутриполитических американских вопросов.
 T2: on ↑ erittäin öö sääli että öö venäjän ja yhdys öö valtojen (yhdysvaltojen) väliset öö suhteet öö uhrataan öö kun öö öö pyritään öö jonkinlaisten yhdysvaltojen öö öö sisäpoliittisten asioiden öö selvittämiseen. (Savonlinna 2017, myötätunto)

Esimerkissä (25) Putinin tulkki on myös jättänyt pois me-muodon: Putinin *мы видим просто нарастание антироссийской истерии* ("näemme yksinkertaisesti venäläisvastaisen hysterian nousua") tulkki on tulkannut *se näyttää sellaiselta venäläisvastaiselta hysteriaasta*. Tulkkeesta jää siis puuttumaan me-retorinen tehokeino, jolla Putin jälleen sitouttaa suurempaa joukkoa venäläisiä mielipiteensä taakse. Otan tämän esimerkin kohdalla esille myös mielenkiintoisen argumenttiin liittyvän tehokeinon, kategorisoinnin. Kuten aiemmin teoriaosiossa totesin, puhuja voi kehystää esittämänsä asiat palvelemaan omia intressejään ja asettaa jonkin ryhmän "pahoiksi" ja toiset "hyviksi". Puhuessaan Yhdysvaltojen presidentinvaaleista Putin käyttää erittäin voimakkaita ilmaisuja, joiden avulla hän kategorisoi sekä Venäjää että vastapuolta. Putin kategorisoi rikostutkimuksen *venäläisvastaiseksi hysteriaksi*, ja jatkaa rikostutkimuksen kategorisointia edelleen sanomalla sen olevan *использование русофобских инструментов во внутриполитической борьбе* ("venäläisvastaisten keinojen käyttäminen sisäpoliittisessa taistelussa"). Tulkkauksen kielioppiin ja kömpelyyteen puuttumatta merkityssisältö välittyy kuitenkin melko hyvin.

Samaan esimerkkiin kuuluvassa jälkimmäisessä puheenvuorossa Putin hakee sympatiaa kategorisoimalla Venäjän ja Yhdysvaltojen suhteet sisäpolitiikan uhriksi. Tässä kohdassa myös tulkin mahdollisesti tahaton sanavalinta muuttaa puheenvuoron sävyä melko merkittävästi: tulkki aloittaa *on erittäin sääli* että venäjän ja yhdysvaltojen väliset suhteet uhrataan ja niin edelleen. Koska tulkki on käyttänyt sanan *sääli* sijasta *sääli* Putinin puheenvuoro saa paljon halveksuvamman ja provokatiivisemman sävyn, kuin on tarkoitus. Vaikutelmaa vahvistaa tulkin ilmaus *jonkinlaiset...sisäpoliittiset asiat* vastineena Putinin ilmaukselle "sisäpoliittiset...kysymykset" (*внутриполитические...вопросы*), sekä osaltaan myös runsaslukuiset öö-välilläänet.

- (26) P: в россия активно работают финские фирмы я уже об этом сказал например финский концерн ↑ фортум о котором было (0.5) здесь (0.5) упомянуто в апреле завершил масштабную институциональную программу объёмом ↑ четыре миллиарда долларов по модернизации теплоэлектростанций в российских регионах.
 T2: öö venäjällä niin kuin öö oli jo mainittu aktiivisesti toimivat ö ↑ suomalaiset öö yritykset ö ja muun muassa öö ↑ fortum öö josta öö täällä oli ↑ jo taaskin mainittu öö tämän öö vuoden öö keväällä on suorittanut hyvin laajamittaisen öö öö investointiohjelman öö jonka puitteissa uudistettiin öö sähkö ja öö lämpötuotantolaitokset öö venäjällä öö ja kokonais öö volyyymi (kokonaisvolyyymi) öö tässä ohjelmassa oli öö noin neljä ja puoli öö miljardia öö dollaria. (Kultaranta 2016, yhteistyö)

- (27) P: взаимодействует взаимодействуют с друг с другом aa и (0.5) это повторю ещё раз (0.5) ↑ хороший пример того как нужно сотрудничать в любом регионе мира в том числе и в районе балтики
T2: toimivat yhdessä ja öö se on hyvä esimerkki siitä öö millä tavalla öö pitäisi rakentaa yhteisö ö toimintaa (yhteistoimintaa) öö kaikkialla öö maailmassa ö muun muassa öö täällä itämeren alueella. (Savonlinna 2017, yhteistyö)

Esimerkissä (26) Putinin tulkki muokkaa jälleen Putinin aktiivimuodon passiiviin. Putin esittelee puheenvuorossaan Venäjän ja Suomen välistä yhteistyötä ja toteaa näin: *в россии активно работают финские фирмы я уже об этом сказал* ("suomalaisia yrityksiä toimii venäjällä aktiivisesti minä sanoin tästä jo aikaisemmin"). Tulkin versio samasta kohdasta kuuluu seuraavasti: *venäjällä niin kuin oli jo mainittu aktiivisesti toimivat suomalaiset yritykset*. Putin siis sitouttaa itsensä kertomaansa asiaan toteamalla maininneensa asiasta aikaisemmin, kun taas tulkki toteaa yleisluontoisesti, että asiasta on mainittu. Tulkattuna Putin ei siis pääse luomaan siltä aiemmin sanomaansa ja käyttämään toistoa retorisenä keinona. Tulkkeessa näkyy jälleen myös venäjän kielen sanajärjestys vahvasti. Seuraavassakin esimerkissä (27) Putinin sitouttava tehokeino jää tulkilta kokonaan pois. Putin puhuu siitä, kuinka yhteiset sotaharjoitukset ovat hyvä esimerkki maiden välisestä yhteistyöstä. Ennen tämän lausumista Putin sanoo painokkaasti *это повторю ещё раз* ("toistan tämän vielä kerran"), joka jää tulkkaamatta. Jälleen kerran Putin haluaisi rakentaa siltä aiemmin sanotun välille ja vahvistaa argumenttiaan toistolla, mutta tulkki jättää tämän tehokeinon täysin huomiotta. Edellä esiteltujen esimerkkien perusteella näyttää siltä, että Putinin tulkki muuttaa usein minä- ja me-muotoja passiiviin tai muulla tavalla häivyttää niitä neutraalimpaan muotoon.

- (28) N: nyt ö ymmärsin että (1.0) tulitauon (0.5) pitämiseksi (0.5) on öö hhh (0.5) varsin (0.5) perusteltuja (0.5) ja toivon mukaan onnistuvia pyrkimyksiä.
T1: и насколько мне известно и насколько мне понятно сейчас для того чтобы гарантировать соблюдение режима прекращения огня делаются ↑ серьёзные и- усилия. (Kultaranta 2016, toiminta)

Esimerkissä (28) tapahtunut liittoutumisasteen muutos liittyy etäännyttämiseen. Niinistö toteaa puheenvuorossaan *nyt ymmärsin että tulitauon pitämiseksi on...*, kun taas tulkin versio *насколько мне известно и насколько мне понятно...* ("tietääkseni ja sikäli kuin minä ymmärsin") on paljon epävarmempi. Tulkkeen perusteella vaikuttaa siltä, että Niinistö ei ole varma, tietääkö hän asiasta tarpeeksi ja onko hän ymmärtänyt asian oikein. Jos Niinistön tarkoituksena on ollut sanoa *ymmärtääkseni*, tulkin versio on vahvuusasteeltaan lähempänä alkuperäistä. Tällaisenaan kuitenkin tulkitsen, että Niinistö sitouttaa itsensä lausumaansa vahvemmin, kun taas tulkki etäännyttää Niinistön lausumastaan ja heikentää hänen sanomaansa ilmauksilla "tietääkseni" ja "sikäli kuin ymmärsin". Myös Niinistön painokas sanavalinta ja tahdonilmaus *varsin perusteltuja ja toivon mukaan onnistuvia pyrkimyksiä* jää vaillinaisesti välitetyksi (*делаются серьёзные усилия* – "tehdään voimakkaita ponnistuksia").

- (29) N: mitä tulee (1.0) sitten (0.5) suhteeseen ↑ venäjään (0.5) niin öö (1.0) olen täysin samaa mieltä kuin ö (0.5) varsovassa naton huippukokouksessa ↑ kaikki nato maat viime kesänä olivat (0.5) että ↑ dialogi on hyvin tarpeen. (0.5) ja olen myöskin havainnut öö että tänä vuonna (1.0) niin ö liittokansleri merkel kuin presidentti ↑ macronkin ovat ö sitä harrastaneet ja minusta se on ↑ erittäin hyvä asia.
 T1: да и то что касается отношений поддержания отношений аа с ↑ Россией я хочу здесь сослаться на (0.5) аа те ↑ обсуждения которые имели место прошлым аа летом на саммите нато аа в варшаве. этом говорили о необходимости о востребованности диалога и насколько мне ↑ понятно и насколько я наблюдаю также федеральный канцлер меркель там и аа и президент ↑ макрон занимаются (0.5) теми же вещами. вот так и такой же деятельностью и мне кажется что это очень хорошо. (Savonlinna 2017, yhteistyö)

Esimerkissä (29) liittoutumisasteen muutos on taas seurausta merkittävästä poisjätöstä sekä eroista vahvuusasteessa. Niinistö sitouttaa itsensä vahvasti sanomalla *olen täysin samaa mieltä kuin varsovassa naton huippukokouksessa kaikki nato maat viime kesänä*, jonka tulkki on tulkannut *я хочу здесь сослаться на те обсуждения которые имели место прошлым летом на саммите нато в варшаве* ("haluan tässä viitata niihin keskusteluihin joita käytiin viime kesänä naton huippukokouksessa varsovassa"). Alkuperäisessä puheenvuorossa Niinistö siis haluaa tuoda henkilökohtaisen liittoutumisasteensa selkeästi esille, kun taas tulkkauksesta tämä vahvuusaste ja sitouttaminen ovat jääneet täysin pois.

Puheenvuoron lopun tulkkauksessa tapahtuu myös muutos Niinistön puhuessa siitä, että hän on *havainnut* Merkelin ja Macronin harrastavan dialogia. Tulkin versio taas on sitoutumisasteeltaan paljon epävarmempi, sillä kohdan *olen myöskin havainnut* tulkki on tulkannut *и насколько мне понятно и насколько я наблюдаю* ("ja mikäli olen ymmärtänyt ja sen mukaan mitä olen havainnut"). Tässä kontekstissa Niinistön *havaita*-verbi ei mielestäni kuulosta epävarmalta, vaan enemmänkin toteamukselta, että Ranskan ja Saksan valtiojohtajat ovat todella käyneet dialogia. Tulkkeen perusteella Niinistö vaikuttaa epävarmalta omasta ymmärrys- ja havaintokyvystään. Sama ilmiö oli havaittavissa myös esimerkissä (28).

3.4.3 Täysin muuttunut liittoutumisaste

Tässä luvussa käyn läpi esimerkkejä, joissa liittoutumisaste on täysin muuttunut. Osa muutoksista on tapahtunut tahattomien kielioppivirheiden vuoksi, mutta suurimman osan muutoksista tulkitsemme tietoisiksi valinnoiksi.

- (30) P: я выступил с инициативой разработать системы мер (0.5) ↑ доверия повышающего повышающий ↑ безопасность в ээ регионе балтийского * моря.
 *
 T2: öö on öö ehdottanut öö öö ↑ kehittää luottamustoimenpiteitä joiden tarkoituksena olisi ö nostaa turvallisuuden tasoa täällä itämeren alueella. (Kultaranta 2016, toiminta)

Kategorian ensimmäisessä esimerkissä (30) Putinin tulkki tekee kielioppivirheen, jonka vuoksi persoonapronomini vaihtuu: Putin sanoo puheenvuorossaan *я выступил* (”olen ehdottanut”), kun taas tulkki sanoo *он ehdottanut*. Voidaan olettaa, että tulkin on ollut tarkoitus sanoa *olen ehdottanut*, mutta joka tapauksessa persoonapronominimuutoksen myötä liittoutumisaste muuttuu. Useimmiten positiivisista projekteista puhuttaessa puhuja haluaa korostaa omaa osallisuuttaan eli sitouttaa itsensä lausumaansa. Tässäkin Putin oletettavasti haluaa korostaa omaa aktiivisuuttaan asian liikkeelle panossa, mutta tulkkauksessa vaikutelma jää vaisuksi, koska minä-persoonapronomini jää pois.

- (31) P: на ваш вопрос жалею я об ухудшении отношений * с соединёнными штатами или * ↑ нет я могу дать прямой ответ ↑ конечно нам ↑ очень жаль.
T2: öö jos puhutaan siitä että öö öö onko öö ↑ valitettava että venäjän ja yhdysvaltojen suhteet öö ovat öö huononneet öö voin antaa ihan suoran vastauksen öö ↑ tietysti se on ↑ erittäin valitettava. (Savonlinna 2017, myötätunto)

Esimerkissä (31) Putin taas vastaa brittimedian edustajan melko provosoivaan kysymykseen: toimittaja haluaa tietää, istuuko Putin välillä toimistossaan miettien sitä, kuinka huonot Yhdysvaltain ja Venäjän välit ovat, ja katuuko Putin sitä päivää, kun Donald Trump valittiin Yhdysvaltain presidentiksi. Vastauksessaan Putin ottaa ensin kontaktin kysyjään (*на ваш вопрос* – ”teidän kysymykseenne”), mutta se ei välity tulkkeessa (*jos puhutaan siitä*). Sitten hän käyttää ensiksi minä-muotoa (*жалею я об ухудшении отношений* – ”harmittelenko suhteiden huonontumista”) ja lopussa vielä kollektiivista me-muotoa (*нам очень жаль* – ”meidän mielestämme on erittäin sääli”), mutta tulkki valittelee tilannetta yleisellä tasolla jättäen persoonapronominin pois. Ainoastaan kohdassa *могу дать прямой ответ* – voin antaa ihan suoran vastauksen persoonapronomini on säilynyt minä-muodossa. Persoonamuodon vaihtaminen passiiviin tulkkauksessa tekee Putinin lausunnosta vähemmän henkilökohtaisen: omassa versiossaan Putin valittelee sekä itsensä että Venäjän puolesta yrittäen herättää myötätuntoa, mutta tulkkauksen kautta välittyy hieman välinpitämättömämpi kuva. Tulkki tekee myös tulkkeensa alussa ja lopussa joko kielioppivirheen tai lausuu sanan väärin: *valitettava* pitäisi olla *valitettavaa*.

- (32) P: если то же самое произойдет в ↑ данном случае то это (0.5) аа вызывает ↑ особое сожаление потому что это (0.5) уже на действия с ↑ отягчающими обстоятельствами и как бы с ↑ особым цинизмом.
T2: öö ↑ jos öö nyt öö öö se tapahtuu se olisi ↑ erittäin valitettava (0.5) öö koska öö minä sanoisin että ö tämä toiminta on erittäin ↑ rasittava ja öö se on öö erittäin öö suurella öö tavalla kyynistä. (Savonlinna 2017, ongelma)

Esimerkissä (32) liittoutumisasteen muutos tapahtuu toisin päin: Putin puhuu passiivissa Yhdysvaltain pakotteista Venäjää kohtaan, mutta tulkki vahvistaakin Putinin sitoutumisastetta lisäämällä fraasin *minä sanoisin*, jota Putinilla ei esiinny lainkaan. Vaikka alkuperäisestä puheenvuorosta voidaankin ehkä tulkita, että kyseessä on Putinin oma mielipide, tulkkauksessa se korostuu entisestään minä-muodon kautta. Tämä lisäys tulkkauksessa saa myös Putinin

puheenvuoron jälleen kerran kuulostamaan hieman uhmakkaammalta kuin on tarkoitus. Alkuperäisen puheenvuoron sävy pyrkii enemminkin herättämään myötätuntoa Venäjää kohtaan. Tässä toistuu myös sama kielioppivirhe kuin edellisessä esimerkissä: sanojen *valitettava* ja *rasittava* pitäisi olla pitkillä loppuvokaaleilla.

- (33) P: надеюсь сегодняшнее состояние дел когда-нибудь закончится и мы перейдём аа в ↑ другое качество в наших отношениях будем укреплять наращивать в интересах народов соединённых штатов и российской федерации.
T2: öö olen varma että öö ö aikoinaan öö tilannen öö tilanne öö öö siirtyy ↑ menneisyyteen ja me pystymme toimimaan öö yhdessä öö maitemme (maitemme) kansalaisten öö etujen öö turvaamiseksi. (Savonlinna 2017, yhteistyö)

Esimerkissä (33) Putin puhuu Yhdysvaltojen ja Venäjän huonoista suhteista toteamalla, että toivoo tilanteen päättyvän jossain vaiheessa. Mainittakoon tässä tulkin tekemä melko hyvä tulkkausvalinta kohdassa *состояние дел когда-нибудь закончится* (”tilanne joskus päättyy”), joka on tulkattuna *tilanne siirtyy menneisyyteen*. Liittoutumisasteen kannalta mielenkiintoista esimerkissä on erittäin näkyvä vahvuusasteen muutos: Putin aloittaa puheenvuoronsa sanomalla *надеюсь* (”toivon”), kun taas tulkki käyttää paljon vahvempaa ilmaisua *olen varma*. Tulkattuna Putin siis kuulostaa erittäin itsevarmalta sen suhteen, että asia tulee paranemaan, kun taas alkuperäisessä puheenvuorossaan hänen sävynsä on hieman nöyrempi ja sananmukaisesti toivovampi. Myös tulkin käyttämä sana *aikoinaan* – vaikkakin oikea sana on *aikanaan* – on omiaan vahvistamaan välinpitämätöntä vaikutelmaa siitä, että pitää vain jaksaa odottaa, että asia ikään kuin itsestään paranee. Alkuperäisessä puheenvuorossa Putin taas korostaa aktiivista yhteistyötä ja toivoo, että Yhdysvallat suostuisivat siihen.

- (34) P: что нам делать,
T2: öö mitä me joudumme tekemään.
P: как нам купировать эти угрозы,
T2: millä tavalla me voimme öö torjua tällaiset uhat. (Kultaranta 2016, myötätunto)

Esimerkin (34) ensimmäinen tulke kuuluu täysin muuttuneen liittoutumisasteen kategoriaan, kun taas toinen tulke saman liittoutumisasteen kategoriaan. Käsittelen esimerkkiä kuitenkin tässä yhtenä kokonaisuutena, sillä ensimmäisen tulkkeen liittoutumisasteen muutos vaikuttaa myös jälkimmäisen puheenvuoron tulkitsemiseen. Esimerkkiä ennen Putin on puhunut hieman uhriutuvaan sävyyn siitä, kuinka Nato lähestyy Venäjän rajoja. Putinin *что нам делать* (”mitä meidän pitäisi tehdä”) onkin tulkattu *mitä me joudumme tekemään*. Alkuperäisessä puheenvuorossaan Putin puhuu ikään kuin uhrin asemasta, kun taas tulkattuna Putin kuulostaa paljon uhkaavammalta; mitä kaikkea joudummekaan tekemään torjuaksemme uhan. Tulkin sanavalinta *joutua* siis muuttaa tulkkeen sävyä täysin verrattuna alkuperäiseen puheenvuoroon. Esimerkin jälkimmäinen puheenvuoro ja tulkkaus (*как нам купировать эти угрозы – millä tavalla me voimme torjua tällaiset uhat*) taas ovat

itsenäisinä puheenvuoroina neutraaleja, mutta yhdistettynä edelliseen tulkkeeseen myös ne saavat uhkaavan sävyn. Tämä tulkkauksesta välittyvä sävy ei varmastikaan ollut Putinin tarkoitus, vaan enemmänkin myötätuntoa ja ymmärrystä kaipaavan Venäjän kehystäminen.

- (35) P: передвижение наших войск на нашей ↑ собственной территории объявляются (1.5) элементами (0.5) агрессивного поведения а военные учения нато у наших ↑ границ (1.0) таковым почему то не считаются.
T2: [kun meidän]
P: [мы считаем] что это абсолютно ↑ несправедливо и не соответствует реальному.
T2: kun ↑ meidän joukot liikkuvat meidän omalla alueella sitä julistetaan uhkaavaksi öö toiminnaksi. mutta kun öö nato järjestää öö harjoituksia lähellä venäjän rajoja se jostakin syystä ↑ ei ole uhkaava öö ele. (Kultaranta 2016, myötätunto)

Esimerkissä (35) tulke on jakautunut kahtia, sillä Putin ja tulkki ovat alkaneet puhua toistensa päälle. Voi olla, että keskeytys on hämmentänyt tulkkia niin, että hän on jättänyt Putinin jälkimmäisen lisäyksen kokonaan tulkkaamatta: Putin lisää loppuun *мы считаем что это абсолютно несправедливо и не соответствует реальному* ("meidän mielestä tämä on täysin epäoikeudenmukaista eikä vastaa todellisuutta"). Tulkilta jää siis erittäin voimakas me-retorinen vahvistus kokonaan tulkkaamatta, jolloin Putinin puheenvuoron vahvuus ja Natoa syyttävä sävy eivät välity tulkkaukseen. Myös tulkkeessa poisjääneet suomen kielen possessiivisuffiksit ("joukkomme" ja "alueellamme") välittäisivät osaltaan lähtöpuheen me-retoriikkaa. Tulkkauksessa on tapahtunut myös pienempi muutos kohdassa *у наших границ* ("meidän rajojemme luona"), joka on tulkattu *лähellä венäjän rajoja*. Kyseessä on siis paljon pienempi muutos kuin ensiksi mainitsemani, mutta osaltaan tämäkin laimentaa Putinin me-retoriikkaa tulkkauksessa.

- (36) N: tässä yhteydessä esiin tuli myöskin ö (0.5) ö se mitä itämeren alueella on ö ↑ muutoin tehty = viimeksihän valmistui kaliningradin ↑ jätevedenpuhdistamo (0.5) ja tämä tuo tietysti mieleen ↑ pohjoisen ulottuvuuden (1.0) joka nyt sanktioitten vuoksi on ö (0.5) öö hivenen ↑ hiljaa mutta jota kuitenkin kannattaa pitää pienellä liekillä ainakin ajatuksissa öö esillä (0.5) sillä on saavutettu pietarissa jätevedenpuhdistamojen öö (0.5) rakentaminen ja nyt kaliningradissa.
T1: мм-хм и мы также говорили о тех аа проектах которые были ээ осуществлены реализованы аа в регионе балтийского ↑ моря мы помянули о том что были введены аа очистные сооружения аа в калинин- калининграде и (0.5) ээ также ээ это напоминает об инициативе северного ↑ измерения вот это северное измерение сейчас испытывает некоторое такое ххх время затишья из за санкций (0.5) но я считаю что всё-таки нам не нужно забывать об этом об этой инициативе об этой программой хотя бы в мыслях в наших мыслях мы должны поддерживать ээ её потому что были достигнуты очень много хороших ↑ результатов за счёт северного измерения можно упомянуть очистные сооружения в Санкт-Петербурге и сейчас вот эти очистные сооружения в калининграде. (Savonlinna 2017, toiminta)

Esimerkissä (36) Niinistön tulkkauksessa on tapahtunut sama ilmiö kuin monessa aikaisemmin käsittelemässäni esimerkissä, eli Niinistön passiivit ovat vaihtuneet me- ja minä-muotoihin. *Esiin tuli myöskin* on tulkattu *мы также говорили о* ("me myös puhuimme"). Niinistön *tuo tietysti mieleen*

on tulkilla myös vaihtunut me-retoriseksi *мы понянули о том что* ("me muistelimme sitä että"). Myöhemmin tulkki välittää Niinistön ilmauksen *kannattaa* käyttämällä minä-muotoa *я считаю что* ("olen sitä mieltä että").

Ylipäänsä tässä esimerkissä näkyy monia Niinistön tulkille tyypillisiä kielenkäytön piirteitä, joista huomattavin on tulkkeen pituus. Vertaamalla Niinistön puheenvuoroa ja tulketta, voimme todeta, että tulke on pituudeltaan kaksinkertainen. Sanamäärää kasvattaa muutama tulkille ominainen tapa. Mainitsin aikaisemmin analyysissä tulkin tekemästä *mmhm*-äännähdyksestä tulkkausvuoron alussa, ja sama toistuu myös tässä esimerkissä. Korpuksen konkordanssihaun avulla selviää, että kyseinen äännähdys esiintyy aineistossa yhteensä seitsemän kertaa ja aina nimenomaan tulkkausvuoron alussa. Vaikka lukumäärä ei ole tämän suurempi, on kuitenkin selvää, että kyseessä ei ole vain kertaluontoinen prosodinen piirre. Sanafrekvenssejä tarkastellessani nousi esille myös sana *очень* (18 kertaa). Tässä esimerkissä tulkki on käyttänyt vahvaa ilmaisua *очень много хороших результатов* ("erittäin paljon hyviä tuloksia"), vaikka Niinistön puheenvuorossa ei koko ilmausta esiinny.

Suurimmat syyt tulkkausvuorojen pituuteen ovat useimmiten kuitenkin väliäännet sekä sanojen toistaminen tai korjaaminen. Tulkki saattaa keksiä paremman vastineen heti sanottuaan edellisen, joten monesti tulkkeessa on nähtävissä kaksi synonyymiä tai merkitykseltään läheistä sanaa peräkkäin. Tästä esimerkkinä on kohta *о тех проектах которые были осуществлены реализованы* ("niistä projekteista jotka toteutettiin realisoitiin") – näitä sanojahan ei sellaisenaan Niinistön puheessa edes esiinny. Sanojen toistamisella ja puhekielisten ilmaisujen käyttämisellä tulkki hankkii itselleen lisää aikaa miettiä seuraavaa sanavalintaa (... *нам не нужно забывать об этом об этой инициативе об этой программой хотя бы в мыслях в наших мыслях мы должны поддерживать её* – "...emme saa unohtaa tätä tätä hanketta tätä ohjelmaa vaan pitää se ajatuksissa meidän ajatuksissamme meidän täytyy tukea sitä"). Myös tässä kohdassa tulkki on lisännyt me-muotoja, sillä Niinistö on vain maininnut passiivissa, että pohjoinen ulottuvuus kannattaa pitää ajatuksissa.

- (37) N: öö (2.0) tämä (1.0) kaupankäynnin supistuminen sen taustalla on kovin monia syitä ja luulen sittenkin että kansainväliset suhdanteet ovat (0.5) ↑ pääasiallinen tekijä.

T1: за сокращением объёмов торгово-экономического сотрудничества между нашими странами стоят (0.5) но стоит целый ряд причин и наверно главная причина всё-таки заключается международной мировой экономической конъюнктуре. (Kultaranta 2016, puolustus)

Esimerkissä (37) Niinistön tulkki tekee jälleen me-retorisen lisäyksen, mutta toisaalta taas muuttaa Niinistön minä-muodon passiiviin. Niinistö puhuu yleisesti kaupankäynnin supistumisesta, mutta tulkki lisää kuin varmemmaksi vakuudeksi *между нашими странами* ("maidemme välillä").

Niinistön seuraavan ajatuksen tulkkauksessa on taas liikuttu aktiivista passiiviin: Niinistön *luulen sittenkin että kansainväliset suhdanteet ovat pääasiallinen tekijä* on tulkattuna *наверно главная причина всё-таки заключается...* (”todennäköisesti pääsyy on kuitenkin...”). Vaikka tulkki onkin käyttänyt sanaa *наверно* (”luultavasti, todennäköisesti”), tulkkeesta jää kuitenkin puuttumaan Niinistön henkilökohtainen sitoutuminen väitteeseen.

- (38) N: ja sitten neljänneksi josta me olemme olleet ↑ huolissamme on kansainvälisten sopimusten ja säännösten tuottama turva öö pieni maa suomi (0.5) kannattaa ja noudattaa vahvasti kansainvälistä järjestelmää.

T1: и вот тр- четвёртая такая опора или составляющая это именно та ↑ защита охрана которая предоставляют международные соглашения международные договоры и организации. ээ финляндия как страна небольшая поддерживает (1.0) ээ и соблюдает (0.5) те принципы которые выработаны в рамках таких международных структур. (Kultaranta 2016, yhteistyö)

Esimerkissä (38) tulkki on jättänyt Niinistön me-muodon ja huolestuneisuuden ilmaisen *josta me olemme olleet huolissamme* täysin pois. Tulkki esittelee versiossaan Suomen puolustuksen neljännen peruspilarin, mutta ei ilmaise ollenkaan huolestuneisuutta, mikä on suuri muutos Niinistön alkuperäiseen puheenvuoroon. Niinistö sitouttaa puheenvuorossaan Suomen kansan mukaan huolestuneiden joukkoon, mutta tämä ei tule tulkkauksessa ollenkaan ilmi. Tulkin versio kuuluu näin: *четвёртая такая опора или составляющая это именно та защита охрана которая предоставляют международные соглашения международные договоры и организации* (”neljäs sellainen pilari tai elementti on juuri se suoja turva jonka kansainväliset sopimukset kansainväliset sopimukset ja organisaatiot tarjoavat”). Voimme taas panna merkille tulkkeen pituuden verrattuna Niinistön puheenvuoroon. Pituuteen näyttäisi vaikuttavan tulkille tyypillinen synonyymisanojen toistelu (*соглашения, договоры*).

3.5 Yhteenveto

Aineistoanalyysin yhteenvedon aluksi kokoan yhteen puhujien ja tulkkien kielenkäytölle sekä puhetavalle ominaisia piirteitä. Kuten litterointimerkinnöistä voi nähdä, Niinistön puhetempo on melko rauhallinen ja hän pitää yksittäisten sanojen välissä usein taukoa. Hänen puheenvuoronsa ovat yleensä ottaen loogisesti rakennettuja, selkeitä sekä asiatiiviitä kokonaisuuksia. Intonaation ja sanapainojen osalta Niinistö puhuu suomalaiseseen tapaan melko tasaisesti kuitenkin silloin tällöin korostaen puheenvuoron asiasanoja.

Niinistön tulkin tyyli taas eroaa tulkattavasta melko paljon. Niinistön tulkin tulkkausvuorot ovat usein pituudeltaan jopa kaksinkertaisia verrattuna alkuperäiseen puheenvuoroon. Aineistosta löytyy muutamia selittäviä tekijöitä tulkkauksen pituuteen. Ensinnäkin, Niinistöstä poiketen tulkki ei juuri pidä miettimistaukoja sanojen välissä. Sen sijaan hän täyttää hiljaisuuden erilaisilla täytesanoilla,

jotka eivät sovi julkisen puheen genreen, kuten esimerkiksi *вот, вот такой, в общем-то* ja *там*. Toiseksi, tulkkausten pituuteen vaikuttaa myös tulkin tapa toistaa synonyymisanoja ja korjata itseään. Kokonaisuudessaan tulkin puhetyyli on paljon koristeellisempi ja ehkä hieman jaarittelevampi kuin Niinistön.

Putinin puhetyylille ovat ominaisia lyhyet ja ytimekkäät puheenvuorot. Kun Niinistö tyypillisesti käyttää yhtäjaksoisesti hieman pidemmän puheenvuoron, Putin saattaa pilkkoa omansa moneen osaan. Tämä selittää osaltaan suurta eroa puheenvuorojen lukumäärässä Putinin ja Niinistön välillä, mutta myös ajassa mitaten Putin on eniten äänessä molempien tiedotustilaisuuksien aikana. Putinin puheesta voidaan tunnistaa monia teoriaosiossa esittelemiäni retorisia keinoja, joista yleisin on tehokeinona käytetty toisto. Monen puheenvuoron alussa Putin rakentaa siltaa aiemmin sanomaansa ja korostaa lausumaansa ilmaisuilla kuten *повторю, напоминаю* ja *хочу еще сказать* ("toistan", "muistutan" ja "haluan vielä sanoa"). Putinin puhetyyli on myös hieman isänmaallisempi ja puolustautuvampi kuin Niinistön. Syy tähän löytyy kysymyksistä; suurin osa Putinille esitetyistä kysymyksistä on melko provosoivia. Provosoivista kysymyksistä johtuen Putin alkaa myös useaan otteeseen puhua ennen kuin tulkki on ehtinyt tulkata kysymyksen loppuun. Litterointimerkinnöistä voidaan myös nähdä, että monessa näistä Venäjää puolustavista puheenvuoroista Putin painottaa kriittisiä sanoja erittäin voimakkaasti.

Putinin tulkin puhe taas on erittäin epätasaista ja katkonaista lukuisten kielioppivirheiden sekä runsaan öö-väliäänen käytön takia. Väliääni katkaisee usein jopa yhdyssanat (esimerkiksi *yhdyс öö vallat*), joten tämä hankaloittaa puheen seuraamista. Litteroinnissa ilmiö ei tule esille, mutta on syytä myös mainita, että tulkilla on erittäin voimakas r-vika, joka vaikeuttaa puheen seuraamista entisestään. Tulkin puheenvuoroissa venäjän kielen sanajärjestys ja rakenne ovat myös erittäin vahvasti havaittavissa.

Olen käsitellyt analyysissäni liittoutumisasteen vaihtelua erilaisten esimerkkien kautta kolmessa eri kategoriassa. Olen myös samalla nostanut aineistosta esille muita mainitsemisen arvoisia retorisia piirteitä. Liittoutumisasteen vaihtelua tutkimusaineistossa aiheuttavat muun muassa poisjätöt ja lisäykset, muutokset varmuus- ja vahvuusasteessa sekä kielioppivirheet. Suurin osa liittoutumisasteen vaihtelusta liittyy kuitenkin persoonapronominimuutoksiin. Tekemieni havaintojen pohjalta olen todennut, että Niinistön tulkki tekee huomattavan paljon muutoksia alkuperäisestä passiivimuodosta me-muotoon, kun taas Putinin tulkki muuttaa useita kohtia minä- ja me-muodoista passiiviin. Yhteenvedon vuoksi olen koonnut kaaviot 8 ja 9 kuvaamaan tulkkauksissa tapahtuneita persoonapronominimuutoksia.

Kaavio 8. Niinistön tulkin muutokset liittoutumisasteessa

Kaavio 9. Putinin tulkin muutokset liittoutumisasteessa

Kuten kaaviosta 8 voidaan nähdä, Niinistön tulkilla on yhteensä 28 tulkkausvuoroa joissa on tapahtunut liittoutumisasteen muutoksia. Neljässä näistä vuoroista ei ole tapahtunut persoonapronominivaihtelua, vaan liittoutumisasteen muutos on tapahtunut aiemmin mainitsemieni tekijöiden vuoksi (poisjätöt ja lisäykset, muutokset varmuus- ja vahvuusasteessa sekä kielioppivirheet). Kuitenkin kahdessa kolmasosassa tulkkausvuoroista on tapahtunut persoonapronominimuutos passiivista aktiiviin ja viidesosassa aktiivista passiiviin. Nämä luvut siis vahvistavat havaintoni siitä, että Niinistön tulkilla esiintyy erittäin paljon me-retorista vahvistusta.

Kaavio 9 puolestaan näyttää varsin erilaiselta: Putinin tulkin puheenvuoroista 29:ssä esiintyy jonkinlaisia liittoutumisasteen muutoksia, joista kuitenkin lähes kolmasosa ei liity

persoonapronominivaihteluun. Lähes kolmasosassa tulkkausvuoroista on tapahtunut muutos aktiivista passiiviin ja alle neljäsosassa passiivista aktiiviin. Putinin tulkin kohdalla persoonapronominivaihtelut eivät siis ole yhtä vahvasti näkyvissä kuin Niinistön tulkilla, mutta muutoksia aktiivista passiiviin on tapahtunut kuitenkin jonkin verran enemmän kuin toiseen suuntaan. Pohdin mahdollisia syitä näille tulkkauksessa tapahtuneille muutoksille ja niiden vaikutusta tarkemmin viimeisessä luvussa.

4 PÄÄTELMIÄ JA POHDINTAA

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on ollut kartoittaa liittoutumisasteen vaihtelua alkuperäisten puheenvuorojen ja tulkkauksen välillä kahdessa kansainvälisessä tiedotustilaisuudessa. Kuten aineiston analyysissä toin esille, suurimmassa osassa puheenvuorojen tulkkauksista ei tapahtunut muutoksia liittoutumisasteessa. Muutoksia tapahtui kuitenkin siinä määrin, että niitä pystyi tutkimaan omana ilmiönään. Monien aineistoesimerkkien kohdalla pohdin sitä, kuinka paljon pienillä persoonapronominimuutoksilla tai vivahde-eroilla loppujen lopuksi on merkitystä. Osa havaituista muutoksista oli merkittäviä ja osa taas mitättömämpiä, mutta kokonaisuudessaan kyseisten vivahteiden tutkiminen kielenkäytössä on aina arvokasta: kieli ei koskaan synny tyhjiössä, vaan alitajuiset ja näennäisen neutraalitkin sanavalinnat kumpuavat jostakin.

Aloitan tämän luvun pohtimalla aineistoanalyysini vaihteita ja tuloksia. Tämän jälkeen siirryn pohtimaan tulkkauksessa tapahtuneiden liittoutumisasteen muutosten merkitystä tulkattavan retoriikan kannalta. Lopuksi pohdin mahdollisuuksia ja tarvetta aihealueeseen liittyvälle jatkotutkimukselle.

4.1 Aineistoanalyysin vaiheet ja tutkimustulokset

Kuten johdannossa totesin, lähdin analysoimaan aineistoa diskurssianalyysin sekä retorisen analyysin kautta ja tutkin, minkälaiset retoriset piirteet aineistossa korostuvat. Aineistosta nousi esille paljon mielenkiintoisia piirteitä, joita kaikkia ei voi tuoda yhdessä tutkimuksessa ilmi. Itse puheenvuorojen sisältöä voisi käsitellä tarkemmin myös esimerkiksi politiikan tutkimuksen näkökulmasta, mutta koska tutkimukseni keskiössä oli kieltenvälinen vertailu, tämä rajoitti tutkimussuuntaa jonkin verran. Kieltenvälisistä retorisista piirteistä näkyvimmin nousivat esille tässä tutkimani liittoutumisasteen vaihtelu sekä metaforat. Koska aineistoni koostuu tavanomaisista tiedotustilaisuuksista, kielenkäyttö ei ole yhtä koristeellista tai metaforilla kyllästettyä kuin mitä se voisi olla esimerkiksi ennalta suunnitellussa presidentin uudenvuodenpuheessa. Useimmiten metaforia kannattaakin tutkia sellaisissa yhteyksissä, missä niitä tyypillisesti löytyy paljon. Toisaalta, oman aineistoni metaforinen tutkimus olisi siinä mielessä hyödyllistä, että spontaaneissa vastauksissa kielenkäyttö on aidoimmillaan ja puhujat sanovat sen, mitä heille tulee luontaisesti mieleen. Sen sijaan että presidentin puheenkirjoittaja olisi etukäteen istuttanut yleviä metaforia puheeseen, tämän aineiston kautta päästäisiin enemmän käsiksi puhujalle itselleen tyypillisten metaforien käyttöön.

Näistä kahdesta esille nousseesta piirteestä päätin keskittyä tulkkauksessa tapahtuneeseen liittoutumisasteen vaihteluun, sillä en ole juuri löytänyt aiheeseen liittyvää aiempaa tutkimusta. Tutkimusaineistoni suppeuden vuoksi liittoutumisasteen vaihtelua tapahtui suhteessa koko aineistoon

melko vähän, mutta kuitenkin sen verran, että analyysivaiheessa ilmiö nousi aineistosta esille. Merkittävin havaintoni oli se, että Niinistön tulkki muutti Niinistön passiiveja me-muotoon huomattavan paljon, kun taas Putinin tulkki lievensi Putinin me-retorisia ilmaisuja passiiviin.

Ennen kuin lähdetään tulkkauksessa tapahtuneiden muutoksien pohtimiseen, on syytä miettiä sitä, miksi Niinistö on käyttänyt enemmän passiivimuotoa ja Putin taas me-muotoa. Voi olla, että osasyynä ilmiöön ovat kielten väliset rakenteelliset eroavaisuudet: passiivimuotojen käyttö on kenties suomen kielelle ominaisempaa kuin venäjän kielelle. Tarkempien johtopäätösten tekeminen vaatisi tietysti yksityiskohtaisempaa tutkimusta ja perehtymistä suomen ja venäjän kielen piirteisiin. Lähtisin kuitenkin pohtimaan kielellisiä eroja enemmän kulttuuristen eroavaisuuksien kautta. Voi olla, että passiivimuotoja käyttämällä Niinistö haluaa ikään kuin etäännyttää itsensä asemastaan Suomen edustajana ja antaa faktojen puhua puolestaan tuomatta isänmaallista paatosta esille. Niinistön retoriikasta voi aistia suomalaisen suoraviivaisuuden ja sovinnaisuuden, mutta toisaalta myös päättäväisyyden ja oman arvon tunnistamisen. Palautettakoon tässä yhteydessä mieleen teoriaosiossa esitetty toteamus siitä, että suomeksi on mahdollista pitää puhe käyttämättä yhtäkään persoonapronominia. Putinin retoriikassa taas korostuu enemmän Venäjän me-henki ja isänmaan puolustus. Kuten jo aiemmin analyysissä totesin, Putinille esitetyt kysymykset ovat sanavalinnoiltaan melko provosoivia, joten tämä on varmasti myös osaltaan vaikuttanut Putinin me-retoriikan paljouteen ja puolustavaan tyyliin.

Jos siirrytään pohtimaan itse tulkkauksessa tapahtuneita muutoksia, venäjään päin tulkattaessa tapahtuneissa muutoksissa yksi selittävä tekijä voi olla toiston välttäminen: venäjän kielessä pyritään välttämään toistoa mahdollisimman paljon, joten voi olla, että Niinistön tulkki on välillä hakenut vaihtelua tulkkaukseensa käyttämällä me-muotoja. Yleensäkin venäjän kieli on usein tyyliältään koristeellisempaa ja kaunopuheisempaa kuin suomi, joten tulkki on saattanut tästäkin syystä ottaa taiteellisia vapauksia. Yksi selittävä tekijä, jota pidän erittäin todennäköisenä, voi olla myös diplomaattisen ja sovittelevan kielenkäytön tavoittelu. Vaikka tulkin asema on aina neutraali ja hän ei tulkkauksessa ota toimijan roolia, on todennäköistä, että hän alitajuntaisesti pyrkii käyttämään sovittelevaa ja kaikkia osapuolia miellyttävää kieltä. Tässä tutkimuksessa Niinistön tulkki on saattanut haluta korostaa Suomen ja Venäjän keskinäistä me-henkeä ja lämpimiä suhteita käyttämällä runsaasti me-muotoja. Putinin tulkki on taas saattanut tavoitella samaa efektiä muuttamalla joitakin Putinin Venäjää korostavia me-muotoja passiiviin.

Vaikka en ole varsinaisesti keskittynyt tutkimuksessani tulkin rooliin, on kuitenkin syytä todeta persoonapronominivaihtelun vaikutus myös tulkin aseman kohdalla. Kuten teoriaosion alkupuolella totesin, erityisesti poliittisia keskusteluja tulkatessa roolikonfliktiin liittyvät seikat kuten ilmaisujen

lieventäminen tai toisen osapuolen ”hyväksi” tulkkaaminen saattaa näkyä enemmän kuin muissa tilanteissa. Muutamassa kohdassa aineistoa tulkit ovat tehneet roolinsa näkyvämmäksi tekemällä seuraavanlaisen tarkennuksen: heti tulkattuaan *meidän alue* tulkit ovat tehneet tarkentavan lisäyksen *Suomen alue* tai *Venäjän alue*. Nämä kohdat aineistossa ovat mielenkiintoisia siksi, että näissä tilanteissa tulkit ikään kuin tiedostavat roolinsa neutraaleina sanansaattajina, jotka eivät tulkkaustilanteessa liitä itseään tulkattavansa kansallisuuden me-joukkoon. Sen sijaan tulkit kokevat tarpeelliseksi tehdä tarkentavan lisäyksen lisäämällä maan nimen. Tämä tulkinta on tietysti vain yksi mahdollisista skenaarioista. Tulkkausvalintojen motiivien selvittämiseksi täytyisi haastatella suuri määrä tulkkeja.

4.2 Muuttuneen liittoutumisasteen vaikutus retoriikkaan

Palaan luvun alussa esittämäni kysymykseen: kuinka merkittävä vaikutus näillä liittoutumisasteen muutoksilla oikeastaan on? Tosiasiassa sekä Niinistö että Putin edustavat omaa maataan ja ovat väistämättä kansansa puolestapuhujia, joten tulkin tekemä me-retorinen vahvistus tuskin on haitaksi. Esimerkiksi Niinistön tulkkauksessa tapahtuu paljon muutoksia passiivista me-muotoon, mutta hän käyttää myös itse me-retoriikkaa ja useissa tapauksissa se on siirtynyt sellaisenaan tulkkaukseen. Voidaan siis sanoa, että koska Niinistö käyttää me-retorisia keinoja useaan otteeseen itsekin, tulkin vahvistus tuskin tekee hallaa hänen retoriikalleen tai imagolleen. Vahvistus saattaa tehdä puhujan retoriikasta yhteistyöhaluisempaa tai osoittaa, että puhuja haluaa vahvasti miellyttää toista. Sekä me-retoriikan säilymisestä (tulkkeen alussa *arvostamme*) että vahvistuksesta (tulkkeen lopussa *yhdessä kanssamme*) esimerkkinä toimii Niinistön ilmaus *me arvostamme sitä, että presidentti Putin on tullut kunnioittamaan tätä juhluvuottamme*, jonka tulkkaus suomennettuna kuuluu *arvostamme erittäin paljon sitä, että presidentti Putin on saapunut tänne ja juhlii yhdessä kanssamme tätä tapahtumaa*.

Edellä mainittua tulkin tekemää vahvistusta suuremman merkityksen saa mielestäni me-retorisen tai minä-muotoisen vahvistuksen täydellinen pois jättäminen tai sen muuttaminen passiiviin. Kuten aineistoesimerkkien yhteydessä totesin, esimerkiksi Putinin tulkki jättää useaan otteeseen pois tulkattavansa tehokeinoja, kuten esimerkiksi toistoa, ja vaihtaa myös monesti minä- ja me-muodot passiiviin. Tämä vaikuttaa siten, että painoarvoltaan tärkeitä ja usein myös vahvoja korostuksia jää puuttumaan puhujan retoriikasta. Etenkin Putinin puheenvuoroissa, joiden sävy on usein hieman puolustelevalta ja kärkeä, pienetkin muutokset saattavat vaikuttaa sävyyn ja siihen, miten tulkkausta kuuntelevat ymmärtävät Putinin sanoman. Kuten työni teoriaosuudessa totesin konferenssitulkkiin ja suomalaisten EU-tulkkiin tutkimusten kohdalla, poliittisen puheen tulkkauksessa suhtaudutaan erittäin kriittisesti viestin lieventämiseen. Puhujan painotusten ja vahvojen ilmaisujen tulisi välittyä tulkkaukseen samalla vahvuusasteella kuin alkuperäisessä puheenvuorossa.

Vaikka ihanteena siis on tulkkaus mahdollisimman samankaltaisilla vivahteilla ja vahvuusasteilla, on kuitenkin täysi mahdottomuus, että puhujan retoriset piirteet siirtyisivät täysin muuttumattomina tulkkaukseen. Nimensä mukaisesti tulkki tekee oman tulkintansa sanotusta, ja välikäsiä lisättäessä sanoma myös väistämättä aina muuttuu jonkin verran. Jos ihminen ei ymmärrä puhujan kieltä ja on pelkän tulkkauksen varassa, voi olla, että hänen puhujasta saamansa kuva on varsin erilainen kuin se olisi ilman tulkkausta. Kuten olemme aineistoesimerkeistä voineet nähdä, Niinistöllä ja Putinilla on selkeät ja heille itselleen ominaiset puhetyylit, joista taas tulkkien tyylit eroavat suuresti. Jos puhuja siis haluaisi viestinsä välittyvän kuulijoille juuri sellaisena kuin hän itse on sen tarkoittanut, ainoa vaihtoehto olisi itse puhua kieltä, jota kohdeyleisö ymmärtää.

Aineistoanalyysin tulosten perusteella voidaan siis todeta, että tutkimuksen hypoteesi toteutuu osittain. Kuten aiemmin totesin, korostettujen minä- tai me-muotoisten ilmaisujen täysin poistaminen tai niiden passiiviin muuttaminen tulkkauksessa voi vaikuttaa puheen sävyyn merkittävästi. Hypoteesista poikkeava havainto on se, että kaikki liittoutumisasteen muutokset tulkkauksessa eivät merkittävästi vaikuta puheen sävyyn. Esimerkiksi tulkin tekemät muutokset passiivista me-muotoon vain korostavat puhujan jo lähtökohtaisesti yhteistyökeskeistä ja sitouttavaa retoriikkaa.

4.3 Mahdollisuudet jatkotutkimukselle

Edellä esiteltyjen päätelmien johdattamana on hyvä vielä pohtia sitä, minkälaisia mahdollisuuksia aineisto ja aihealue tarjoavat jatkotutkimukselle. Aluksi on todettava, että koska yhdessä tutkimuksessa on mahdollista keskittyä vaan tiiviisti rajattuun ilmiöön, käyttämästäni aineistosta jäi harmillisen paljon herkullisia kohtia käsittelemättä. Kielen piirteisiin liittyvistä tutkimusaiheista mielenkiintoisia olisivat jo aikaisemmin mainitsemani kielen metaforisuus ja sen siirtyminen tulkkaukseen, tai vaikkapa modaalisuus tulkattavien puheissa ja vastaavasti tulkkauksessa.

Niinistön ja Putinin kanssakäyminen omien tulkkiensa kanssa sekä toisaalta presidenttien kanssakäyminen keskenään synnyttivät mielenkiintoisia kommunikaatiotilanteita. Eräässä kohdassa tutkimusaineistoa Putin esimerkiksi naurattaa tiedotustilaisuuden kuulijoita toteamalla omasta tulkistaan, että tämän tulke on kaksinkertainen verrattuna median edustajan kysymykseen. Tämän jälkeen tulkki vielä tulkkaa tämän itseään koskeneen lausahduksen. Kuten aineistoanalyysin yhteenvedossa totesin, Putin myös usein aloittaa puheenvuoronsa ennen kuin tulkki on ehtinyt sanoa sanottavansa. Tulkin ja toisaalta myös tulkattavan roolia poliittisessa kommunikaatiotilanteessa voitaisiin siis valottaa entisestään tutkimalla näiden kahden välistä viestintädynamiikkaa.

Yksi erittäin laaja ja tärkeä tutkimusaihe, jota aika-ajoin myös sivusin omassa tutkimuksessani, on tulkkauksen laatu. Erityisesti Putinin tulkkausvuorojen kohdalla ei voi olla kiinnittämättä huomiota kielipillisiin ja laadullisiin elementteihin. Harvinaisen suuri väliäänien käyttö (tässä tapauksessa jatkuvasti toistuva öö) haittasi tulkkauksen seuraamista ja huononsi ymmärrettävyyttä huomattavasti. Niinistön tulkin puhe ei sekään ollut virheetöntä, mutta kuitenkin selkeästi laadultaan parempaa kuin Putinin tulkilla. Todettakoon myös se, että suomenkielisen tulkkauksen laatuun tarttuminen on minulle helpompaa, koska äidinkieleni on suomi, joten venäjänkielisistä tulkkeista monet virheet ovat varmasti jääneet minulta huomaamatta.

Seuraavaksi siirryn pohtimaan nimenomaan liittoutumisasteen vaihteluun liittyviä jatkotutkimusmahdollisuuksia. Laajemmalla aineistolla voitaisiin tutkia sitä, kuinka yleistä liittoutumisasteen vaihtelu on poliittisen puheen tulkkauksessa ja kuinka suuri vaikutus näillä muutoksilla on. Kuten työni analyysissä totesin, liittoutumisasteen vaihtelua tapahtui loppujen lopuksi melko vähän suhteutettuna aineiston kaikkiin tulkkausvuoroihin. Koska tämän tutkimuksen havainnot on tehty vain kahden tulkin suoritusten perusteella ja aineistona on toiminut vain kaksi tiedotustilaisuutta, olisi mielenkiintoista tehdä vertailua monen eri tulkin ja myös eri tulkkaustilanteiden välillä. Näin voitaisiin saada parempi käsitys siitä, kuinka laaja ilmiö liittoutumisasteen vaihtelu tulkkauksessa ylipäänsä on. Laajemman tekstiaineksen analyysissä voisi myös hyödyntää korpustutkimuksen keinoja enemmän kuin mitä tässä melko suppeassa tutkimuksessa on ollut mahdollista tehdä.

Tässä työssä olen tehnyt omia tulkintojani tulkkausvalintojen mahdollisista syistä, joten tulkkien haastatteleminen voisi myös valaista paremmin syitä valintojen takana. Olisi mielenkiintoista tietää, miten tulkit itse ovat kokeneet esimerkiksi me-retoriikan painon: ovatko he kokeneet olevansa osa me-joukkoa tai vastaavasti kokeneet haluavansa erottautua tästä joukosta? Tämä aihe liittyy jälleen enemmän tulkin rooliin, mutta väitän, että kieltenvälisen tutkimuksen syventämiseksi olisi välttämätöntä tarkastella myös itse tulkkausta suorittavaa henkilöä.

Itse kielen ja tulkin tutkimisen lisäksi emme saa unohtaa kommunikaation tärkeää osapuolta eli kuulijoita: miten he kokevat tulkkauksen poliittisessa tilanteessa? Tässä yhteydessä voimme palata pohtimaan retoriikan teoriasta tuttua *ethosta*. Barack Obaman suosion syynä pidetään nimenomaan hänen eetostaan, eli tapaa, jolla hän ilmentää omaa luonnettaan. Vaikka hyvin rakennettu asiasisältö on tärkeä osatekijä kuulijoiden hyväksynnän saavuttamisessa, puheen sisältö kuitenkin hälvenee sen rinnalla, kuka puhuu. Obaman vannoutuneiden kannattajien mielestä kaikki mitä hän sanoo kuulostaa hyvältä, sillä itse henkilö on heidän mieleensä. Samaa ajatusta eetoksesta voidaan soveltaa myös tulkkaukseen: koska kuulijoilla on aikaisemmat käsityksensä ja mielipiteensä puhujasta, voivatko

tulkkauksen vivahde-erot todella muuttaa sitä, minkälaisen kuvan kuulijat saavat puhujasta ja käsiteltävästä aihealueesta? Esimerkiksi, jos tarkastellaan tämän tutkimuksen tulkkausaineistoa, voidaan todeta, että kielellisten puutteiden vuoksi Putinin tulkkaus ei useinkaan yllä samalle retorikan taitotasolle kuin alkuperäinen versio. Koska moni tiedotustilaisuuden seuraajista kuitenkin oletettavasti tietää Putinin olevan taitava puhuja, he ymmärtävät, että tulkin versio ei ole suoraan Putinin suusta. Tätä aihealuetta voisi tutkia enemmän lähtemällä selvittämään, voiko tulkkaus vaikuttaa poliitikon imagoon joko positiivisella tai negatiivisella tavalla. Tämän kysymyksen selvittämiseksi kuulijoiden käsityksiä ja mielipiteitä täytyisi tutkia esimerkiksi haastattelujen avulla.

”Samoin kuin kielenkäyttö on toimintaa, on poliitikkojen kielenkäyttö politiikan tekoa”. Tämä työni alussa esittämäni lainaus todella pitää paikkansa, sillä kielen ja politiikan suhde toisiinsa on erottamaton. Näiden moninaisten pohdintojen perusteella voidaan sanoa, että poliittisen retorikan ja tulkkauksen suhteesta löytyy valtavasti tutkittavaa. Tämä tutkimus on keskittynyt ainoastaan yhteen retoriseen yksityiskohtaan monien joukossa, joten mahdollisuudet kielelliseen tutkimukseen ovat rajattomat.

Aloitin työni johdannon toteamalla, että kansainväliset tiedotustilaisuudet ovat laajalti seurattuja *mediatapahtumia*. Teoriaosiossa totesin, että kun ulkomainen media reagoi poliittisen hahmon puheeseen, se itse asiassa reagoi tulkin välittämään informaatioon eikä puhujan alkuperäisiin sanoihin. Poliittisen kielenkäytön ja sen tulkkauksen tutkimukselle on siis ehdottomasti tarvetta sekä nykypäivänä että tulevaisuudessa, sillä reaaliaikaisen tiedonvälityksen maailmassa poliittinen kuohunta ja oikeiden sanavalintojen tärkeys tuntuvat korostuvan entisestään.

LÄHTEET

Tutkimusaineisto

Presidentti Niinistön ja presidentti Putinin tiedotustilaisuus 1.7.2016

Saatavilla: <https://www.youtube.com/watch?v=IG1Do2zYkrg> [Viitattu 24.2.2018].

Presidentti Niinistön ja presidentti Putinin tiedotustilaisuus 27.7.2017.

Saatavilla: <https://presidentti.videosync.fi/2017-7-27-russia/> [Viitattu 24.02.2018].

Tulkkaukset valtiovierailussa 2017. Korpusaineisto. Koonnut A. Haikka.
mustikka.uta.fi/texthammer (rekisteröinti)

Tieteelliset lähteet

Anderson, R. Bruce W. 1976. Perspectives on the Role of an Interpreter. Teoksessa Pöchhacker, Franz & Shlesinger, Miriam 2002. *The Interpreting Studies Reader*. London: Routledge. 208–217.

Baker, Mona 1997. Non-Cognitive Constraints and Interpreter Strategies in Political Interviews. Teoksessa Karl Simms (toim.), *Translating Sensitive Texts: Linguistic Aspects*. Amsterdam: Rodopi. 111–129.

Baker, Paul, Gabrielatos, Costas, Khosravi-Nik, Majid, Krzyżanowski, Michał, McEnery, Tony & Wodak, Ruth 2008. A useful methodological synergy? Combining critical discourse analysis and corpus linguistics to examine discourses of refugees and asylum seekers in the UK press. *Discourse & Society* 19:3. 273–306.

Bhatia, Aditi 2006. Critical discourse analysis of political press conferences. *Discourse & Society* 17:2. 173–203.

Chilton, Paul & Schäffner, Christina 2011. Discourse and Politics. Teoksessa Van Dijk, Teun A. (toim.), *Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction*. Los Angeles: Sage. 338–367.

Dijk, Teun A. van 2008. *Discourse and Power*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Dijk, Teun A. van 2011. Introduction: The Study of Discourse. Teoksessa Dijk, Teun A. van (toim.), *Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction*. Los Angeles: Sage. 19–26.

Diriker, Ebru 2004. *De-/re-contextualizing Conference Interpreting: Interpreters in the Ivory Tower?* Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.

Goffman, Erving 1981. *Forms of Talk*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Halonen, Ilpo & Kaakkuri-Knuuttila, Marja-Liisa 1998. Argumentaatioanalyysi ja hyvän argumentin ehdot. Teoksessa Kaakkuri-Knuuttila, Marja-Liisa (toim.), *Argumentti ja kritiikki: lukemisen, keskustelun ja vakuuttamisen taidot*. Helsinki: Gaudeamus. 60–113.

- Heikkinen, Vesa, Lauerma, Petri, Lounela, Mikko, Tiiliä, Ulla & Voutilainen, Eero 2012. *Genreanalyysi: tekstilajitutkimuksen käsikirja*. Helsinki: Gaudeamus.
- Hirvonen, Maija 2007. *Poliittisen retoriikan haasteet simultaanisessa mediatulkkauksessa*. Tampereen yliopisto, pro gradu.
- Jantunen, Jarmo Harri 2012. Korpusvetoinen tekstilajianalyysi: sanalistat ja genreavainsanat. Teoksessa Heikkinen, Vesa (toim.), Lauerma, Petri (toim.), Lounela, Mikko (toim.), Tiiliä, Ulla (toim.) & Voutilainen, Eero (toim.), *Genreanalyysi: tekstilajitutkimuksen käsikirja*. Helsinki: Gaudeamus. 360–371.
- Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero 2016. *Diskurssianalyysi: teorit, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino.
- Kaakkuri-Knuuttila, Marja-Liisa (toim.) 1998. *Argumentti ja kritiikki: lukemisen, keskustelun ja vakuuttamisen taidot*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kopczyński, Andrzej 1994. Quality in Conference Interpreting: Some Pragmatic Problems. Teoksessa Snell-Hornby, Mary (toim.), Pöchhacker, Franz (toim.) & Kaindl, Klaus (toim.), *Translation Studies: An Interdiscipline*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 189–198.
- Koskinen, Kaisa, Vuori, Jaana & Leminen, Anni-Kaisa 2018. *Asioimistulkkaukset: monikielisen yhteiskunnan arkea*. Tampere: Vastapaino.
- Lakoff, George & Johnson, Mark 1980. *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press.
- Munday, Jeremy 2012. *Evaluation in Translation: Critical Points of Translator Decision-Making*. London: Routledge.
- Mustaparta, Eila 1995. Juna, jolla ei ole paluuvuoroa. EY-metaforat poliitikkojen retoriikassa. Teoksessa Kalliokoski, Jyrki (toim.), *Teksti ja ideologia. Kieli ja valta julkisessa kielenkäytössä*. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos. 168–183.
- Palonen, Kari & Summa, Hilka 1996. *Pelkkää retoriikkaa: tutkimuksen ja politiikan retoriikat*. Tampere: Vastapaino.
- Pöchhacker, Franz 2004. *Introducing Interpreting Studies*. London/New York: Routledge.
- Pöchhacker, Franz 2012. Obama's Rhetoric in German: A Case Study of Inaugural Address. Teoksessa Adab, Beverly, Schmitt, Peter A. & Shreve, Gregory (toim.), *Discourses of Translation: Festschrift in Honour of Christina Schäffner*. Frankfurt am Main: Peter Lang. 123–137.
- Romagnuolo, Anna 2009. Political discourse in translation: A corpus-based perspective on presidential inaugurals. *Translation and Interpreting Studies* 4:1. 1–30.
- Ruusuvuori, Johanna, Nikander, Pirjo & Hyvärinen Matti K. (toim.) 2010. *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino.
- Saresvuo, Johanna & Ojanen Sirkka-Liisa 1988. *Tulkin käsikirja*. Helsinki: Gaudeamus.

- Schäffner, Christina 2004. Political Discourse Analysis from the point of view of Translation Studies. *Journal of Language & Politics* 3:1. 117–150.
- Schäffner, Christina 2015. Follow-ups in interpreter-mediated interviews and press conferences. Teoksessa Weizman, Elda & Fetzer, Anita (toim.), *Follow-ups in political discourse: explorations across contexts and discourse domains*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 205–230.
- Torkki, Juhana 2014. *Tarinan valta: kertomus luolamiehen paluusta*. Helsinki: Otava.
- Uljas, Riikka 2012. *Näkökulmia näkymättömyyteen: Euroopan komission ja Euroopan parlamentin suomalaistulkkien suhtautuminen näkymättömyyden normiin*. Tampereen yliopisto, pro gradu.
- Wadensjö, Cecilia 2000. Co-constructing Yeltsin – Explorations of an Interpreter-Mediated Political Interview. Teoksessa Olohan, Maeve (toim.), *Intercultural Faultlines: research models in translation studies 1: textual and cognitive aspects*. Manchester: St Jerome. 233–252.
- Wadensjö, Cecilia 2008. In and Off the Show: Co-constructing “invisibility” in an Interpreter-Mediated Talk Show Interview. *Meta* 53:1, 184–203.
- Weiss, Daniel 2018. Ukrainiskij konflikt v zerkale korpusnoj lingvistiki. In *Schweizerische Beiträge zum XVI. Internationalen Slavistenkongress in Belgrad, August 2018, Slavica Helvetica*. Bern, Berlin, Bruxelles, New York, Oxford, Warszawa, Wien: Peter Lang. 321–348.
- Weisser, Martin 2016. *Practical Corpus Linguistics: An Introduction to Corpus-Based Language Analysis*. West Sussex: John Wiley & Sons, Inc.

Elektroniset lähteet

- De Fresnes, Tulikukka 01.07.2016. *Putin ja Niinistö Kultarannassa – Yle seurasi presidentin Suomen vierailua hetki hetkeltä*. <https://yle.fi/uutiset/3-8997500>. Luettu 05.04.2018.
- Ortamo, Simo 01.07.2016. *Putin Kultarannassa: Suostumme Niinistön ehdotukseen pimeiden lentojen lopettamisesta Itämerellä*. <https://yle.fi/uutiset/3-8999048>. Luettu 05.04.2018.
- Ortamo, Simo 27.07.2017. *Putin ei onnitellut Suomea tiedotustilaisuudessa – Yle seurasi vierailua*. <https://yle.fi/uutiset/3-9744311>. Luettu 05.04.2018.
- SpanishDict 2018. <http://www.spanishdict.com/translate/int%C3%A9rprete>. Luettu 2.11.2018.
- Tasavallan presidentin kanslia 27.07.2017. *Venäjän presidentti Punkaharjulla ja Savonlinnassa - presidentti Niinistö: Jatkuva dialogi on tarpeen*. <http://www.presidentti.fi/Public/default.aspx?contentid=364699&nodeid=44807&culture=fi-FI>. Luettu 05.05.2018.
- Universal POS tags. <http://universaldependencies.org/u/pos/all.html>. Luettu 15.10.2018.
- Yli-Luukko, Eeva 2018. *Prosodia*. https://www.kotus.fi/aineistot/puhutun_kielen_aineistot/murreaanitteita/kauden_murre/lisatietoa_liudennuksesta_ja_prosodiasta/prosodia. Luettu 25.10.2018.

Liite 1

Litterointimerkki	Selite
.	laskeva intonaatio
,	tasainen tai lievästi nouseva intonaatio
↑	selkeä painotus tai sävelkorkeuden nousu muualla kuin sanan lopussa
[päällekkäispuhunnan alku
]	päällekkäispuhunnan loppu
=	kaksi eri puhunnosta liittyy toisiinsa tauotta
(0.5)	mikrotaukoa pidempi tauko; pituus sekunnin kymmenesosina
/nopea/	nopeutettu jakso
£	nauraen sanottu jakso
hiljaa	ympäröivää puhetta hiljaisempi jakso
hhh	uloshengitys
ta-	sana jää kesken
(sitten)	sulkeiden sisällä oikea sanamuoto
(--)	sana josta ei ole saatu selvää
(())	kaksoissulkeiden sisällä litteroijan kommentteja
N	Niinistö
T1	Niinistön tulkki
P	Putin
T2	Putinin tulkki
M	median edustaja

РЕЗЮМЕ НА РУССКОМ ЯЗЫКЕ

Ниинистё по-русски, Путин по-фински: что происходит с политической риторикой при устном переводе?

1 ВВЕДЕНИЕ

Из-за глобализации и дигитализации в современном мире встречи между главами государств являются масштабными медиа-спектаклями, которые смотрит весь мир и которые имеют далеко идущие последствия. Чтобы вести эти многоязычные дискуссии, нам нужны переводчики. Политические лидеры стараются выражать себя как можно более красноречиво, используя различные риторические средства. Так как целью качественного перевода является трансляция сообщения на другой язык в удобной для восприятия форме, на переводчике лежит большая ответственность: он должен переводить нюансы и риторические приемы говорящего как можно более аккуратно.

Исследовательский материал этой работы – две пресс-конференции президента Российской Федерации Владимира Путина и президента Финляндии Саули Ниинистё. На обеих встречах работали одни и те же два переводчика, которые переводили выступления президентов, используя последовательный перевод. В настоящем исследовании нас интересуют изменения в политической риторике при переводе. В ходе анализа материала особое внимание обращалось на следующие две риторические особенности: степень сопричастности и использование личных местоимений. Степень сопричастности — значит то, в какой степени говорящий связывает себя со своим высказыванием или подчёркивает свою деятельность. В нашем исследовании рассматривается, какие изменения происходят с личными местоимениями и степенью сопричастности при переводе, и как эти изменения влияют на риторику говорящих. Гипотезой исследования является то, что изменения в степени сопричастности влияют на тональность речи.

Теоретическая часть исследования посвящена дискурс-анализу, теории риторики и корпусной лингвистике. В практической части анализируются изменения, происходящие в степени сопричастности в трёх категориях: нет изменения, частичное изменение и полное изменение. Кроме того, в ходе анализа рассматриваются и другие заслуживающие внимания риторические факторы в речах президентов и их переводчиков. Анализ завершается выводами

из сделанных наблюдений и обсуждаются возможности и перспективы для будущего исследования.

2 ДИСКУРС, РИТОРИКА И ПЕРЕВОД ПОЛИТИЧЕСКОГО ЯЗЫКА

Политический язык очень сильно влияет на наши мнения об обществе, и тем самым – и на нашу жизнь в целом. Поэтому политический дискурс является важным объектом исследования. В этой главе рассматриваются разные средства для исследования политического языка, а также описывается процесс перевода политической речи.

2.1 Анализ дискурса и риторики с помощью корпусной лингвистики

Теоретики дискурс-анализа считают, что дискурс – это форма социального взаимодействия. Дискурс определяет то, какой язык употребляется в разных контекстах. С помощью исследования дискурса можно понять окружающее общество и мышление людей. В дискурс-анализе рассматриваются три важнейших качества языка: форма, значение и функция. Стоит отметить, что дискурс-анализ не является отдельным или особым методом исследования, а в нём можно соединять те подходы, которые важны в конкретном исследовании (van Dijk 2011, 21–23). Например, в нашем исследовании мы разделим речи Путина и Ниинистё на пять репертуаров, чтобы подробнее определить функцию этих речей (Jokinen, Juhila & Suoninen 2016).

В этой главе мы представим способы риторического анализа, которые будут затронуты в практической части работы. Кааккури-Кнууттила (Kaakkuri-Knuuttila 1998) рассказывает, что риторика изучает искусство речи. Еще в Древней Греции Аристотель разделил красноречие на три части: *логос* - мысль, *эмос* - характер и *пафос* - возбуждение. Используя эти средства, говорящий стремится к своей цели. Анализ риторики и анализ аргументации дополняют друг друга: в то время как аргументационный анализ концентрируется на то, *что* говорят, риторический анализ рассматривает то, *как* говорят (Kaakkuri-Knuuttila 1998, 233–234). Йокинен (Jokinen 2016, 344–366) делит риторические средства на средства, связанные с исполнителем высказывания (например, степень сопричастности и использование консенсуса), и средства, связанные с аргументом (например, категоризация, использование экстремистских выражений и метафор).

Из вышеупомянутых средств наше исследование концентрируется на *степени сопричастности (footing)* (Goffman 1981, 226). По Гофману степень сопричастности можно контролировать, используя три разные роли говорящего: *animator*, *author* и *principal*.

Аниматор – это тот, кто передаёт сообщение. Автор – это тот, кто формулирует сообщение. А принципал – это тот, кто говорит со своей стороны. Изменив степень сопричастности, говорящий может выбирать, какую роль он хочет играть в коммуникативной ситуации: он может оставаться лишь «вестником», или подчёркивать свое участие в событии. Например, если Путин говорит «я уже об этом сказал», он действует в качестве принципала. Если это сообщение переведено *niin kuin oli jo mainittu* («как уже было упомянуто»⁵), степень сопричастности меняется, и Путин становится аниматором. Эти примеры будут подробно разбираться в практической части исследования.

Кроме дискурс-анализа и риторического анализа в настоящем исследовании также используются методы корпусной лингвистики. Корпус – коллекция текстов, используемых для исследования языка. Так как наш исследовательский материал состоит лишь из 13 370 слов, возможность пользоваться инструментами корпусного исследования довольно ограниченная, но тем не менее они оказываются полезными. Вайссер (Weisser 2016, 23, 80) подчеркивает, что, например, изучая частотный список слов, можно увидеть, какие слова и темы являются важными в нашем материале. Кроме того, с помощью конкордансов, мы узнаём, в каких контекстах встречаются некоторые слова.

2.2 Перевод политической речи

Учёные выделяют два главных вида устного перевода: синхронный и последовательный перевод (Röchhacker 2003, 18). Обычно на пресс-конференциях пользуются последовательным переводом. Теоретики утверждают, что на пресс-конференции переводчик одновременно является и важным участником коммуникации, и нейтральным, невидимым вестником (Wadensjö 2008, 186, 189). Важно отметить, что именно переводчики делают возможной политическую коммуникацию на глобальном уровне (Schäffner 2004, 120). Поэтому они играют огромную роль в поддержании международных отношений. По Андерсону (Anderson 1976, 212–213) переводя в политическом контексте, переводчики особенно часто испытывают ролевой конфликт. Его исследование показывает, что родной язык переводчика может влиять на то, в пользу кого он или она переводит. Учёные также отметили, что, например, сильные и непредсказуемые выражения смягчают больше при устном, чем при письменном переводе (Munday 2012, 47). Это может происходить из-за недостатка времени в переводческой ситуации. Однако, теоретики подчеркивают, что существует и другая возможная причина:

⁵ Данные в кавычках примеры переведены мной (А.Х.).

возможно, переводчик беспокоится о том, что содержание перевода могут интерпретировать как мнение самого переводчика. Из вышесказанного можно утверждать, что часто идеал невидимого переводчика и роль активного участника противоречат друг другу.

2 ИЗМЕНЕНИЯ ПОЛИТИЧЕСКОЙ РИТОРИКИ ПРИ ПЕРЕВОДЕ

2.1 Исследовательский материал и метод исследования

Наш исследовательский материал состоит из транскриптов двух пресс-конференций президента Российской Федерации Владимира Путина и президента Финляндии Саули Ниинистё. Длительность записей 56:20 и 1:05:27. Видеоматериал обеих пресс-конференций расшифрован нами. При рассмотрении примеров из исследовательского материала используются следующие сокращения: Н = Ниинистё, П1 = переводчик Ниинистё, П = Путин и П2 = переводчик Путина.

Вначале мы изучаем частотные списки слов чтобы найти типичные для говорящих и переводчиков слова. Затем разделяем речи Путина и Ниинистё на разные репертуары, чтобы подробнее определить функцию речей. Через эти этапы мы переходим к главному вопросу, интересующему нас в данном исследовании - степень сопричастности.

2.2 Пресс-конференции Путина и Ниинистё

Темами обеих пресс-конференций являются типичные вопросы международного взаимодействия, например, двусторонние отношения, экономические связи и экологическая политика. С помощью частотных списков мы видим, что в выступлениях часто встречаются слова, связанные с этими темами (например, *вопрос, финляндия, россия, страна, президент, море и регион*). Моменты, привлекающие внимание в списках, – "слова-паразиты" и различия в использовании личных местоимений. Переводчик Ниинистё часто использует разговорные слова, например, *вот* (52 раза) и *такой* (63 раза), а у переводчика Путина чрезвычайно часто встречаются звук ээ (901 раз). Однако, более актуальный для настоящего исследования фактор – личные местоимения. Например, у Ниинистё и его переводчика частоты слова *те* («мы») и *мы* очень отличаются друг от друга: у переводчика это местоимение встречается 66 раз, а у Ниинистё оно совсем не встречается. Однако, Ниинистё достаточно часто употребляет глаголы в форме первого лица множественного числа (например, *olemme* «быть 1 л. мн.ч.» встретилось 13 раз). Тем не менее, нам представляется, что наверно существует разные степени сопричастности в речах Ниинистё и их переводах.

Рассмотрев транскрипты речей Путина и Ниинистё, мы разделили их на пять репертуаров: сотрудничество, действие, проблема, защита и сочувствие. Например, функция фразы из выступления Путина *всё это создаёт для нас очевидную угрозу которой никто не хочет замечать* очевидно, в том, чтобы вызвать симпатию к России, то есть ее можно отметить в репертуар сочувствия. Репертуары распределились в речах президентов следующим образом: у Ниинистё сотрудничество (36), действие (6), проблема (10), защита (13) и сочувствие (0), и у Путина сотрудничество (62), действие (53), проблема (13), защита (30) и сочувствие (33). Легко обратить внимание на то, что Путин говорит гораздо больше, чем Ниинистё. Также нужно отметить, что у Ниинистё репертуар сочувствия совсем отсутствует. Более подробный анализ материала свидетельствует, что причина, по всей видимости состоит в довольно большом количестве провокационных вопросов со стороны медиа. Из-за этого количество реплик Путина вообще, и в репертуаре тема сочувствия становится важной.

2.3 Степень сопричастности при переводе

Как уже было упомянуто, изменения, происходящие в степени сопричастности анализируются в трёх категориях: нет изменения, частичное изменение и полное изменение. Нейтральная категория состоит из несущественных реплик, например, *спасибо*. На диаграммах 1 и 2 видно, какие изменения делали переводчики Ниинистё и Путина.

Диаграмма 1.

Диаграмма 2.

Диаграмма 1 показывает, что частичное изменение происходит в трети из всех переводов переводчика Ниинистё. Что касается диаграммы 2, то можно увидеть, что переводчик Путина изменяет степень сопричастности только в 20% случаев. Однако, требуются подробный анализ, чтобы определить языковые особенности обоих переводчиков. В этой главе мы представим примеры из происходящих в степени сопричастности изменений.

2.3.1 Нет изменения

- (1) Н: minä ↑ uskon dialogiin ja uskon että sitä kautta ratkaisujakin löydetään.
П1: я верю в ↑ диалог и я верю в то что через ↑ диалог можно найти решения.
(Пресс-конференция 2017, сотрудничество)

В примере (1) отлично видно, как все элементы реплики Ниинистё переходят в перевод, и степень сопричастности остаётся неизменной.

- (2) П: мы продолжаем сохранять с нашим соседом ↑ политические контакты вести партнерский ↑ диалог активно сотрудничать в торгово-экономической сфере.
П2: öö me jatkamme öö yhteistyökumppanimme öö kanssa öö ↑ poliittista vuorokeskustelua öö ja öö aktiivisesti öö teemme yhteistyötä taloudellisella alalla.
(Пресс-конференция 2016, сотрудничество)
- (3) П: но прошедший только что в петербурге международный экономический форум (1.0) подтвердил ↑ заинтересованность наших финских друзей в расширении взаимовыгодного экономического партнёрства.
П2: öö mutta ↑ äskettäin öö pietarissa pidetty kansainvälinen talous öö foorumi (talousfoorumi) on vahvistanut että meidän suomalaiset ö kumppanit ovat ö kiinnostuneita öö kehittämään öö taloudellista yhteistyötä. (Пресс-конференция 2016, сотрудничество)

В примерах (2) и (3) степень сопричастности не изменяется в отношении употребления личных местоимений, но имеют место существенные лексические замены. Путин подчёркивает хорошие двусторонние связи с Финляндией используя такие неформальные выражения как *наш сосед* и *наши финские друзья*. Однако, переводчик переводит эти фразы более официальным образом: *наш сосед* переведена *yhteistyökumppani* («партнёр»), а *финские друзья* переведена *kumppani* («партнёр»). В результате возвышенная риторика Путина заменяется на нейтрально-деловой стиль.

2.3.2 Частичное изменение

Важно отметить, что не все изменения при переводах имеют особенное значение, но тем не менее перемена произошла.

- (4) H: turisteja liikkuu enemmän nyt öh (0.5) öö kumpaankin ↑ suuntaan ja kauppavaihto on ↑ selkeästi (0.5) kasvanut.
 П1: аа туристов в общем-то аа пере-передвигается больше и в обеих в обоих направлениях и товарооборот ээ заметно вырос между нашими странами.
 H: on myöskin yhteisiä tavoitteita ja otan tässä esille (0.5) krasnoi borin (0.5) tuola (tuolla) pietarin läheisyydessä olevan suuren jätevuoriongelman.
 П1: у нас есть и совместные аа ↑ цели аа которых мы добиваемся аа хочу при этом упомянуть полигон красный ↑ бор недалеко от Санкт-Петербурга.
 H: siitä puhuimme jo viime vuonna ja nyt öö on tapahtunut ↑ edistystä (0.5) on otettu näytteitä ja toivottavasti (0.5) päästään eteenpäin konkreettisiin toimiin.
 П1: мы об этом говорили об этом вопросе говорили ещё в прошлом ↑ году ээ в настоящее время у нас есть определенный ↑ прогресс и были взяты аа пробы на этом полигоне и действительно наша цель и продвигаться продвигаться дальше. (Пресс-конференция 2017, сотрудничество)

Например, в примере (4) видно, как переводчик изменяет степень сопричастности используя местоимение *мы*. Например, Ниинистё говорит о туристических поездках в обеих направлениях между Финляндией и Россией (*turisteja liikkuu enemmän nyt kumpaankin suuntaan*), а переводчик добавляет *между нашими странами*. Далее Ниинистё продолжает, говоря об общих целях (*on myöskin yhteisiä tavoitteita*), а версия переводчика *у нас есть и совместные цели которых мы добиваемся*. Так как, наверное, здесь речь идёт о проектах между Финляндией и Россией, смысл сообщения понятен. Тем не менее, можем утверждать, что, по сравнению с репликой Ниинистё, в переводе заметно подчёркивание мы-риторических способов.

- (5) П: аа компания фортум например и наша компания роснано (0.5) создают (1.0) фонд объёмом свыше пятисот миллионов долларов для аа развития ветряной энергетики.
 П2: esimerkiksi fortum ja venäläinen аа rusnano yritys аа perustavat yhteisen öö säätiön öö jonka öö suuruus on öö noin viisi öö sataa miljoonaa (viisisataamiljoonaa) ö dollaria tarkoituksena kehittää öö ö tulivoiman (tuulivoiman) öö käyttöä. (Пресс-конференция 2017, действие)

В примере (5) изменение в степени сопричастности произошло наоборот. Путин говорит о *нашей компании Роснано*, а переводчик о «российской компании Роснано» (*venäläinen rusnano yritys*). В этом контексте ясно, что Путин говорит о российской компании, но переводчик зачем-то подчеркивает Россию вместо сохранения мы-риторики.

- (6) H: mitä tulee (1.0) sitten (0.5) suhteeseen ↑ venäjään (0.5) niin öö (1.0) olen täysin samaa mieltä kuin ö (0.5) varsovassa naton huippukokouksessa ↑ kaikki nato maat viime kesänä olivat (0.5) että ↑ dialogi on hyvin tarpeen. (0.5) ja olen myöskin havainnut öö että tänä vuonna (1.0) niin ö liittokansleri merkel kuin presidentti ↑ macronkin ovat ö sitä harrastaneet ja minusta se on ↑ erittäin hyvä asia.
 П1: да и то что касается отношений поддержания отношений аа с ↑ Россией я хочу здесь сослаться на (0.5) аа те ↑ обсуждения которые имели место прошлым аа летом на саммите нато аа в варшаве. этом говорили о необходимости о востребованности диалога и насколько мне ↑ понятно и насколько я наблюдаю также федеральный канцлер меркель там и аа и президент ↑ макрон занимаются (0.5) теми же вещами. вот так и такой же деятельностью и мне кажется что это очень хорошо. (Пресс-конференция 2017, сотрудничество)

В примере (6) степень сопричастности изменяется из-за сильного переформулирования утверждения. Ниинистё подчеркивает свое личное мнение говоря «я полностью согласен со всеми странами НАТО на саммите НАТО в Варшаве прошлым летом» (*olen täysin samaa mieltä kuin varsovassa naton huippukokouksessa kaikki nato maat viime kesänä*). Версия переводчика звучит следующим образом: *я хочу здесь сослаться на те обсуждения которые имели место прошлым летом на саммите нато в варшаве*. Мы можем видеть, что личное мнение Ниинистё и его одобрительная позиция полностью отсутствуют в переводе.

2.3.3 Полное изменение

- (7) П: на ваш вопрос жалею я об ухудшении отношений * с соединёнными штатами или * ↑ нет я могу дать прямой ответ ↑ конечно нам ↑ очень жаль.
 П2: öö jos puhutaan siitä että öö öö onko öö ↑ valitettava että venäjän ja yhdysvaltojen suhteet öö ovat öö huononneet öö voin antaa ihan suoran vastauksen öö ↑ tietysti se on ↑ erittäin valitettava. (Пресс-конференция 2017, сочувствие)

В примере (7) переводчик Путина опять изменяет степень сопричастности, используя страдательный залог вместо личных местоимений. Во-первых, прямой контакт Путина с представителем медиа (*на ваш вопрос*) исчезает при переводе (*jos puhutaan siitä* – «если речь идёт о том, что»). Во-вторых, высказывания Путина (*жалею я об ухудшении отношений и нам очень жаль*) теряют свои личные местоимения при переводе (*onko valitettavaa* – «есть ли жаль» и *se on erittäin valitettavaa* «это очень жаль»). В оригинальной версии Путин старается со своей стороны и со стороны всей России вызывать симпатию, но снова при переводе риторика Путина становится менее личной.

- (8) П: надеюсь сегодняшнее состояние дел когда-нибудь закончится и мы перейдём аа в ↑ другое качество в наших отношениях будем укреплять наращивать в интересах народов соединённых штатов и российской федерации.
П2: öö olen varma että öö ö aikoinaan öö tilannen öö tilanne öö öö siirtyy ↑ menneisyyteen ja me pystymme toimimaan öö yhdessä öö maitemme (maitemme) kansalaisten öö etujen öö turvaamiseksi. (Пресс-конференция 2017, сотрудничество)

В примере (8) Путин говорит о плохом состоянии отношений между Россией и США следующими словами: *надеюсь сегодняшнее состояние дел когда-нибудь закончится*. Переводчик совсем изменяет степень перевода *olen varma että aikoinaan tilanne siirtyy menneisyyteen* («я уверен что рано или поздно ситуация перейдёт на прошлое»). Желание Путина об активном сотрудничестве с Америкой превратилось в уверенность и равнодушие.

3 ВЫВОДЫ

После рассмотрения исследовательского материала, мы можем подвести итоги исследования. Нам удалось выявить следующие тенденции. Переводчик Ниинистё вместо пассивных конструкций исходного сообщения часто использует местоимение *мы*. Наоборот, у переводчика Путина есть обыкновение смягчать местоимения *я* и *мы* путем замены их на пассивные конструкции. Прежде чем начинать думать о возможных причинах для таких изменений, надо рассматривать то, почему вообще Ниинистё использует пассива больше, а Путин предпочитает личные местоимения.

Одной из причин может быть различия между языками: возможно, что по-фински легче выражать себя, используя пассив, чем по-русски. Однако, чтобы сделать такой вывод, нам придется подробнее исследовать особенности обоих языков. Нам представляется, что, наверное, причиной являются культурные и политические различия. Возможно, что, используя пассивные конструкции, Ниинистё отдаляется от своей позиции как представитель Финляндии. Он позволяет фактам говорить самим за себя без патриотического пафоса. Путин, в свою очередь, подчёркивает русскую солидарность и патриотизм, используя личные местоимения *я* и *мы*. Как уже было упомянуто, возможно Путин сделал некие риторические выборы из-за довольно провокационных вопросов со стороны медиа.

Если перейти к рассмотрению изменений при переводе, то возможными факторами являются цель избегать повторений и стремление к дипломатическому языку. Так как в русском языке стараются избегать повторения тех же самых слов, возможно, что поэтому переводчик Ниинистё время от времени употребляет местоимения *я* и *мы*. Очень вероятной причиной может быть и стремление к дипломатическому языку. Хотя переводчик действует

нейтральным вестником в коммуникативной ситуации, возможно, что он подсознательно старается использовать примирительный и всем сторонам приятный язык. Возможно, что переводчик Ниинистё хотела подчёркивать дружеские связи Финляндии и России с помощью личных местоимений, а переводчик Путина наоборот старался делать то же самое через нейтрализацию местоимений.

Следует подумать о том, насколько значительными являются данные изменения. Так как и Ниинистё, и Путин являются лидерами своих стран и защищают интересы своих государств, подчёркивание местоимения *мы* вряд ли мешает их риторике. Это подчёркивание только показывает, что говорящий готов к сотрудничеству. Важнейшее значение имеет то, когда переводчик совсем опускает подчёркивание с местоимениями *я* или *мы*, или он изменяет личные местоимения на пассив. Из этого следует то, что значительные и сильные акценты для смысла сообщения отсутствуют в переводе. Это явление заметно, например, в примерах (7) и (8) с переводчиком Путина. Исходя из этих замечаний, можем утверждать, что гипотеза частично подтверждается: не все изменения в степени сопричастности значительно повлияли на тональность сообщений, но вышеупомянутое смягчение и отсутствие личных местоимений влияют сильнее всего.

Мы завершаем наши выводы обсуждением возможностей и перспектив для будущего исследования. В первую очередь нужно заявить, что так как в рамках одного исследования возможно рассматривать только одно явление, наш исследовательский материал предлагает возможности для разнообразных исследований. Например, можно изучать качество перевода, взаимодействие президентов со своими переводчиками или использование политических метафор и их трансляцию на другой язык.

Продолжение исследований степени сопричастности также может оказаться интересным. С помощью более широкого материала возможно увидеть, насколько обычными вообще являются изменения в степени сопричастности при политическом переводе. Также на большом исследовательском материале можно больше использовать методы корпусной лингвистики. Ещё одна интересная проблема – взгляды аудитории. Если у слушателей уже есть свои предвзятые мнения о говорящем, могут ли изменения в тональности перевода влиять на имидж говорящего положительным или отрицательным образом? Чтобы найти ответ на данный исследовательский вопрос, нужно было изучать мнения слушателей, например, через интервью.

Во введении данного исследования уже говорилось, что встречи между главами государств являются масштабными медиа-спектаклями. Следует подчеркнуть, что, когда международные медиа реагируют на речь политика, они на самом деле реагируют на слова переводчика. То есть, финские СМИ обсуждают не речи Путина, а то, что сказал его переводчик, российские же СМИ судят о том, что сказал Ниинистё со слов его переводчицы, среди же журналистов третьих стран часть понимают Путина, часть – Ниинистё, и лишь немногие – обоих политиков, а некоторые, возможно, слушают релейный перевод обоих речей на английский язык. Нам представляется, что политический язык при переводе является важной темой исследований в будущем, потому что в современном мире, где передача информации происходит в реальном времени, политическое волнение и выбор подходящих слов подчёркиваются всё больше.